

Meninger om rovviltforvaltning

Erfaringer fra tre kommuner på Østlandet

Ketil Skogen
Helene Figari
Olve Krange

LAGSPILL

ENTUSIASME

INTEGRITET

KVALITET

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en ny, elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Norsk institutt for naturforskning

Meninger om rovviltforvaltning

Erfaringer fra tre kommuner på Østlandet

Ketil Skogen
Helene Figari
Olve Krange

Ketil Skogen, Helene Figari og Olve Krange. 2010. Meninger om rovviltforvaltning - NINA Rapport 607. 64 s.

Oslo, august 2010

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-2184-9

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

David Barton

ANSVARLIG SIGNATUR

Børre Dervo

Forskningssjef (sign.)

OPPDRAKSGIVER(E)

Norges forskningsråd

Direktoratet for naturforvaltning

NØKKEWORD

Rovvilt, rovviltforvaltning, forvaltningstiltak, lokale erfaringer, Trysil, Halden, Aurskog-Høland.

KEY WORDS

Large carnivores, public opinion, management, Trysil, Halden, Aurskog-Høland

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

7485 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

NINA Oslo

Gaustadalléen 21

0349 Oslo

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 22 60 04 24

NINA Tromsø

Polarmiljøsenteret

9296 Tromsø

Telefon: 77 75 04 00

Telefaks: 77 75 04 01

NINA Lillehammer

Fakkeltgården

2624 Lillehammer

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 61 22 22 15

www.nina.no

Sammendrag

Ketil Skogen, Helene Figari og Olve Krange. 2010. Meninger om rovviltforvaltning - NINA Rapport 607. 64 s.

I flere tiår har rovvilt vært et viktig forskningstema i Norge. Det gjelder først og fremst de store rovdyras biologi, men i siden 1995 har også de mange og intense konfliktenes rovdyra forårsaker vært gjenstand for samfunnsvitenskapelige studier. Hva folk som bor i rovviltområder mener om ulike konkrete forvaltningstiltak, er imidlertid bare sporadisk beskrevet i tidligere undersøkelser. Tema for denne rapporten er derfor meninger om norsk rovviltpolitikk og rovviltforvaltning, slik disse kommer til uttrykk i intervjuer med mer enn hundre personer i tre områder på Østlandet som alle er berørt av store rovdyr.

Gjennomgående la de intervjuede for dagen både engasjement og detaljert kunnskap om sider av den praktiske forvaltningen som konkret angår dem selv. Imidlertid var det liten interesse for å snakke om forvaltningens formelle oppbygging og om beslutningsprosessene som bestemmer dagens forvaltningsregime. Dette gjaldt også den regionale forvaltningen. Uansett meninger om rovdyr var våre informanter mye mer opptatt av det overordnede politiske nivået og av helt konkrete, lokale forhold. Formelle beslutningsprosesser på regionalt og lokalt nivå framstår som lite relevante fordi: 1) Det er ikke her de viktige rovviltpolitiske retningslinjene fastlegges. 2) Lokal og erfaringsbasert kunnskap oppleves å ha liten reell påvirkningskraft i de formelle beslutningsprosessene. Begge punktene kan bidra til å forklare en generell misnøye med dagens rovviltforvaltning; hvorfor det til tider kan virke som om alt som kommer fra sentrale myndigheter blir møtt med skepsis og kritikk, og hvorfor lokale rovviltmotstandere og folk som er positive til rovdyr ser ut til å dele en god del av den kritikken som kommer fram.

Temaene som løftes fram i rapporten gjenspeiler de intervjuedes egne oppfatninger av hva som er viktig i rovviltforvaltningen. Konkret dreier det seg om spørsmål knyttet til ressursbruk, soneforvaltning, politi og rettsvesen, radiomerking, erstatningsordninger, rovviltgjelder, rovviltjakt, sporing og bestandsregistrering.

Til tross for at forskjellige grupperinger vektla tiltakene ulikt – blant annet som en følge av ulikt ståsted i rovviltkonflikten – og at årsakene til at de lot seg engasjere av akkurat disse spørsmålene varierte, hadde de en ting til felles: både rovvilttilhengere og motstandere opplevde en generell frustrasjon over manglende innflytelse på de beslutningene som tas av sentrale myndigheter.

Vi observerer at rovviltforvaltningen til en viss grad har et legitimitetsproblem. Dersom normer eller lover savner legitimitet føler ikke folk seg forpliktet til å rette seg etter dem. Det kan hende at lovgivning og forvaltningen av de store rovdyra er ferdig å bli et område hvor ganske mange opplever myndighetsutøvelsen som uten legitim autoritet. Dette legger naturligvis hindringer i veien for dialog, og det er problematisk nok. I ytterste instans kan slik mangel på legitimitet føre til akutte og alvorlige problemer, for eksempel når det for enkelte rettferdiggjør ulovlig jakt.

Tidligere forskning har tydelig vist at rovviltkonfliktene er innvevd i konfliktmønstre i samfunnet som stikker mye dypere. Den sosiale og økonomiske utviklinga i bygdenorge og endringer i det dominerende synet på naturen, slik at vern får en sterkere stilling i forhold til bruk, er viktige faktorer her. Og det finnes flere. Derfor er rovviltkonfliktene i stor grad preget av samfunnsmessige faktorer som ligger utenfor rovviltforvaltningens, og til og med utenfor rovviltpolitikken, myndighetsområde. Likevel er det flere sider av rovviltpolitikken som nok kan justeres på en slik måte at noen konfliktdimensjoner dempes. Denne rapporten gir ikke et fullgodt grunnlag for å komme med konkrete anbefalinger om dette. Den er ment som et supplement til kunnskapsgrunnlaget for videre diskusjon om rovviltpolitikken og om konkrete forvaltningsgrep. Vi mener imidlertid at det må være muligheter for justeringer på alle temaområdene som utkrystalliserte seg i våre intervjuer, og som blir presentert i denne rapporten.

Ketil Skogen, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. ketil.skogen@nina.no

Helene Figari, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. helene.figari@nina.no

Olve Krange, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. olve.krangle@nina.no

Abstract

Ketil Skogen, Helene Figari og Olve Krange. 2010. Meninger om rovviltforvaltning - NINA Report 607. 64 s.

Large carnivores (LC) have received considerable research interest in Norway for several decades. Research has primarily dealt with LC biology, but many social science studies of the conflicts caused by LC have also been conducted since 1995. However, opinions on *specific management efforts* held by people in areas with LC have only sporadically been described in previous work. The aim of this report is to start filling the gap through interviews with more than 100 people in three municipalities with LC in southeastern Norway.

The people we interviewed generally demonstrated detailed knowledge as well as great concern regarding aspects of the management regime that directly affected them. Few showed any interest in discussing how management was formally organized or the specific decision-making processes that have led to the present management regime. This included the relatively new regional level of management. Regardless of opinions on LC, our informants were much more interested in the general political level and concrete local consequences. Formal decision-making processes at the regional and local level appeared to be rather irrelevant because: 1) That is not where the general principles of LC management are laid out. 2) Local and informal lay knowledge is seen as having little influence on the formal decision-making processes. Both aspects contribute to explaining the apparent general frustration with current LC management, and why it sometimes seems like all initiatives from any authority are met with skepticism or even resistance. They also provide an indication as to why people who are opposed to LC and those who welcome them, actually agree on a number of issues regarding how current management works.

The topics we focus on in this report are those who surfaced as special points of interest in the interviews. That is, they are aspects of current management that people tend to feel strongly about. These issues are: The use of resources in LC management, zoning, police and the legal system, radio tagging, compensation schemes, fencing against LC, LC hunting, tracking and population monitoring.

Although different groups of people emphasized aspects of management differently – partly as a result of their different stance in the wider LC conflicts – and although the reasons for their concern varied, they had one thing in common: They were frustrated about lack of influence on the decisions made by authorities that were seen as distant and unaccommodating.

We observe that LC policy and management to some extent suffers from a lack of legitimacy. If norms or laws lack legitimacy, people do not feel an obligation to obey them. It may be that legislation and management of LC is developing into an area where quite a few people think the government is devoid of legitimate authority. This obviously hampers dialogue, which is problematic in itself. Even graver consequences may be anticipated if a perceived lack of legitimacy is used to defend criminal acts such as illegal hunting.

Previous research has clearly demonstrated that the conflicts over LC are embedded in societal conflict patterns of a more general nature. Important factors here are the social and economic development in rural Norway, and changes in the dominant view of nature, where emphasis is shifting from resource use to protection. And there are others. Thus, the LC conflicts are strongly influenced by factors that are way beyond the jurisdiction of LC management, and even outside the realm of general LC policy. Even so, there is undoubtedly a potential for adjusting a number of aspect of the current management regime so as to alleviate conflicts. This report does not provide a sufficient basis for recommendations in this respect, it should be seen as contribution towards strengthening the knowledge base for further discussion of LC policy and specific management actions. We think, however, that adjustments are possible in all the areas of interest that materialized in our interviews, and which are presented in this report.

Ketil Skogen, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. ketil.skogen@nina.no
Helene Figari, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. helene.figari@nina.no
Olve Krange, NINA, Gaustadalleen 21, 0349 Oslo. olve.krangle@nina.no

Innhold

1 Forord	6
2 Innledning.....	7
2.1 Konkrete konsekvenser.....	8
2.2 Fra konflikt med natur til konflikt mellom mennesker.....	9
2.3 Rovviltforvaltningen.....	10
3 Metode og gjennomføring.....	13
3.1 Studielokalitetene: Trysil, Halden og Aurskog-Høland	13
3.2 Kvalitativ metode og representativitet	15
3.3 Fokusgrupper	16
4 Resultater	17
4.1 Ressursbruk i forvaltning og forskning	17
4.2 Forvaltningssonen for ulv og idéen om soneforvaltning	20
4.3 Politi og rettsvesen.....	23
4.4 Overvåking av rovdyr	26
4.5 Erstatningsordninger	30
4.6 Rovdyrgjerder.....	34
4.7 Rovviltjakt.....	38
4.8 Regler for rovviltjakt	41
4.9 Jakt eller uttak?	45
4.10 Deltakelse i sporing og bestandsregistrering	47
5 Avslutning	53
5.1 Kunnskap, makt og avmakt.....	54
5.2 Et legitimitetsproblem?	59
Referanser	62

1 Forord

Dette er tredje rapport fra prosjektet Rovdyr og samfunn, del 2, finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning. Den kommer dessverre mye seinere enn planlagt. Forsinkelsen har flere årsaker utenfor vår kontroll. Likevel beklager vi selvfølgelig at det har skjedd, ikke minst overfor alle de som lot seg intervju i Trysil og Halden i 2007. Vi mener likevel at rapporten gir et viktig bilde av hvordan folk oppfatter og reagerer på rovviltforvaltningen i noen berørte områder på Østlandet. På grunn av forsinkelsen har det også latt seg gjøre å inkludere noe materiale fra Auskog-Høland fra 2008 og 2009.

De to tidligere rapportene har etter vårt syn gitt viktige bidrag til forståelsen av rovviltkonfliktene i Norge. De har vist hvordan synet på ulven som art egentlig ikke er så ulikt hos tilhengere og motstandere av å ha ulv Norge. Meningene polariseres når det blir snakk om hvorvidt ulven hører hjemme i Norge i dag. Det er nemlig synet på landskapet som er forskjellig, mer enn synet på selve dyret ulv: Verdsetter man landskapet som et kulturlandskap formet av generasjoners bruk gir det helt andre konklusjoner med hensyn til ulvens plass enn om man tenker på det som villmark. Og folks egen tilknytning til landskapet har stor betydning for hvilket av disse perspektivene man identifiserer seg mest med.

Disse to rapportene inneholdt en god del teori. Det var nødvendig for å gi analysene tyngde. Denne rapporten har ikke på samme måte et teoretisk utgangspunkt. Den er mer beskrivende. Vi vil rett og slett fortelle hva vi oppfatter som det mest sentrale når det gjelder folks forhold til rovviltpolitikken som føres og forvaltningen som praktiseres. Vi kommer ikke med særlig konkrete råd om hvordan politikk og forvaltningsregime kan endres for å oppnå et lavere konfliktnivå. Hensikten med rapporten er å gi et bilde av lokalbefolkningens syn og oppfatninger – inkludert de store variasjoner som finnes – slik at dette kan være en del av kunnskapsgrunnlaget for videre diskusjon av rovviltpolitikken. Dette er en diskusjon vi selvfølgelig gjerne deltar i.

Vi takker alle som har bidratt til at forskningen har latt seg gjennomføre. Særlig vil vi takke alle som stilte til intervju og fokusgruppemøter, og de som hjalp oss med å finne deltakere og med å arrangere møter. Vi håper at de har hatt glede av de to tidligere rapportene, og at de kan bære over med at denne har blitt forsinket.

Oslo, august 2010

Ketil Skogen

Helene Figari

Olve Krange

2 Innledning

Rapporten handler om folks erfaringer med, vurderinger av og reaksjoner på norsk rovviltforvaltning. Gjennom de siste ti til femten år har forskningen på rovdyr vært ganske intensiv, men akkurat spørsmålet om hva folk som bor i rovdyrrområder tenker om hvordan forvaltningen er organisert og tiltakene som er iverksatt er bare sporadisk beskrevet. Her rapporteres resultatene fra den første undersøkelsen hvor nettopp folks vurdering av rovviltforvaltningen er tema.

Den biologiske forskningen har vært mest omfattende. Jevnlig, og minst en gang i året, rapporteres det om rovviltbestandenes utbredelse, størrelser, ynglinger, utvikling og sammensetning. På hjemmesiden til Direktoratet for naturforvaltning finnes det under *Rovdyrportalen* lenker til rapportene som beskriver tilstanden for jerv, ulv, gaupe bjørn og kongeørn. Forskergruppene som er engasjert i overvåkingsprogrammet publiserer i tillegg en rekke studier av populasjonsdynamikk, predasjon, dødelighet, innavlsdepresjon og vandringer. De skandinaviske rovviltstammene følges tett av et stort forskerlag med deltakere fra Norge og Sverige, og er trolig blant de best kartlagte i hele verden.

Svært mange studier har altså hatt et naturfaglig utgangspunkt, men også samfunnsforskningen har vært ganske omfattende. I mer enn ti år har vi drevet forskning om hvordan sosiale og kulturelle faktorer preger folks møte med rovdyra og med rovviltpolitikken. Vår forskning har for en stor del foregått fra Østerdalen og sørover langs svenskegrensa til Halden. Her har ulven stått i sentrum for folks oppmerksomhet, og dermed har våre bidrag i stor utstrekning kommet til å handle om den. Situasjonen var preget av skarpe konflikter, og med noen få unntak har det vært formende for det samfunnsfaglige perspektivet på rovdyr.

Et sentralt funn har vært at rovdyrkonfliktene, og kanskje særlig ulvekonfliktene, stikker svært dypt i det norske samfunnet. De handler om mye mer enn rovdyra i seg selv og problemene de skaper. Sann har vårt budskap stått i kontrast til tolkningene som har fått dominere i politikk og forvaltning. Konfliktene blir ofte forklart som konflikt mellom rovdyr og beitedyr, eller også mellom beitebrukere og rovdyr. Den litt mer sofistikerte utgaven av det siste er motsetning mellom beitebrukere og rovdyrtilhengere. Tidlig i de første undersøkelsene fra Trysil og Østerdalen fant vi ut at begge disse synsmåtene var for enkle. For det første, og det er egentlig ganske selvsagt, er rovviltkonfliktene sosiale konflikter. Det er snakk om motsetninger mellom mennesker, som har motstridende meninger om rovdyr. For det andre så vi også at motstanden mot rovdyr var utbredt i grupper som ikke har noe med landbruket å gjøre. Det innebærer at rovdyrkonfliktene får næring fra mer enn de konkrete problemene rovdyra skaper. Motsetninger som er bygget inn i den moderne norske samfunnsstrukturen, sann som motsetninger mellom sosiale grupper og mellom by og land, har betydning for konfliktenes utvikling og karakter. Vi så at rovdyrkonfliktene forsterker motsetninger i det norske samfunnet, men også at de forener på tvers av gamle skillelinjer i møtet med endringsprosesser som framstår som truende for mange i bygde-Norge. Dette handler både om økonomiske, sosiale og kulturelle forandringer. Det er i denne sammenheng rovdyrvern representerer det som oppfattes som dreining vekk fra fornuftig ressursutnyttelse – selve grunnlaget for bosetting på bygdene til alle tider – og til vern. Dette betraktes av mange som et vern *mot* den måten å bruke utmarka på (i arbeid og fritid) som er sentral i selve livsprosjektet til mange bygdefolk, og dermed som et angrep på selve bygdekulturen og bygdefolks historiske rettigheter. Vi kan ikke gå inn i noen omfattende diskusjon av dette her, men viser til tidligere publikasjoner. Se for eksempel (Skogen og Skuland 2009, Krangle og Skogen 2010).

Vi har i flere arbeider beskrevet hvordan ulvemotstandere har rettet sin frustrasjon mot det de oppfatter som en allianse av politikere, forvaltere, miljøvernere og forskere, og ofte peker på disse som sine argeste fiender (Skogen 2001, 2003, Krangle og Skogen 2003, 2007, 2010, Skogen m.fl. 2008). Dette reflekterer ikke bare uenighet om rovviltforvaltning, men må forstås mot en mer omfattende samfunnsmessig bakgrunn som den vi skisserte ovenfor. I våre studier av ulvekonfliktene så vi at kampen mot ulven også kunne forene grupper som tradisjonelt har

hatt konfliktfylte relasjoner, fordi ulven fungerte som en felles ytre fiende (Skogen og Krange 2003). Skogeiere, beitebrukere og jegere uten tilknytning til primærnæringene utgjorde kjernen i en slags uformell allianse av ulvemotstandere, til tross for at det kan finnes betydelige interessemotsetninger mellom disse gruppene. Slik kunne ulvens tilbakekomst bidra til å forene folk på tvers av gamle klasseskiller i Østerdalen, og vi kunne observere framveksten av et *symbolsk fellesskap* som oppsto i møte med en felles ytre fiende.

Dette forholdet, at folk tolker rovdyrpolitikken, forvaltningen og forvaltningspraksis innenfor rammen av mer allmenne sosiale og kulturelle spenninger, danner et bakteppe for det vi skriver i denne rapporten. Vi kommer inn på slike forhold når vi mener det kan kaste lys over de synspunktene som kommer fram. Blant annet er perspektivet viktig ettersom det har betydning for politikken og forvaltningens *legitimitet*. Hvordan folk forholder seg til dagens lovverk og forvaltningsregime må antas å være påvirket av hvordan de oppfatter de som betraktes som ansvarlige for situasjonen vi nå har. Hvis disse anses å representere et annet verdigrunnlag eller på annen måte oppfattes som diskreditert, får dette konsekvenser for hvordan folk for eksempel forholder seg til lovgivningen. I noen tilfeller kan forvaltningens legitimitet få betydning for hvordan en handling som ulovlig jakt vurderes.

Vi skal i det følgende konsentrere oss om ganske konkrete sider ved forvaltningspraksis, og la folk komme til orde med sine synspunkter på eksisterende forvaltningstiltak som rovdyrjakt, rovdrygjerder, overvåkning, erstatningsordninger, soner, politiets rolle og ressursbruken innenfor rovviltforvaltningen. Selv om også denne undersøkelsen er utført innefor ulvesonen skal det slett ikke bare handle om ulv.

2.1 Konkrete konsekvenser

Man kan trygt si at det er de materielle eller konkrete problemene med rovdyras nærvær som har vært mest i fokus, målt både etter medieoppmerksomhet og oppmerksomhet fra politikere og forvaltere. Vi har mange steder pekt på rovdyras symbolske funksjoner, men det innebærer ikke at vi underkjenner de materielle problemenes reelle betydning.

Sau og rein har fått mest oppmerksomhet, både i media og fra myndighetshold. Selv om rovdyra står for en mindre del av det samlede tapet av sau på utmarksbeite, kan den ta godt for seg i enkeltbesetninger. Det økonomiske tapet kan kompenseres, men beitebrukerne legger også vekt på lidelsene som dyra påføres, og på de praktiske problemene for gårdsdrifta. Bilder av sau med avrevne lemmer og jur, fremdeles i live, har floret i mediene. Brukerne hevder å lide med dyra, og det er ingen grunn til å trekke deres følelser i tvil.

Bruk av halsende hund står sterkt i norske jakttradisjoner. Spesialiserte hunder for fuglejakt, elgjakt og harejakt er vanlige i jegermiljøer. En del jegere opplever nå at jaktmetoder basert på løshund ikke lenger er mulig i områder med ulv. For dem er dette en katastrofe, både fordi de elsker hundene sine og fordi selve samarbeidet med bikkja er mye viktigere for mange enn å nedlegge vilt. Det hjelper heller ikke at det tar mye tid å trene opp en god jakthund og at mange hunder er verdifulle som avlsdyr.

Så lenge det finnes sau på utmarksbeite, jaktbart vilt i skogen og løse jakthunder, vil tap av husdyr og redusert jaktutbytte være en konsekvens av at vi har store rovdyr her i landet. I det ligger en viktig materiell grunn til at konfliktene er såpass stabile. Men det er neppe den eneste og kanskje heller ikke den viktigste grunnen.

2.2 Fra konflikt med natur til konflikt mellom mennesker

Den første av de dominerende tolkningene – at dette er en konflikt mellom mennesker og dyr hadde kanskje passet bedre før. I en lang periode var det nemlig bred enighet om at rovdyr var skadedyr som måtte utryddes. Vi vil argumentere for at konflikter og uro rundt rovdyr er gammelt og nytt på én gang. En artikkel fra Statistisk sentralbyrå (SSB, 2010a) kan illustrere poenget. Artikkelen "Fra skuddpremier til fredning og irregulær avgang" viser at rovdyr og rovdyrforvaltning er et gammelt politikkområde. I 1845 fikk Norge en ny jaktlov; Lov om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt. Lovens siktemål var å utrydde alle unyttige rovdyr, det vil si arter som gjennom sin naturlige livsførsel er en trussel mot tamme dyr og det nyttige matviltet. Noen rovviltarter som hovedsakelig lever av orm og smågnagere, ble ansett å være til gagn. Man innførte for eksempel ikke skuddpremie på grevling. Det samme gjaldt en rekke rovfuglarter. Reven som nok kunne være et problem i hønsegården, hadde i tillegg til å være gnagerpredator også verdifull pels. Man anså at det var unødvendig å finne opp flere insentiver for at befolkningen skulle delta i revejakt. Sammen med ørn, bjørn og gaupe sto ulven i fremste rekke blant dyr som burde bøte med livet. For å oppmuntre til jakt og fangst ble det innført skuddpremier. Man anså videre at jakt på ulv og bjørn også ville ha andre gunstige virkninger. Mer enn andre former for jakt krevde rovdyrjakta "mot", "kyndighet" og "utholdenhet". Derfor ble det også ansett for å være en god form for opplæring av soldater i fredstid.

Trolig var kampanjen svært effektiv. Ifølge Statistisk sentralbyrå er det liten tvil om at ulven var i ferd med å bli utryddet i Sør-Norge allerede ved inngangen til det 20. århundre. Med bjørn tok det litt lenger tid, men på 1930-tallet var også den utrydningstruet (SSB 2010a). Ser man på statistikken for utbetalte rovviltpremier tyder tallene på at gaupebestanden nådde et bunnivå omtrent samtidig med bjørn. Tallene for jerv er mindre entydige, men det kan se ut til at også den fikk en knekk på trettitallet (SSB 2010b). Allerede på 1860-tallet var det klar nedgang i utbetalte premier. I samme periode rapporterte distriktslegene om markert nedgang i barns sysselsetting som gjeter. Det skjedde i en periode med økt bruk av utmarksbeite som følge av sterk vekst i husdyrholdet. Trolig var grunnen at rovdyr utgjorde en mindre trussel.

Det er over 160 år siden, og så vidt vi kjenner til førte ikke jaktloven, skuddpremier og målsettingen om å utrydde ulv og bjørn til kontroverser. Snarere tvert om. Det ser heller ut som om det var bred oppslutning om bekjempelsen av rovdyrtrusselen i det norske samfunnet. Mennene som sto bak den nye loven hadde tilhold i Christiania og hørte til eliten i det norske samfunnet. Loven ble fremmet av den liberale stortingsmannen og dosenten i historie Ludvig Kristensen Daa og ført i pennen av konservator ved universitetets museum Halvor Heyerdahl Rasch. Vanlige folk ga sitt bidrag gjennom selve utøvelsen av jakt og fangst. Myndigheter og befolkning sto på samme side i saken. En spore til konflikt oppsto da det etter hvert ble oppdaget at det foregikk utstrakt juksing med premiepengene. Men når det gjelder lovens sentrale målsettinger, var det trolig liten uenighet. Man kan si at loven i sterk grad uttrykte en målsetting som var felles for myndigheter og befolkning, og som hadde oppslutning i alle samfunnslag. Den gangen var rovdyrkonflikter faktisk konflikter mellom mennesker og dyr.

Ennå framstilles rovdyrkonfliktene i Norge ofte på denne måten. Og fremdeles eksisterer det et reelt motsetningsforhold mellom rovdyr og folk på et materielt plan. Men til forskjell fra situasjonen midt på 1800-tallet er dette nå bare en del av konfliktbildet. Norge er ikke lenger et jordbruksland. Bøndene utgjør en svært liten del av befolkningen. Tallmessig utgjør de også et mindretall blant rovdymotstandere. Rovdymotstanden har sitt tyngdepunkt i grupper som befinner seg på utsiden av primærnæringene men som likevel identifiserer seg sterkt med tradisjonell utmarksbruk og ressursutnyttelse. Samtidig er ikke fienden bare rovdyra selv, men alle de som går inn for at vi skal ha rovdyrbestander av en viss størrelse.

At mennesker betrakter rovdyr som en trussel, er altså gammelt. Den positive holdningen som nå brer seg er derimot ganske ny. Dermed kan det være en rimelig påstand at den siden av

konfliktene – etter vår mening den viktigste – som utspilles *mellom mennesker*, er av ganske ny dato.

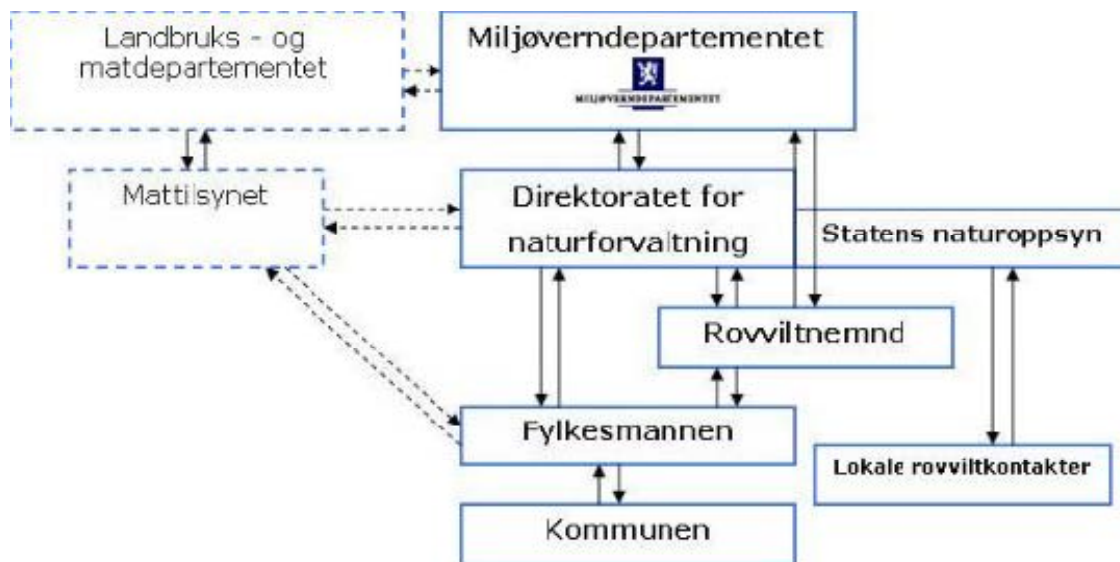
Vi understreker dette så sterkt fordi det viser seg at det synet folk har på det vi kan kalle andre aktører på rovviltfeltet, ofte gjennomsyrrer deres uttalelser om helt konkrete forvaltningstiltak og ikke minst den generelle rovviltpolitikken. Så selv om vi holder fast ved at denne typen innsikt først og fremst fungerer som et bakteppe i denne rapporten, er den også viktig for å forstå hvorfor folk inntar de posisjonene de gjør og sier det de sier.

2.3 Rovviltforvaltningen

Grunnlaget for rovviltpolitikken som føres i Norge ble lagt i Stortingsmelding nummer 15 (2003-2004) "Rovvilt i norsk natur" og i Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om rovvilt i norsk natur (Innst. S. nr. 174, 2004). Her formuleres en tosidig målsetning. Levedyktige rovviltbestander skal sikres, og en differensiert og aktiv bruk av utmarksressursene skal befestes. I motsetningsforholdet mellom rovviltpolitikkenes to målsetninger ligger også den store forvaltningsmessige utfordringen på feltet. Forvaltningens organisering og tiltakene som iverksettes kan sees som strategier for å nå den doble målsetningen.

Forvaltningsansvaret for rovvilt er fordelt på alle forvaltningsnivåer, fra nasjonalt plan med storting og regjering til lokalt plan med kommunene og rovviltkontaktene. Her presenterer vi en oversikt over hvordan den offentlig forvaltningen av rovdyr er organisert. Det meste av presentasjonen under er basert på informasjon som er tilgjengelig på hjemmesidene til Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning. Under Rovviltportalen som finnes på Direktoratet for naturforvaltning sine hjemmesider finnes figuren nedenfor, som viser et kart over rovviltforvaltningen i Norge.

Fig. 1 Aktørene i rovviltforvaltningen og sentrale samarbeidsorgan.

Kilde: <http://www.rovviltportalen.no/content.ap?thisId=56>

Miljøverndepartementet (MD) er statens øverste forvaltningsmyndighet for alt vilt. De styrer forvaltningen av ulv gjennom lovverk og budsjetter, og gjennom såkalt styringsdialog. Departementet følger opp regjeringens retningslinjer og satsninger og formidler på det viset

den politikken som føres på øverste politiske nivå. I tillegg oppnevner MD rovviltneemndenes medlemmer og er klageinstans for beslutninger som nemndene har fattet.

Direktoratet for naturforvaltningen (DN) er en av MD's underliggende etater og den sentrale fagmyndigheten på feltet. DN har både rådgivende og utøvende oppgaver når det gjelder forvaltningen av alt vilt. De har ansvar for det omfattende og omdiskuterte overvåkningsprogrammet, og står for saksbehandlingen av saker som angår viltloven. En viktig oppgave er også å samle inn kunnskap om rovdyr. DN finansierer forskning og formidler informasjon til den Norske offentligheten. Det er DN som er klageinstans for vedtak fattet av Fylkesmennene.

Fylkesmannens miljøvernnavdeling er sekretariat og rådgivende organ for rovviltneemdene. I tillegg er det fylkesmannen som tildeler erstatning for skader på bufe og midler til forebyggende tiltak, ut fra regelverket om forebyggende og konfliktdempende tiltak.

Statens naturoppsyns (SNO) som er en del av DN, har det praktiske ansvaret for forvaltningen av ulv. SNO har et landsdekkende nett av *rovviltkontakter* som har til oppgave å dokumentere skader på husdyr, forebygge miljøkriminalitet og gjennomføre vedtak som er fattet av de sentrale viltmyndigheter.

Rovviltneemdene

Landet er delt inn i åtte rovviltregioner. Innenfor hver region har en regional rovviltneemd ansvaret for at rovviltbestandene forvaltes i henhold til Stortingets bestemmelser. For hver region oppnevner miljøverndepartementet en nemnd med fem medlemmer som rekrutteres fra fylkestingene og sametinget. Nemndene skal hvert år fastsette kvoter for skadefelling (gjelder gaupe, bjørn og jerv), kvotejakt og lisensjakt i sine respektive områder. De skal i tillegg utarbeide en forvaltningsplan for rovviltartene i sin region.

Figur 2: Tabell over bestandsmålene slik de er fordelt på regioner (antall ynglinger pr. år).

Region	Gaupe	Jerv	Bjørn	Ulv
Region1 Vest-Norge	0	0	0	0
Region2 Sør-Norge	12	0	0	0
Region3 Oppland	5	4	0	0
Region4 Oslo/Akershus/Østfold	6	0	0	3 ¹
Region5 Hedmark	10	5	3	3 ¹
Region6 Midt-Norge	12	10	4	0
Region7 Nordland	10	10	2	0
Region8 Troms og Finnmark	10 ²	10 ³	6	0
Sum	65	39	15	3

¹ Felles mål for region 4 og 5

² Fire ynglinger i Finnmark

³ Tre ynglinger i Finnmark

Tallene i tabellen, det vil si bestandsmålene det forvaltes etter er bestemt sentralt. Rovviltneemdene har med andre ord begrenset myndighet. De kan ikke overprøve de nasjonale målene for rovviltbestandenes størrelse. Dersom bestandene faller under nasjonalt fastsatte målsettinger, forvalter de seg vekk fra sin egen innflytelse. I dette ligger det åpenbart en sterk statlig kontroll.

Når det gjelder ulv er det opprettet en egen forvaltningssone som strekker seg langs svenskegrensa fra Trysil i nord til Halden i sør, og omfatter hele Oslo og Østfold og deler av Akershus og Hedmark. Glomma og Oslofjorden utgjør en slags naturlig vestgrense. På Direktoratet for Naturforvaltning sine hjemmesider finnes denne mer nøyaktige avgrensingen:

- Hedmark: Hele fylket med unntak av kommunene Nord-Odal, Stange, Hamar, Løten, Ringsaker, Åsnes vest for Glomma, Våler vest for Glomma, Elverum vest for Glomma, Åmot vest for Glomma, Stor-Elvdal, Rendalen, Engerdal, Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga og Os.
- Akershus: Hele fylket med unntak av kommunene Hurdal, Eidsvoll, Nannestad, Gjerdrum og Nittedal øst for Nitelva.
- Oslo: Hele fylket.
- Østfold: Hele fylket.

Kilde: <http://www.rovviltportalen.no/content.ap?thisId=2698>

Kommunene

Det er kommunene som har det generelle ansvaret for viltforvaltningen, men i rovviltforvaltningen har de som hovedregel ikke noen myndighet. Grunnen er rovdyras vernestatus, og at de bruker leveområder som normalt strekker seg langt utover enkeltkommuners grenser. Kommunene har imidlertid oppgaver som er knyttet til det konkrete arbeidet med skadereduksjon, skadefelling, dokumentasjon av skader og bestandsregistrering,

Norsk institutt for naturforskning (NINA) koordinerer det nasjonale overvåkningsprogrammet for rovvilt. Den praktiske overvåkingen skjer i samarbeid med såkalte regionale FoU-institusjoner (for eksempel Høgskolen i Hedmark), frivillige organisasjoner (som Norges jeger- og fiskerforbund) og Statens naturoppsyn (SNO). Videre er det en målsetting at overvåkingen får lokal forankring gjennom bruk av lokalt rekrutterte personer.

3 Metode og gjennomføring

3.1 Studielokalitetene: Trysil, Halden og Aurskog-Høland

På politisk nivå og i media blir rovviltkonfliktene oftest behandlet som konflikt mellom aktører i landbruksnæringa og rovdyra eller rovdyrvernet. Selv om det er en viktig konfliktdimensjon, er det ikke den eneste, som vi har gjort rede for tidligere. Trysil, Halden og Aurskog-Høland er hver på sin måte kommuner som kjennetegnes ved en differensiert næringsstruktur, som også inkluderer landbruk, til dels med beitedyr. Samtidig er de kommuner som i lang tid har hatt rovdyr og alle tre ligger innenfor forvaltningsområdet for ulv¹.

Nedenfor gir vi en kort og skjematisk oversikt over de tre kommunenes geografiske og demografiske fakta. Informasjonen er i hovedsak hentet fra de tre kommunenes offisielle hjemmesider (<http://www.trysil.kommune.no>, <http://www.halden.kommune.no> og <http://www.aurskog-holand.kommune.no>) og fra Statistisk sentralbyrås "Kommunefakta" (<http://www.ssb.no/kommuner>). Tall som beskriver landbruk og jakt er for en stor del funnet i Statistikkbanken hos Statistisk sentralbyrå (<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>).

Trysil kommune ligger lengst øst i Hedmark fylke. I øst og sør grenser kommunen mot Sverige. Trysil Innbygd er geografisk og administrativt sentrum. Kommunens samlede areal er på 3011 km², og er med det en av de aller største kommunene på Østlandet. 60 prosent er produktiv skog og 9 prosent dyrket mark, mens resten, 31 prosent, er fjell, lavproduktiv skog og vann (Vevstad, 1991). Som de fleste andre bygdekommuner har Trysil hatt en negativ befolkningsutvikling. Tall fra statistisk sentralbyrå viser at fra 1951 til 2007 sank folketallet med cirka 1600 personer. Gjennom årene 2008 og 2009 har det vært en liten befolkningsøkning. I dag bor det ca 6 800 personer i Trysil (SSB 2007; Trysil kommune, 2007). 39 prosent bor i såkalte tettbygde strøk, med Innbygda og Nybergsund som to viktige tettsteder. Våre informanter bor forskjellige streder i kommunen. Vi har også intervjuet noen hytteeiere, som er en viktig gruppe i Trysil.

Med utviklingen av alpinanlegget i Trysilfjellet, Norges største alpinanlegg, har turisme blitt kommunenes viktigste næring. Kommunen har store arealer og folk bor spredt. 7,5 prosent er sysselsatt i primærnæringene. Det er dobbelt så mange som landsgjennomsnittet. Men offentlig forvaltning sysselsetter, her som andre steder, desidert flest innbyggere: nær 30 prosent, og omtrent på nivå med landsgjennomsnittet.

Med 1600 kvadratkilometer produktiv skog er Trysil Norges største skogbrukskommune. 80 prosent av eiendommene er mindre 1000 dekar. Disse eiendommene utgjør bare 11 prosent av arealet. Fem store eier nesten 50 prosent av arealet. Kommunen er største skogeier (382 000 dekar som tilsvarer 23 % av arealet). Kommuneskogene, Statskog og selskapskoger utgjør til sammen 46 prosent av arealet.

Landbruket er dominert av dyrehold. Melkeproduksjon er viktigst, både økonomisk og i antall årsverk. 18 bruk har til sammen litt i underkant av 500 vinterfora sau (per 1.1.2009). Det tilsvarer cirka fire årsverk. Kommunen opplyser på sine hjemmesider at konflikten mellom rovdyr og beitedyr gjør det vanskelig å utnytte utmarksressursene i kommunen. Størstedelen

¹ Aurskog-Høland inngikk ikke i ROSA 2, men derimot i prosjektets tredje fase ("ROSA 3") som handler om jegeres forhold til rovvilt. Vi har derfor tatt med materiale fra fem fokusgruppeintervjuer fra Aurskog-Høland, hvor alle deltakerne er jegere. Intervjuene fra Aurskog-Høland ble gjennomført i løpet av 2008/2009, og utgjør et viktig supplement til de øvrige intervjuene i undersøkelsen, og en kilde til (fersk) kunnskap om situasjonen. Intervjuene Aurskog-Høland var for øvrig en av studielokalitetene i forbindelse med utredningsarbeidet forut for den siste rovviltmeldinga, se Skogen m.fl. (2003).

av Trysil har inntil nylig ikke hatt fast etablering av ulv. En liten del av Julusareviret befinner seg innenfor kommunens grenser – vest for Osensjøen. Fulufjellsreviret regnes som grenserevir. Flokken burker en liten snipp av kommunen i øst. Men situasjonen er i ferd med å forandre seg. Sør i kommunen har et nytt par etablert seg (Varåparet). I nordvest har man observert et stasjonært par (Slettåsparet). Begge parene kan ha ynglet våren 2010. Det vil i så fall føre til at det er ulv nesten over alt i Trysil (Wabakken m.fl.2010).

Men til nå har bjørn og gaupe vært de største skadegjørerne. I 2008 ble det gitt erstatning for tap av 36 sauer og 80 lam. Et stort beiteområde på 21591 dekar er inngjerdet i Flendalen. Her har seks brukere mer enn 900 sau på beite gjennom sesongen. Da intervjuene ble foretatt var gjerdet i Flendalen ennå ikke reist, men planene var klare og forberedelser i terrenget gjennomført. Informantenes reaksjoner er dermed basert på forventning om konsekvensene mer enn på konkrete erfaringer.

I Trysils natur finnes bestander av nesten alle norske jaktbare arter, og jakt er en svært viktig aktivitet. 1161 personer løste jegeravgiften i 2009. 30 prosent av den mannlige befolkningen betalte jegeravgiften i 2009. Med 1143 felte elg høsten 2009 er Trysil landets desidert største elgjaktkommune (SSB 2010c). I tillegg til elg jaktes rådyr (75 felt i 2009), og en lang rekke småviltarter. For sesongen 2009-2010 var utbyttet av småviltjakta for eksempel 1060 storfugl, 1590 orrfugl, 1300 liryper, 630 harer, 360 nøtteskriker og 280 rødrev.

Halden kommune ligger i Østfolds sørøstre hjørne og grenser mot Sverige. Historisk er Halden preget av industri. Lenge var det en rein bykommune, men etter sammenslåingen med Idd og Berg i siste halvdel av 1960-tallet hører det også større skogs- og landbruksarealer til kommunen. Det samlede arealet er i dag 642,3 km². Halden har gjennom de siste 15 årene hatt en jevn befolkningsvekst og pr. 1.1.2010 var det 28776 innbyggere i kommunen. 85 prosent av befolkningen i bor tettbygdestrøk, med hovedkonsentrasjon i og rundt selve byen. Et flertall av informantene våre er bosatt i Idd og Berg, men bybefolkningen er også representert.

Det naturgitte grunnlaget for industriutbyggingen lå i den lille, men kraftige elva Tista, som er utløpselv for Haldenvassdraget. Her lå i sin tid et mangfold av industribedrifter: treforedling, bomullspinneri, emaljeverket Cathrineholm. Lenge var Halden likevel mest kjent som "skobyen". I underkant av hver tredje arbeidstaker jobber i produksjonsbedrifter. Det er ti prosentpoeng mer enn landsgjennomsnittet. Fremdeles har Halden 2500 industriarbeidsplasser med kjente industriforetak som Norske Skog ASA Saugbruks, Fresenius Kabi Norge AS og Nexans Norway AS. FoU og IT-sektoren sysselsetter 1500 arbeidstakere.

Skogen og kulturlandskapets viktigste funksjon er nok som rekreasjonsområder for byens befolkning, men i sin selvpresentasjon legger kommunen stor vekt på skogen og landbruket som viktig næring. Halden er største skogbrukskommune i Østfold og nest største landbrukskommune. Likevel utgjør de som arbeider i primærnæringene bare 1,8 prosent av arbeidsstokken. Driftsformen som i sterkest grad har vært berørt av rovdyr, småfe på utmarksbeite, er det lite av.

I Halden kommune fantes i 2008 368 sau (over ett år), fordelt på 11 bruk. Dyra beiter i all hovedsak på innmark, flere steder med det landbrukssjefen beskriver som rovviltgjerdet. Landbrukssjefen opplyser også at han ikke er kjent med at ulv eller gaupe har tatt sau på inngjerdet beite i løpet av 2009. 993 personer løste jegeravgift i 2009. Sesongen 2009 ble det felt 141 elg og 435 rådyr innenfor kommunenes grenser. I tillegg felles en del småvilt som storfugl (30), orrfugl (50), ringdue (820), nøtteskrike (60), hare (130) og rødrev (100). Halden er vel den kommunen i Norge som over det lengste tidsspennet har hatt en stabil ulveflokk. I Dals Ed-Haldenreviret var det registrert yngling i 2009. Linnekleppen og Kynnefjell er to nye revirer som ligger nært Halden. Linnekleppen er helnorsk. Fra Kynnefjell har bare foreldrepåret vist seg på norsk side av grensen. Begge steder etablerte et revirmarkende par seg vinteren 2008-2009. Det ble registrert ynglinger 2009. Før jakta i 2010 var det minimum 9 familiegrupper med

gaupe i region 4, Oslo/Akershus/Østfold. Det er 3 mer enn bestandsmålet for regionen. Minst en, kanskje to familiegrupper holder til innenfor Haldens grenser. Jegere fra Halden fortalte muntert at de hadde forsøkt med gaupejakt, men at et jaktlag fra Aremark fylte kvota omtrent i det jakta starta.

Aurskog-Høland ligger lengst øst i Akershus, har grense til Sverige og fylkene Hedmark og Østfold. Aurskog-Høland er den største kommunen i Akershus. De største befolkningskonsentrasjonene finnes rundt Aursmoen og kommunesenteret Bjørkelangen. Våre informanter, som alle er aktive jegere, kommer hovedsakelig fra de mindre folketette områdene i kommunen.

Av 967 kvadratkilometer utgjør 12 prosent dyrka mark og 70 prosent produktiv skog. Det er langt over landsgjennomsnittet for begge mål. Innbyggerantallet har vokst jevnt og trutt gjennom de siste 15 årene. Det bor i dag 14294 personer i kommunen. Litt mer enn halvparten (54 prosent) bor i tettbygde strøk, og nesten 6 prosent er sysselsatt i primærnæringene. Det er noe industri i kommunen. Nesten hver fjerde yrkesaktive person pendler ut av kommunen, særlig til Oslo og Lillestrøm. Aurskog-Høland er både landkommune og forstadskommune på en gang. I 2009 fantes 340 driftsenheter i landbruket. Kornproduksjon, som foregår på 85 prosent av jordbruksarealet, er viktigste driftsform. 22 brukere hadde i 2008 til sammen 292 sau (over ett år). Sauenæringa utgjør en liten del av landbruket.

1392 betalte jegeravgiften i 2009. Også Aurskog-Høland er en stor elgkommune. Årlig felles rundt 500 elg (490 i 2009). Det ble skutt 280 rådyr. I tillegg jaktet en variert meny av småvilt, sånn som storfugl (150), orrfugl (200), ringduer (870), nøtteskrike (350), hare (90) og rødvilt (150).

Når man ser på oversiktskart over ulverevirene i grensetraktene mellom Norge og Sverige er et slående trekk at de klumper seg i nord (i og nær Trysil) og i sør (i og nær Halden). Områdene nord i Østfold, sør i Hedmark og Akershus har i dag mindre ulv. Aurskog-Høland har i dag ingen faste etableringer av ulv, men hadde det for noen år siden – og da var konfliktnivået til dels meget høyt. Det er gaupe flere steder i kommunen, og det finnes aktive gaupejegere.

3.2 Kvalitativ metode og representativitet

En vanlig metodisk tilnærming når man vil studere meninger er enkelt sagt å snakke med folk. Så vidt vi kjenner til har ingen tidligere tatt opp akkurat temaet "erfaringer med rovdyrforvaltning", derfor er det viktig å velge en metode som er åpen eller eksplorerende, en tilnærming som er fleksibel nok til å fange opp meningsdimensjoner vi ikke kjenner fra før av. Det er en viktig grunn til at vi ikke valgte en kvantitativ metode med spørreskjema. Ferdige svaralternativer krever bedre kunnskap om hva som rører seg i en befolkning enn det vi har om akkurat dette temaet. I andre deler av prosjektet har vi hatt som ambisjon å forstå folks meninger i lyset av den enkeltes informantens livssammenheng (Skuland og Skogen 2008, Figari og Skogen 2008). Et åpent fyldig intervju er mye bedre egnet til å fange opp konteksten for den meningsproduksjonen som løper forut for de ytringene som faller i et intervju.

Selv om utvalget i en undersøkelse som denne ikke er representativt i statistisk forstand, forsøkte vi å få til det vi kan kalle "kvasirepresentativitet". Det vil si at vi bestrebet oss på å rekruttere informanter som til sammen dekket variasjonen i meninger. For det første sørget vi for å snakke med folk som har klar interesse i spørsmålene om rovviltforvaltningen, sånn som grunneiere, jegere, medlemmer i naturvernorganisasjoner, beitebrukere, andre utmarksbrukere og alminnelige beboere i rovdyrrområder. For det andre forsøkte vi å sikre at vi fikk snakke med både kvinner og menn, unge og gamle, og ulike yrkesgrupper. Et unntak er Aurskog-Høland, se kapittel 3.1.

Etter hvert som man intervjuer oppdager man at meningene om rovviltsspørsmål fordeler seg i noen kategorier som innbyrdes er ganske like. Det ser man ved at synspunktene som ytres går igjen fra intervju til intervju – det finnes noen hovedtyper av synspunkter, men etter hvert blir det veldig langt mellom overraskelsene. Når hvert nye intervju brakte lite nytt og vi samtidig hadde sikret oss at alle relevante grupper var representert, fikk vi tillit til at vi hadde fanget opp meningsmangfoldet rundt rovviltforvaltningen temmelig godt. I litteraturen om kvalitativ metode snakker man da om at man har oppnådd *metning* (Bertaux & Thompson 1997), og man kan stole på at resultatene er ganske representative for den kategorien informanter man har valgt (i dette tilfelle innbyggerne i Trysil og i utkantene av Halden, samt jegere fra Aurskog-Høland).

3.3 Fokusgrupper

Materialet som ligger til grunn for rapporten er samlet inn gjennom såkalte *fokusgruppeintervjuer*². Seks var med grupper fra Halden, fjorten med grupper fra Trysil og fem med grupper fra Aurskog-Høland. Til sammen har litt over 100 personer deltatt. Vi kom i kontakt med noen av gruppene via ulike organisasjoner, foreninger og interessegrupper. Dette munnet ut i intervjuer med jegere, grunneiere, sauebønder, turgåere, naturvernere, hundekjørere og representanter for turistnæringen (som nevnt besto utvalget i Aurskog-Høland bare av jegere). Videre har det vært en uttalt målsetning å løfte frem stemmer og personer som ikke nødvendigvis har tilknytning til naturforvaltningsspørsmål gjennom jobb eller foreningsliv, men som like fullt kan bidra til å øke vår forståelse av rovdyrproblematikken. Vi intervjuet derfor også lærere, arkitekter, sykepleiere, skoleelever, ansatte på en industribedrift og medlemmer av en velforening. I Trysil intervjuet vi også hytteeiere med langvarig tilknytning til kommunen. Endelig var vi ved flere anledninger så heldige å bli invitert hjem til folk, der vi gjennomførte intervjuer med grupper av beboere i de respektive nærmiljøene.

Et fokusgruppeintervju foregår som en gruppesamtale. I alle kommunene var det enkeltpersoner som sa seg villige til å rekruttere deltagere, informere om prosjektet og finne et sted hvor samtalen kunne foregå. Selve samtalen ble ledet av en eller to forskere, og varte mellom to og tre timer. Hvor mye forskerne styrte intervjuene varierte en hel del. Erfaringer med og synspunkter på rovdyras tilstedeværelse var et tema som virkelig fenget i de fleste gruppene. I materialet finnes mange eksempler på at samtalen forløp veldig lett. Ved hjelp av en intervjuguide sikret vi oss at alle temaer ble berørt.

Det finnes to hovedstrategier når det gjelder sammensetningen av gruppene. Setter man sammen uensartete grupper kan man ideelt sett studere hva som skjer når folk med svært ulike utgangspunkt diskuterer et tema, og hvordan det arter seg når ulike synspunkter brytes mot hverandre. Erfaringsmessig er dette en vanskelig oppgave. Gruppedynamikken som oppstår kan lett bli preget av at en eller noen få dominerer samtalen. Enkelte synspunkter har dermed en tendens til å undertrykkes. Vi valgte i stedet å sette sammen såkalte homogene grupper, som altså kunne bestå av medlemmer i en organisasjon eller forening, tilsatte på samme arbeidsplass eller i samme bransje, eller medlemmer i samme jaktlag. Med denne framgangsmåten er det sannsynlig at ikke all meningsvariasjon kommer fram i hver samtale. Men samtalen blir ofte ganske dynamiske likevel, fordi folk ikke er *helt* enige om alt, og derfor kan det komme fram ting som forblir skjult i intervjuer med enkeltpersoner. Dessuten viste det seg altså at vi oppnådde metning, når vi ser alle fokusgruppeintervjuene i sammenheng.

² En mer detaljert utlegning av fokusgruppeintervjuer som vitenskapelig metode finnes i rapporten "Konsensus i konflikt – Sosiale representasjoner av ulv" (Figari og Skogen 2008). Her nærer vi oss med en kort redegjørelse.

4 Resultater

De fleste fokusgruppeintervjuene i Trysil og Halden ble gjennomført i 2007, og i Aurskog-Høland i 2008 og 2009. Som nevnt i innledningen er det selvsagt ikke optimalt at dataene fra Trysil og Halden er såpass gamle. På den annen side er det en sentral observasjon fra vår forskning på rovviltsituasjonen siden 1999 at konfliktmønsteret og det vi kan kalle "meningslandskapet" er påfallende stabilt. Dette har vi gjort rede for tidligere (Krange og Skogen 2008), og denne erfaringen (som støttes av pågående forskning om jakt med rovvilt som et sidetema) gjør at vi finner liten grunn til mistanke om at det har skjedd store endringer i kommuner som Trysil og Halden siden 2007. Det har heller ikke skjedd grunnleggende endringer i forvaltningsregimet i dette tidsrommet, selv om vektlegging av ulike tiltak kan være noe forskjøvet. For eksempel synes rovviltsikre gjerder å være et viktigere virkemiddel i dag, og det samme gjelder radiomerking av rovdyr som er motivert mer av forvaltningens behov enn av forskningens. Begge disse teamene var imidlertid sentrale også i 2007, og behandles i denne rapporten. Generelt er vi ikke tvil om at det bildet vi formidler er like aktuelt i 2010.

Hvilke elementer i rovviltforvaltningen er det så vi vil diskutere her? Det er i stor grad bestemt av hvilke temaer informantene våre vektla. Selv om vi gjennom en intervjuguide sikret oss at det vi oppfattet som relevante temaer ble berørt i intervjuene, er det slik i kvalitative intervjuer at det folk selv er opptatt av får mest oppmerksomhet. For det meste er dette er fordel og ikke en ulempe. Å finne ut hva folk er opptatt av – og hva de er mindre interessert i – er forskningsmessig viktig, og ikke minst av betydning for politikk og forvaltning. Av de temaene vi introduserte i fokusgruppene, var det noen som fenget informantene og førte til diskusjoner og rike beskrivelser. Andre temaer, også blant de som i prinsippet er viktige i rovviltforvaltningen, hadde de færreste noe å si om.

Dette siste kan vi kalle "negative funn". Et slikt negativt funn nevner vi allerede her: Det var liten interesse for å snakke om forvaltningens formelle oppbygging og om beslutningsprosessene som bestemmer dagens forvaltningsregime. Uansett meninger om rovdyr var våre informanter mye mer opptatt av det overordnede politiske nivået (som de riktignok ofte omtalte i nokså vage vendinger, men med stort engasjement) og av helt konkrete, lokale forhold. Det mellomliggende nivået, som blant annet omfatter de regionale nemndene, ble i beste fall tilgodesett med generelle kommentarer. Noen få visste navnet på en eller noen få medlemmer av "sin" nemnd, og det var også enkelte som kjente til måten nemndene oppnevnes på. Men det generelle inntrykket var at samtalerne ble aktivt drevet over på temaer som folk oppfattet som *virkelig* viktige.

Derfor har vi ikke noe kapittel om folks oppfatninger av den regionale forvaltningen. Vi diskuterer likevel dette negative funnet litt mer inngående det avsluttende kapitlet. Ut fra de "fokuspunkter" som kom fram i intervjuene, har vi delt inn den neste delen av rapporten tematisk på følgende måte: Ressursbruk i forvaltning og forskning, forvaltningssonen for ulv og idéen om soneforvaltning, politi og rettsvesen, overvåking av rovdyr, erstatningsordninger, rovviltgjerder, rovviltjakt, jakt eller uttak, regler for rovviltjakt, og til sist deltakelse i sporing og bestandsovervåking.

4.1 Ressursbruk i forvaltning og forskning

Det er en utbredt oppfatning i våre studieområder at det brukes alt for mye ressurser på rovviltforvaltningen. Dette er en oppfatning vi finner i ulike miljøer, også der man er positive til store rovdyr, inkludert ulv. Overvåking framheves ofte som et område som trekker urimelig mye ressurser. Dette inkluderer ting som sporing og radiomerking, til tross for at dette i stor grad handler om forskning og ikke primært er et forvaltningsverktøy. Det var situasjonen da intervjuene i Trysil og Halden ble gjennomført, selv om slike virkemidler nå i større grad brukes med et rent forvaltningssiktemål. Dette er uansett et eksempel på at det er vanskelig for folk å

skille klart mellom forskning og forvaltning, og det synes som om få ser noe poeng i trekke opp et sånt skille. Forskning og forvaltning omtales ofte under ett, ikke minst når det gjelder bestandsovervåking og kartlegging av rovdyrs bevegelser. Det framholdes av mange at *både* overvåking og forskning på store rovdyr trekker urimelig mye ressurser fra annen naturforvaltning og forskning på andre viltarter.

Ressursbruken ses ofte i sammenheng med andre sider ved overvåking og forskning, og da først og fremst merking, håndtering og jaging av dyr, som mange er kritiske til (se kapittel 4.4). Det er ikke å overdrive å si at ganske mange informanter, uavhengig av ståsted i forhold til rovviltpolitikken, gir uttrykk for nokså sterke følelser i forbindelse med dette. Det kastes bort enorme ressurser på virksomhet som av mange oppfattes som uetisk og dessuten unødvendig. Noen legger også vekt på at forvaltningen gjør naturen – og ikke bare rovdyra – mindre naturlig, den *domestiseres*. Dette sa en av deltakerne i en fokusgruppe bestående av naboer i en liten grend i Haldenområdet, som var tilhenger av ulv i norske skoger:

Men egentlig så er jeg mot... jeg kan nesten si at jeg er mot forvaltning, jeg, av dyr... av rovdyr. Jeg er mot forvaltning fordi at vi mennesker, vi skal bestemme over alt. Hvorfor kan ikke naturen ordne seg sjøl? Og hvis det et sted blir problem med at det blir for mye rovdyr og dem tar for mye sau for eksempel, hvorfor kan man ikke da sette seg ned og snakke sammen og løse det problemet der og da, i stedet for å bruke masse millioner på den der forvaltninga som egentlig er bare tull synes jeg.

(Nabolagsgruppe 1, Halden)

Som vi vil komme tilbake til senere i rapporten er det en vanlig oppfatning blant jegere og bønder at bestandene er større enn forskerne og forvaltningen hevder. Men dette er et syn som deles av en god del av dem som er positive til rovdyr, også til ulv (selv om det også er en god del av dem som har slike synspunkter som mener at de offisielle anslagene sikkert er riktige). Oppfatningen om at det brukes for mye ressurser, understøttes av at det er særlig unødvendig hvis bestandene øker. Her er et utdrag fra et intervju med representanter for reiselivsnæringa i Trysil:

A: Da vil jeg likevel si meg enig med [dem] som synes forvaltningen ikke er inne i ei heldig gate. Det blir for... det blir litt for... hva skal jeg si da, dem holder korta for tett til brystet, forskerne, om hvor store rovdyrbestander vi egentlig har. Jeg er av dem som absolutt mener at bestanden er vesentlig større enn det som står tallfesta. Det er også det at du går utafør de regionsmåla som du har satt deg og de bestandsmåla du har satt, og som faktisk Stortinget har fastsatt. Dette [bestandsmålet] tror jeg det egentlig er ganske stor enighet om, men når du går utover det, da blir det feil. Og da er det sånn at det er veldig lettvinnt å ta det i egne hender.

Intervjuer: (...)Det er en ting jeg lurer litt på da, om dere (...) mener at de forskerne, og folk hos fylkesmannen og sånn, veit at det er fler, men påstår at det er få. En ting er at de tar feil...[spredt latter rundt bordet, summing]

A: Jeg trur heller at dem tar feil [flere: Ja!], at dem til en viss grad... du kan ikke si noe mer enn det du... som forsker da, så må det være noe du kan stå inne for. Og da kan det være vanskelig å tru... du kan ikke drive å tru! [flere: Nei!] Det er til en viss grad på det nivået det ligger at det er lettere for en som meg som kan si at det er... sannsynligvis så lusker det 30 bjørner rundt i traktene her i løpet av året. Det er ikke så mange, det er ikke det om å gjøre, men dem gjør mye av seg der dem [er].

B: Det er veldig farlig å si at forskerne holder tilbake informasjon, det tror jeg [vi] skal være forsiktige med.

A: Men det blir oppfatta som dem gjør det, og det er et problem. (...) I alle fall, det som er et uomtvistelig faktum, det er at... jeg er jo mye ute da, i forbindelse med det jeg holder på med, og det som er, er at utviklinga... til stadighet så ser jeg mer spor og spor tegn. Muligens har det noe med at du blir flinkere til å se dem, skal ikke se bort i fra det, at øyet øves etter hvert, slik at du ser mer enn det du så før (...), men det er ikke hele forklaringa, det er helt sikkert. Dette blir jo meninger og synsing, men da du er ute og du ser stadig vekk mer og mer spor og spor tegn, som jeg sa, det eksemplet jeg tok innledningsvis, da du faktisk ser spor etter tre gauper, en jerv og to ulver på samme ettermiddag i et avgrensa område, da er det [en god del] av disse dyra.

(Reiseliv, Trysil)

I sitatet ovenfor hører vi folk som er positive til rovdyr i sitt nærområde, såfremt altså bestandene er på et rimelig nivå. Her følger noen utsagn fra en som har et mer kritisk syn på rovvilt, men som ender på en lignende konklusjon:

A: [Det er lett] å bare være ute i skogen, å ha det som jobb, og ikke kunne vise til noen verdens ting. En annen stakkar som er snekker, han må vise til hvor mye han har gjort en dag han, men en slik en han viser ikke til noen ting, og det han viser til er jo riv ruskende gærent. Hadde han jobba slik i et annet firma så hadde han hatt sparken for lenge sida.

Intervjuer: Ja... jeg antar at de selv ville beskrevet situasjonen på en litt annen måte, det tror jeg nok...

A: Jo, jo, med det... det kan godt hende dem sjøl trur at dem gjør en... at det dem mener og trur er riktig, men... nå skal jeg ikke være så hard at jeg ikke kan si det på en annen måte, men det viser seg at jobben dem gjør er gæren. Og så blir disse her trudd og hørt. Og mange spørsmål som blir stilt til dem; hvor mye har dette kostet, er det bruk for det, [svarer de ikke på]. (...) Slik som f.eks. at dem har radiomerka unge hannbjørner sånn som dem har gjort i hvor mange år er det; 20 år? Hva er liksom vitsen lenger, hva er det dem mangler å finne ut nå? (...) Altså, dem verner om sin egen jobb. Hele tida skal vi merke flere for vi må liksom ha *det* som grunn og *det* som grunn. Det er klart, dem er livredde for jobben sin disse her. Dem har i hvert fall ikke greid å finne ut hvor mange bjørner det er med det, da.

(Jegergruppe 2, Trysil)

Begrunnelsen for kritikk av ressursbruken synes delvis å være felles for alle som framfører den: Det handler om at pengene heller burde vært brukt på andre ting (enten det er sykehjemsplasser eller forskning på andre viltarter). Men avhengig av ståsted i rovdyrdebatten kan folk også peke på forskjellige *grunner* til at ressursbruken er unødvendig. For eksempel er det en ganske utbredt oppfatning at det brukes urimelig store ressurser på enkelte forebyggende tiltak som gjerder i utmark. Blant de som mener det er for mange rovdyr, kan begrunnelsen være at rovdyrbestandene burde være mindre, slik at behovet for forebygging også reduseres. Fra de som er positive til store rovdyr, kan man høre at bøndene selv må ta et større ansvar, eller at utmarksbeite i rovdyrrområder bør reduseres. Selve kritikken av forvaltningens ressursbruk kan imidlertid framstå som identisk, selv om begrunnelsen til dels er ulik. Folk som ikke er så engasjerte, kan konkludere med at det rett og slett er for dyrt:

A: Men en annen ting, det koster noe voldsomt. Har noen regna på det, hvor mange millioner koster det å beholde ulven, har vi råd til det? Det er jo et interessant spørsmål, for det er jo voldsomme summer for å... i erstatning, bare i erstatning kan du si.

Intervjuer: Ja, i erstatning og forebygging også, gjerder og...

[...]

A: Kunne kanskje brukt penga til noe mer fornuftig kan du si.(...) Koster det 100 millioner, hva kunne en da ha fått i stedet...

B: ...for ulven? Fått sykehjemsplasser. [Latter]

(Nabolagsgruppe 2, Halden)

4.2 Forvaltningssonen for ulv og idéen om soneforvaltning

Landet er, som vi har beskrevet, delt inn i åtte forvaltningsregioner for rovdyr, med hver sin nemnd som har ansvar for artene gaupe, bjørn, jerv og kongeørn. Ulven forvaltes av et fellesmøte for nemndene i region 4 (Oslo/Akershus/Østfold) og 5 (Hedmark). Det er innenfor dette området at bestandsmålet på tre årlige ynglinger skal nås. Ulvesonen representerer en forvaltningsstrategi som møtte ganske liten forståelse blant våre informanter. Et tema var selve ideen med å dele leveområder for ville dyr inn i soner:

A: Altså, det synes jeg helt høi i hue. Jeg synes det at ulven må være der som den hører hjemme. Menneskene kan ikke bare trekke opp en grense og bestemme at ulven skal være på innsida der. En ulv ser jo ikke noen grenser, og når en regional rovvilt nemnd klarer å foreslå det at i de områdene hvor det er ekstra belastning med ulv – så foreslår dem å fange en flokk og flytte den til et annet område for å spre belastninga. Da kan du begynne å lure på... altså, da mister jeg helt tiltroa til rovvilt nemndene.

B: Det skulle vært en nemnd som fanger oss vet du, og sprer oss [mennesker]. Det er jo det går på. Når det er plass, hvorfor kan de ikke få være her? Det er det jeg alltid stiller meg spørsmål om.
(Nabolagsgruppe 1, Halden)

Denne informanten (A) som bor i utkanten av Halden kommune, i et område med mange ulveobservasjoner, mener tydeligvis at det er galt at vi mennesker i det hele tatt skal forvalte ulven ved å trekke opp grenser. Informant B hadde gjennom intervjuet flere ganger gitt uttrykk for stor kjærlighet til naturen og det mangfoldet som de store rovdyra er en del av. Han så et motsetningsforhold mellom uberørt natur og aktiv forvaltning. Dette er en tenkemåte vi har støtt på flere ganger, kanskje særlig når temaet er halsbånd og radiosendere, men den er ikke like utbredt som det mer praktiske poenget han berører. At ulven ikke ser grenser, og at forvaltning gjennom sonering dermed er en konstruksjon som bryter med ulvens natur, er en oppfatning som mange deler.

En annen vurdering av sonen handler om størrelsen:

Intervjuer: [Temaet er forvaltningssonen for ulv] Hva synes dere om enn sånn regulering?

A: Det er litt trangt.

Intervjuer: Ja?

A: Den kunne gått litt lenger vestover, og nordover – Engerdal og... dem har liksom sluppet billig unna.

Intervjuer: Du mener det er for trangt?

A: Ja, for nærme svenskegrensa. Så det er jo nesten ikke... det er ikke så lett å få noen helnorske.

Intervjuer: Nei.

A: På grunn av det.

B: Nei det viser seg jo det.

(Naturvernere, Halden)

Her er det ikke selve ideen med en ulvesone som møter kritikk, men størrelsen på den eksisterende forvaltningssonen. To forhold kan nevnes. Igjen møter vi en skepsis som relateres til dårlig sammenheng mellom ulvens natur og forvaltningens praksis. Sonen er liten, og skal vi ha helnorske ulveflokker trengs større plass. Det ligger også kritikk av et annet forhold her. Det påstås nemlig at det er dårlig sammenheng mellom arealets størrelse og bestandsmålene som Stortinget har vedtatt. Litt implisitt beskylder naturvernene fra Halden myndighetene for å velge midler som er uegnet til å nå egne mål.

Det helt åpenbare alternativet til en ulvesone er selvsagt å ikke ha noen sone:

A: Hvis en skulle være litt fleipete, så kan en jo si at det ville være mye enklere å gjerde inn rovdyra, og la nyttedyra gå fritt. Det synes jeg hadde vært en mye bedre idé enn å gjøre det motsatte. Det har også noe med sonering å gjøre, at du lager soner, avdelinger. Og det er jo så viselig [innrettet] at her er det noen kommuner som skal ha absolutt alle rovdyra som vi har i Norge, kanskje minus kongeørn, men det finnes det her og. Også skal store deler av landet ikke ha noen ting, og det er veldig vanskelig å forstå. Særlig er det vanskelig å forstå fordi vedtaket i Stortinget var såpass klart på at ikke noe område skulle ha utilbørlig trykk. Det betyr jo at myndighetene ikke greier å forvalte sine egne vedtak, rett og slett.

Intervjuer: (...) Det med sonering har vært veldig omstridt bestandig (...). Men hvordan synes dere det der burde vært innretta. Skulle det ikke vært soner i det hele tatt?

B: Her får en prate for seg sjøl tror jeg (generell latter). Men jeg ville ha sagt at på den måten som tryslingen i snart tusen år har forvaltet rovdyra her, så har tryslingen slaktet ned ulven totalt (...) [Det] gikk an å leve med de andre artene. Sånn var det fra 1873 til 1978, tenker jeg, når ulven kom tilbake. De gamle bøndene fant den balansen som var nødvendig.

Intervjuer: Og det ville man da få over hele landet, da, hvis man bare...

B: Ja, det ville fordele seg over hele landet. For hvis det ble veldig urolig, så ville de rovdyra fordele seg mye mer enn de gjør i dag – hvis de ble etterfulgt. Så det ville spre seg mye forttere enn nå, når de får tømme område for område for vilt, også forflytte seg litte grann og litte grann og litte grann.

Intervjuer: Men ulven kan ikke...

B: Ulven tror jeg vil bli naturlig borte hvis den [ordningen] fikk råde.

(Nabolagsgruppe, Trysil)

I motsetning til informant B fra nabolagsgruppe 1 i Halden har ikke disse informantene noen glede av å ha ulv som nabo. Her er utgangspunktet at ulven skaper problemer for dem som bor innenfor en ulvesone. De må ta hele denne belastningen, mens de som bor utenfor slipper unna. Dermed blir sonen urettferdig. Utgangspunktet for resonnementet starter i diametral motsatt ende av sitatene fra Halden, men konklusjonen blir den samme: Verden hadde vært et bedre sted uten ulvesonen. Forskjellen er at det ikke er ulvens ve og vel man bekymrer seg over, men mennesker som lever og har sitt virke innenfor ulvesonen.

Forslaget om å legge ned sonen, og fordele "trykket" over hele landet kom fram i flere av intervjuene. Her er en litt annen innfallsvinkel enn den som ble formulert av tryslingene som ble sitert i avsnittet over.

A: Jeg synes kanskje at du skal ta i bruk hele landet, jeg. Har du hatt trøkket i ti år, så kan jo noen andre ta [det] i ti år. Da ser du liksom en ende på det. Ikke noe sånn at det bare skal være øst for Glomma. Det er liksom så begrensa – bare en sånn krampaktig idé liksom. En får jo heller tåle å ha ulv i Agder og... hvor problemene måtte komme. Jeg ser for meg at hvis dem har hatt revir i ti år, og dem har etablert seg andre steder, så får dem heller ... kanskje gjøre en viss oppreisning i den tida dem er der, også får det heller gå ti – tjue år, også kanskje vi får akseptere dem igjen. Jeg vet ikke.

B: Men det tror jeg ikke hadde gått. For det første, kommer du nord for Røros, så har du (...) tamreindrift helt til Finnmark – sammenhengende – og kommer du på andre sida av Buskerud, så får du en helt annen sauetetthet enn det det er mot svenskegrensa. Og hadde du fått det borti Sirdal og dem områdene der, så var det nok ikke lenge ulvene hadde fått leve før myndighetene måtte ha grepet inn.

(Bondegroupe, Halden)

Her er det beitenæringas problemer som adresseres, men igjen er utgangspunktet problemene ulven skaper. Dermed kommer det urettferdige med sonen i fokus. Forslaget om å legge ned sonen er også her et forslag om en mer rettferdig fordeling av byrder. Informanten B treffer nok spikeren på hodet i sin begrunnelse for hvorfor myndighetene tross alt har valgt å etablere en ulvesone.

Intervjusitatene over viser at perspektiv og argumenter varierer mye når det gjelder vurderingene av ulvesonen. Viktige skiller handler om hvordan den enkelte informanten er berørt av rovdyras tilstedeværelse og hvilken side de står på i rovviltkonfliktene. Det mest slående er likevel at de enes om at forvaltningssonen for ulv er en ganske dårlig ide. Sitatene over er bare et lite knippe av uttalelser som gjenspeiler synspunkter vi har støtt på mange ganger også i tidligere studier, men de illustrerer noen grunntrekk i den folkelige kritikken av ulvesonen.

Informantene opplever at det er dårlig sammenheng mellom ulvens naturlige levemåte og avgrensningen av et relativt begrenset areal som artens tillatte leveområde. Mange anser at ulven trenger stor plass, og at sonen er kunstig liten. Kritikken mot størrelsen kommer i to ganske ulike utgaver. Naturvernerne fra Halden tar dyrets utgangspunkt og slår frampå med at det er vanskelig å nå bestandsmålet om tre helnorske yngler, så lenge sonen er så trang. For 2009 ble det registrert to helnorske ynglinger. Andre tar folks problemer som utgangspunkt og finner at sonens størrelse medfører at de som berøres må ta unødvendig store belastninger.

Inkonsistens mellom politiske målsetninger og tiltak er en annen type kritikk. Litt muntre utsagn om at ulven ikke ser grenser er noe vi har hørt i svært mange intervjuer. De er del av en

myndighetsharselas som går igjen på begge sider av rovdyrkonfliktene. Og her er vi ved hovedpoenget når det gjelder informantenes vurdering av ulvesonen: Enten man er for eller mot å ha ulv i eget nærområde, framstår sonen som kontroversiell og problematisk. Motstanderne opplever sonen som urettferdig for folk, og tilhengerne vurderer den som dårlig for ulven og et uegnet virkemiddel i bestrebelsene på å bygge opp en norsk bestand.

Men det er kanskje også et innslag av den såkalte NIMBY-effekten her (Not In My Back Yard – folk vil kanskje ha ulv i Norge men ikke i sin egen "bakgård"). Hele utvalget i undersøkelsen består av folk som bor innenfor ulvesonen. Da er det kanskje ikke så rart at både representantene for landbruksnæringa i Halden og rovdyrskptikerne fra Trysil syns at sonen er et feilgrep. De møter jo problemene med ulven der de bor. Hadde vi intervjuet beitebrukere i andre, for eksempel mer sauetette, deler av landet, kan det tenkes at vurderingene hadde vært annerledes. Bønder som driver med sau, for eksempel i Gudbrandsdalen, Hallingdal eller på Vestlandet, slipper jo problemene med faste ulvebestander.

Ulvesonen møter ganske unison motstand blant våre informanter, uansett synet på ulven. Men hvilke løsninger som foreslås i stedet varierer mye. Ganske få hadde klare alternativer. Flere sa rett ut at de ikke visste hva som ville være best, men det er en tendens til at de som vil ha ulv i norsk natur, og kanskje flere ulver enn i dag, vil legge mer av ansvaret på husdyreierne. Det forlanges at de skal "passe på dyra sine" når det er rovdyr i et område. En del jegere peker på at jakt på rovdyr over hele landet vil holde bestanden på et rimelig nivå over alt, og dessuten gjøre dyra mer sky. Dette kobles ofte til et "byrdefordelingsprinsipp", det vil si at flere bør dele på ulempene ved å ha ulv, som da kan spres tynnere utover. Ulvetrykket kan også flyttes mer eller mindre planmessig fra region til region gjennom jakt. De mest innbitte ulvemotstanderne, ikke minst de som selv driver med sau, ser nok helst på dagens umulige soneløsning som et bevis på at det ikke burde være ulv i Norge i det hele tatt.

Med unntak av denne siste gruppa, har vi imidlertid heller ikke støtt på noen som mener at forvaltningsregimet bør være identisk i absolutt hele landet. Det synes for eksempel å være alminnelig aksept for at de mest sauetette områdene på Vestlandet bør slippe en fast etablering av ulv. Men dagens smale ulvesone, og likedan de små forvaltningsregionene for de andre artene, er det forsvinnende liten støtte for.

4.3 Politi og rettsvesen

Et annet felt som får mye oppmerksomhet, og der mange synes å reagere sterkt på myndighetenes prioriteringer og ressursbruk, er politiets og rettsvesenets innsats i forhold til uavklarte nødvergesituasjoner og ulovlig jakt. Mange mener at ressursbruken her er ute av alle proporsjoner, og folk foretar ofte sammenligninger mellom etterforskningsinnsatsen i saker der store rovdyr er blitt skutt (det vanligste er påståtte nødvergesituasjoner) og politiets mangelfulle innsats i andre kriminalsaker, som oppfattes som langt viktigere. Det tolkes som at "dyr er blitt viktigere enn folk", og at det er uttrykk for at noen viktige verdier i samfunnet er helt på avveie. Det har vært interessant å observere at dette vakte sterke følelser hos flere som i utgangspunktet er positive til rovdyr, på samme måte som det gjorde hos dem som er skeptiske. Temaet ble mest diskutert i Trysil, siden folk der har mest erfaring med slike saker, gjennom ganske mange år.

A: Dem bruker veldig mye ressurser hvis noen skyter en bjørn. Da kommer det jo fire-fem stykker og kryper på alle fire en dag eller to...

B: Ja, Kripas kom jo...

A: Ja, dem har ikke tid til å rykke ut hvis noen stjeler alle møblene dine...

C: Ja, nei, nesten voldtar unga dine eller... ikke sant, det er jo helt horribel bruk av ressurser, syns i hvert fall jeg. Det henger jo faen ikke på greip. En bonde som skjøt en bjørn i Engerdal, så kommer det opp fire fælinger fra Kripos...

D: ...og bruker en hel sommer!

C: Ja, det er helt forferdelig åssen det har blitt! (...) [de undersøker kadaveret for å finne ut om] skjøt han den da den kom eller skjøt han den mens den lå der. Hva spiller det for jævla stor rolle? Det virker da nesten som at [rovdycet] er mer verdt da, enn folk – enn et menneskeliv.

Intervjuer: Hvorfor har det blitt sånn, da?

C: Jo, forferdelig blest da, og forskerne er jo veldig i vinden nå da. Evenstad, ja alt som skal forskes på og brukes penger på, og dem har jo liksom bestemt det, da, at dette skal vi virkelig ha. Illegal jakt og slikt, det er forferdelige greier.

Intervjuer: Så de forskerne har en del makt de da, siden de kan...

C: Ja, det har jo blitt sånn.

D: Altså det fokuset som politiet får beskjed om at dem skal slå hardt ned på, det synes da jeg er helt feil. Er det ulovlig så er det klart det skal slås ned på, men en burde se det litt i forhold til andre kriminelle handlinger som jeg synes er atskillig større for å si det sånn. Det er klart det skal slås ned på, det er klart, men... (...)

C: Altså, jeg mener at det er fullstendig feil bruk av dyrebare ressurser og helt borti vegg. Veldig mange føler oss litt tråkka på... det er innbrudd og slåsskamper og i det hele tatt, men det er ikke så farlig, gidder ikke å rykke ut. Nei, dette får dere ordne opp i sjøl, nærmest. Men derimot skulle du være så uheldig å peke på noe rovvilt, da sitter du i klisteret altså.

(Jegergruppe 1, Trysil)

A: En ser da for eksempel med han [navn] da, som ble angrepet av bjørn. Politiet var der og ville ha støvelen hans, den ble sendt til Trondheim for undersøkelse, for å se om den riften som ble i støvelen, om det stemte med bittet på bjørnen. [Mye latter] Og da sa han [navn] at denne støvelen vil jeg ha igjen, som et minne. Og det gikk en tre-fire dager, så kommer to politi opp til han [navn] med støvelen. Og da begynner en å lure på hva det er politiet bruker ressursene sine til. [Mye latter]

B: Ikke sant! Ikke sant! Og der har du gårsdagens [TV-program]: Hverdagskriminalitet, det er lov det nå. Mens når det er en rovdycsak, da er det politiet bruker ressurser på det.

Intervjuer: Men hvorfor gjør de det? Hvorfor bruker politiet såenormt mye ressurser på det?

C: Jeg tror ikke det er politiet som ønsker det.

B: Nei.

C: Men det er en del fanatikere andre veien, altså som vil ha rovdyc, blant annet mange som jobber med det.

(Bondeguppe 2, Trysil)

Ressursene som brukes på den slags er jo helt forferdelig, og det er jo klart at folk reagerer. Jeg kan ta et eksempel her, da jeg var... det ble skutt en bjørn oppi Engerdal her for noen år siden, nettopp i sånn motverge, eller nødrett da, eller hva man måtte [kalle det]. Og da var jeg tilfeldigvis ute og gikk om kvelden, og da kom det to politibiler, med fulle sirener, i fra Elverum, med fem uniformerte politimenn i hver bil omtrent - jeg setter det litt på spissen, men det er ikke så veldig galt - og kjørte i 140 -150 km i timen over her. Da sa jeg til kjerringa, her har det vært drap og voldtekt en eller annen plass her, her har det vært ei forferdelig ulykke eller noe. Og så leste vi i avisen dagen etter at politiet hadde rykket ut for å sikre spor [etter at en bjørn var skutt]. Ja, og så kan du lese i avisen dagen etterpå at det har vært innbrud i en gullsmedbutikk og selv om det er videoovervåkning gidder dem ikke rykke ut. Altså, perspektivet blir jo så fullstendig steingalt, og det er også med og skaper en sånn debatt som faktisk er ille.

(Reiseliv, Trysil)

En annen side av politiets og påtalemyndighetens opptreden som løftes fram er at "vanlige folk" gjøres til kjeltringer, enda de bare beskytter dyra sine eller på andre måter gjør det "alle" ville gjort. Dette oppfattes som urimelig, og som et uttrykk for at det som er viktig for folk på landsbygda verdsettes lavt av myndighetene. Det framholdes av flere at folk kan få hardere straff for å drepe en bjørn enn for å drepe et menneske, og at dette viser hvor gal verden har blitt.

Jeg tenker litt på disse som er midt oppe i situasjonen, og... jordbruket og saueiere og sånn, og som ser seg nødt til å ta et rovdyr. Dem blir jo kriminelle og fengslet og personlig så er det en belastning til de grader. (...) Vi hadde en oppi Engerdal her nå... at det ikke går an å ha et litt annet system rundt det! Der er dem på åstedsbefaringer og alt mulig og dem ser det har vært aktivitet, skikkelig aktivitet, og så skal det liksom sette seg inn i den situasjonen, også sier dem at, nei, det oppfatter vi sånn og sånn, du var ikke presset nok og her blir det fengselsstraff, liksom... det skjønner ikke jeg. Jeg er ingen jeger, men jeg skjønner ikke de tinga der, for det at har du fått et sånt stempel på deg, uansett om lokalbefolkningen liksom skjønner deg så har du liksom dette, ja, han satt inne, sånn og sånn... det er en menneskelig hard belastning. Fordi at er det et dyr som tas, altså du blir jo dømt mye mer enn [for] noe annet...

(Reiseliv, Trysil)

Dette må ses på bakgrunn av den ganske utbredte oppfatningen om at dagens vernepolitikk er drevet fram av et urbant natursyn uten respekt for bygdefolks fornuftige utnyttelse av naturressursene, som har pågått i hundrevis av år. Mange mener at bygdefolk betraktes både med mistenksomhet og nedlatenhet, og at straffeforfølgelse av folk som handler i desperasjon i vanskelige situasjoner må ses om ledd i en urban kampanje mot bygda.

Det er noen sånne konfliktforsterkere her, som gjør blant annet det at om det forsvinner noen ulver, for eksempel, det er jo ikke noe annet enn helt naturlig. Ulvens største fiende er elg. Og elgen dreper mye ung ulv. Det er et uomtvistelig faktum. Det er forska på såpass mye og de har funnet ut såpass mye, så snakker du med han Petter [Wabakken] om det så vet en jo det. Men når det forsvinner ulv fra et område, da, så er det sjelden at den muligheten i det hele tatt kommer fram, at det kanskje var ei elgkolle som slo i hjel denne ulven, og at det har blitt ett opp av andre dyr. Så da er den borte. Og dette her det skaper konflikt. For det en da setter [fram] mistanke om, det er tjuvjegere. Det setter man da inn som svar på hvorfor den ulven ble borte.

(Reiseliv, Trysil)

Det må også ses på bakgrunn av den minst like utbredte oppfatningen at rovdyrbestandene er større enn det myndighetene hevder, slik at de også kan tåle at ett og annet dyr blir skutt i nødvergesituasjoner som ikke er krystallklare. Denne oppfatningen finnes ikke bare hos rovdyrskptikere; den deles av ganske mange tryslinger som har et positivt syn på store rovdyr, inkludert ulv.

Politiets prioritering av ulovlig jakt var ikke et tema i alle intervjuene, ettersom den typen data vi anvender her alltid vil være mest sentrert rundt informantenes egne erfaringer og temaer som er viktige for dem. Derfor kan det være at noen av dem som har et positivt syn på rovdyr også mener det er riktig å bruke mye ressurser på dette, selv om dette ikke kom tydelig fram i noe intervju. En god del informanter ga imidlertid uttrykk for at de antok at omfanget av ulovlig jakt er betydelig, og at det er et alvorlig problem.

4.4 Overvåking av rovdyr

Elektronisk overvåking av rovvilt, nå først og fremst ved hjelp av GPS-halsbånd, er et hjelpemiddel som i følge Direktoratet for naturforvaltning er viktig når en skal forvalte relativt små rovdyrbestander med sikte på å oppfylle svært presise bestandsmål. Slik overvåking kan potensielt også gjøre det enklere å kontrollere skadegjørende individer. Derfor trappes bruken av slike virkemidler opp, og betraktes som konfliktdempende fordi det gir bedre kontroll.

Våre data viser imidlertid at skepsisen til elektronisk overvåking er utbredt, uavhengig av meninger om rovviltpolitikken. Som for andre rovdyrrelaterte temaer, er det ofte ulv det blir snakket om, og selv om noen av informantene fra Trysil også kom inn på merking av bjørn, gaupe og andre dyr, ser det ut til at de aller fleste forbinder overvåking av rovvilt med elektronisk overvåking av ulv.

En fordel med fokusgruppeintervjuer er at enkeltstående synspunkter får komme til uttrykk som del av en større sammenheng – som integrert i en større forståelsesramme. I tillegg kan forskeren få vite noe om hvor viktig de ulike spørsmålene er for de intervjuede, og hvorfor de er betydningsfulle, ved å legge merke til hvilke emner som spontant bringes på bane, og hvilke det må spørres etter (jamfør temaet politiets ressursbruk som ble viktig i noen intervjuer men ikke i andre). Når det gjelder elektronisk overvåking av rovvilt er dette et tema som i denne undersøkelsen nesten alltid ble tatt opp av informantene selv. Videre ble spørsmålet gjennomgående satt i sammenheng med mer generelle temaer svært mange var opptatt av, nemlig overdreven eller unødig forskning på rovvilt, bruk av offentlige midler og hva som skiller ville dyr fra tamdyr, slik det for eksempel fremgår av følgende sitat:

A: Nei, det er jo rovvilt for alle penga. Det brukes alt for mye ressurser på forskning. Dem forsker på gauper med radiosendere, og ulver og bjørn, og jeg vet ikke all verdens hvor mange millioner – hundrede millioner – som blir brukt. Jeg vet ikke hvor mye dem bruker, altså, men det er rett og slett sløsing med penger og midler.

B: Dem holdt på å peile bjørn i årevis (...), og det eneste de visste var at unge hannbjørner vandrer mye, og det visste de vel i grunnen fra før.

A: Ja, det er akkurat det.

B: Og det er mange år de har drevet på allerede nå!

C: La oss si ulver og slikt, det er ikke det samme når det kommer en ulv med en svært slik [radiosender]. Det er liksom ikke det samme. Er den vill, eller er det husdyr? Man får ikke det rette inntrykket av rovdyra – med fæle sendere og greier de går rundt med.

A: Alle organisasjoner og forskere – ja i det hele tatt – som er veldig glade i natur ... Vi jegere er sikkert enda mye mer glade i vilt og i naturen enn noen av de gubbene der, vil jeg tro. Likevel skal de absolutt på med de der fæle senderne, og implantere i magesekken eller i mellomgulvet og greier, ikke sant. Det er jo helt forferdelig! Jeg fikk en fisk i elva en gang, som var merket. De hadde skutt så langt ned i den de kunne – et digert verkesår! Jeg vet ikke om den hadde overlevd, altså. Det så skikkelig stygt ut. Tenk da åssen et større dyr, med den kladden rundt halsen, har det. Det er å leke med naturen, synes jeg. Rett og slett lek for at noen skal ha det artig på jobb og tjene penger, og i det hele tatt... Totalt bortkasta! (...) Det er også penga *mine*. Jeg betaler skatten min, jeg.

(Jegergruppe 1, Trysil)

I tillegg til at mange så på overvåking av og forskning på rovdyr (i det omfang det drives i dag) som sløsing med offentlige midler, trakk en del av rovviltmotstanderne også resultatene av forskningen i tvil. Noen gikk lenger, og antydte at forskning tas i bruk som et middel i det de opplever som en kamp for etablering av rovdyrstammer i Norge med tvang, anført av myndigheter, forskere og miljøvernere. Blant annet var det flere som hevdet at rovviltforskere holder tilbake informasjon eller tilpasser kunnskap, i tråd med en rovviltvennlig politikk. I den sammenheng ble det ved flere anledninger for eksempel nevnt at de forskningsbaserte bestandsmålene på rovvilt kan tenkes å tjene slike interesser, og derfor ikke er til å stole på, som illustrert i dette eksempelet:

Mitt inntrykk er at [forskerne] skal ha det til et absolutt minimum på bestand. Det siste jeg hørte som var et eksempel på dette var at de skulle samle inn DNA på bjørn på svensk side, og da fikk de en a-ha opplevelse! Dæven, det var akkurat dobbelt så mye bjørn som disse svenske forskerne [trodde]. Det fortalte noe som vi har sagt i alle år: at det er mer enn disse forskerne sier at det er. Men det er liksom troen deres som skal være grunnlaget for uttak av rovdyr. (...) Da mener jeg at alle de millionene som forskerne har brukt, det er rett og slett bortkastet.

(Jegergruppe 2, Trysil)

For de av informantene som erklærte seg som skeptiske til store rovdyr, føyer motstanden mot elektronisk overvåking seg inn i et generelt mønster av kritikk mot det de opplevde som politikerens og forskerens inngripen i deres lokale råderett. Både jegerne, bøndene og grunneierne betrakter seg selv som de rette forvalterne av utmarka, ettersom de fysiske omgivelsene er integrert i deres daglige eller rutinemessige virke. I deres øyne har de sentrale myndighetene ettertrykkelig bevist at de ikke er i stand til å holde distriktsnæringene i hevd. For det første gror kulturlandskapet igjen, blant annet som en følge av reduserte muligheter til å drive utmarksbeite i områder der rovdyra holder til. For det andre har de fratatt lokalbefolkningen retten og muligheten til å beskytte husdyr, hunder og klovvilt mot predasjon, gjennom streng regulering og fredning av rovdyra, særlig ulven. For disse informantene utgjør den elektroniske overvåkingen en konkret påminnelse om at naturen i området forvaltes av andre av dem selv, og at de holdes utenfor når kunnskap skal etableres og samordnes og viktige beslutninger fattes. Da blir det også nærliggende for dem å spørre hva forskningen skal tjene til:

Det å, for eksempel, drive med denne bjørneforskninga... Hva er det de mangler å finne ut, da? Hvis de ikke har greid å finne ut hvor langt en bjørn reiser etter å ha forska på dem i tjue år, og radiomerka så mange, da skjønner ikke jeg. Da har de aldri fått evaluert arbeidet sitt. Det er som om jeg aldri skulle ble ferdig med å bygge

et hus, det. (...) Ikke synes jeg det er den samme naturopplevelsen heller, hvis en skulle være så heldig å få se en bjørn – med en diger kladd på seg.

(Jegergruppe 2, Trysil)

Sitatene over er hentet fra fokusgruppeintervjuer med jegere. For de aller fleste jegerne vi har intervjuet er det dét å få oppleve naturen og de ville dyrene som står i sentrum for jakta. Elektronisk overvåking av rovdyr forstyrrer denne opplevelsen, mente de. De som la mest vekt på landbrukets og grunneiernes interesser var på sin side mer opptatt av at store rovdyr ikke hører hjemme i norsk natur. Også i dette spørsmålet var det ulven som fikk mest oppmerksomhet. Informantene understreket at det ikke lenger finnes villmark i Norge, og at ulven – selve legemliggjøringen av det ville – ikke har noen naturlig plass i det landskapet de mener i dag er karakteristisk for norsk natur, nemlig kulturlandskapet, eller *brukslandskapet* (se også Skuland og Skogen 2009). Det at overvåking av ville dyr er nødvendig, ble forstått som nok et bevis på at norsk utmark ikke er vill, og at store rovdyr derfor ikke passer her. I et slikt perspektiv, og sett i lys av at mange av de samme informantene hevdet at den ulvestammen som lever her i dag viser alle tegn på å være urene eller delvis domestiserte³, var det enkelte som mente at man like gjerne kunne ta skrittet fullt ut og gjerde ulvene inne:

Når det gjelder inngjerding og sånt, så anser jeg det vel egentlig slik at det ville vært mye bedre, i forhold til de store reservatene vi har, å kunne gjerde dem inn. Og da eventuelt kunne administrere rovdyra i forhold til innavlsproblematikken, og egentlig det meste av [det som foregår] mellom de forskjellige artene – inngjerdet. Det ville jo ikke vært noen som helst konflikt med grunneier og de som driver med husdyr da. Da ville vi plutselig hatt en ganske mye mer organisert [situasjon]. Jeg mener det ville vært en mye bedre politikk, både forvaltningsmessig, i forhold til konflikter og på lokalplan.

(Nabolagsgruppe, Trysil)

Hva angår ulv, er det i denne sammenhengen viktig å være oppmerksom på at de som var kritiske til rovvilt gjennomgående trakk et skille mellom "ekte ulv" og den stammen vi nå har. I likhet med de mer rovdyrvennlige informantene tegnet de ofte et positivt bilde av ulven, samtidig som de – i motsetning til rovdyrvennene – understreket at dette gjelder *arten* og ikke lokale enkelt dyr (Figari og Skogen 2008: 40). For de av rovviltmotstanderne som uttrykte beundring eller respekt for ulven, henger disse ideene sammen med antagelser om dyrets naturlige miljø, om at den hører hjemme i villmarka, og kommer dermed i konflikt med bildet av de lokale fysiske omgivelsene som utmark, altså et *brukslandskap*. Følgelig fortøner også den lokale ulven seg som et urent dyr som viser alle tegn på å være besudlet av mennesker. De som i utgangspunktet var skeptiske til rovvilt fordi de oppfattet dem som fremmedelementer i et brukslandskap, tolket således overvåkingen av dyrene som en bekreftelse på at den norske utmarka er uegnet som leveområde for store rovdyr.

Også de med et mer rovviltvennlig syn var kritiske til elektronisk overvåking. Som mange av jegerne, opplevde de denne formen for overvåking som et anslag mot den ville naturen de gjerne vil ha i Norge. I motsetning til de av deres meningsmotstandere som tolket naturen i de aktuelle områdene som et brukslandskap, ville de rovviltvennlige informantene gjerne se på den samme naturen som *villmark*. I slike omgivelser har rovdyr en selvfølgelig plass. Ved sitt blotte nærvær bidrar de til opplevelsen av det opprinnelige og det urørte. Det sier seg selv at synet av – eller bare ideen om – store rovdyr med halsbånd, forpurrer denne opplevelsen. Også for disse informantene bryter elektronisk overvåking med bildet av hva et vilt dyr er og skal være. En av informantene fra en nabolagsgruppe i Halden, som selv bodde innenfor et ulverevir og som syntes det var fint å ha ulv så tett innpå seg, uttalte: "Jeg er i mot merking. Den merkinga, det synes jeg ikke er bra (...) Jeg synes det at enten så har vi ulv ute i den frie

³ Se f. eks Skogen m. fl. 2008 og Figari og Skogen 2008

naturen, eller så får de jo heller ha dem i en innhegning. Da er det jo greit, da vet de hvor de er.”

Dyreetiske hensyn var også et tema noen av informantene tok opp under diskusjonene om elektronisk overvåking. Dette var noe som opptok rovviltmotstandere (jmfør det første sitatet i dette kapittelet) så vel som de med et mer rovdryvennlig syn. Følgende sitat er hentet fra et intervju med medlemmer av en miljøvernorganisasjon:

A: En ting er at jegerne kanskje tar en ulv i ny og ne, men jeg synes at de... [forsker ne], de skulle jo merke på død og liv. Den der ulvetispa de tok og merka nå sist, den var jo nærmest narkoman

Intervjuer: Her?

A: Ja, de ble jo jaget, og de ble jo skutt på rett som det var, og sendere som gikk... de maste på dyra rett og slett!

(Naturvernere, Halden)

Det var likevel ikke hensynet til enkeltdyrs ve og vel som sto i sentrum for den omforente kritikken av merking av rovdyr. Vi har tidligere vist hvordan motstridende holdninger til ulv ikke er et resultat av ulike fortolkninger av ulvens vesen (Figari og Skogen 2008). Tvert i mot ser det ut til at ulvevenner og -motstandere har en nokså lik forståelse av hva slags dyr ulven er. Blant egenskapene som ble fremhevet som typiske for ulv, var det bildet av *det ville* som sto sterkest. Tilsynelatende uberørt av menneskenes umettelige trang til å kontrollere og omforme omgivelsene inkarnerer ulven selve essensen av det naturlige, det autentiske, det uforgjengelige. I de intervjuedes fortellinger er det artens autonomi, dens uavhengighet i forhold til oss mennesker, som er den ville ulvens varemerke. Dermed blir den også ansett for å ha naturlig tilhørighet i områder som ideelt sett befinner seg hinsides vår rekkevidde, der den ikke kommer i konflikt med menneskenes liv og virke. Slik blir ulven forstått som vill, både i vesen og fordi den hører hjemme i villmarka.

Det er i lys av slike fortolkninger skepsisen til elektronisk overvåking må forstås. Tydelige tegn på menneskelig manipulasjon, som elektroniske halsbånd, utfordrer ideen om ulven som bærer av det ville, det uberørte. Uavhengig av om man ønsker å ha ulv i norsk natur eller ikke, står denne forestillingen sterkt. Den er umiddelbar og intuitiv, og dermed også desto mer virkningsfull. I dette spørsmålet er det et svært viktig symbolsk skille som står på spill, nemlig distinksjonen mellom – og dermed også forståelsen av – hva det er som er vilt og hva det er skal under for menneskelig kontroll og manipulasjon (se også Figari og Skogen 2008)

Den kritikken mot merking som i det siste har kommet til uttrykk i mediene handler også mest om elektronisk overvåking av *ulv*. På bakgrunn av det som allerede er sagt om ulvens rolle som ambassadør for det ville og det uberørte, er dette kanskje ikke så rart. Vårt intervjumateriale viser imidlertid at selv om ulven har fått en sentral plass i debatten om store rovdyr, omfatter kritikken av elektronisk overvåking store rovdyr generelt.

Noen få informanter uttrykte likevel en viss forståelse for behovet for overvåking av store rovdyr. Det ble i den sammenheng påpekt at det er føringene i rovviltpolitikken som nødvendiggjør det de oppfatter som en ekstrem grad av regulering. Spesielt gjelder dette ulv, der Stortinget har vedtatt at det skal være tre ynglende familiegrupper innenfor et klart avgrenset område, og at det kun er familiegrupper som har halvparten av reviret i Norge regnes med. Slike detaljerte krav kan vaskelig oppfylles uten overvåking på individnivå. Dette er imidlertid rammebetingelser bare et fåtall av informantene viste til i denne sammenhengen, og – som vi så kapitlet om soner – som mange heller ikke betraktet som legitime.

Tross den motviljen merking så ut til å vekke hos de aller fleste, var det likevel mange som var opptatt av at ulvebestanden må holdes under kontroll. Også på dette punktet var ulvevenner og motstandere enige. Mens for eksempel representantene for miljøvernbevegelsen mente at vi kan ha noen flere ulver i Norge, men at bestanden må være gjenstand for regulering, mente mange ulvemotstandere at skal vi først ha ulv her, så får myndighetene i det meste ha kontroll på dyrene.

I spørsmålet om elektronisk overvåking, som i flere andre rovdyrrelaterte spørsmål, danner altså motstandere og forkjempere en slags felles front i sin kritikk. Det kan kanskje virke paradoksalt at mange av de som uttalte seg kritisk til overvåking samtidig understrekte behovet for å holde rovviltbestandene under kontroll. En innvending til informantenes kritikk av praksisen med elektronisk overvåking kan derfor være at kontroll over bestandenes størrelse og utbredelse nødvendigvis innebærer slik overvåking. Svært mange av våre informanter hadde imidlertid sterk tiltro til lokal kunnskap og, som vi vil komme tilbake til i kapittel 4.10, tilsvarende mistro til kunnskap som etableres og formidles av forskere og sentrale myndigheter. Dette gjelder ikke minst bestandsstørrelser. Den uttrykte motstanden mot elektronisk overvåking må dermed forstås innenfor rammen av den generelle lokale skepsisen til tiltak og praksiser som berører det mange oppfatter som retten til å råde over lokale naturressurser. Mer generelt dreier det seg om spørsmål knyttet til kunnskap, makt og avmakt, spørsmål som vil bli drøftet senere i rapporten.

4.5 Erstatningsordninger

Erstatning for tap av bufe, og på gitte betingelser også for tap av hund, må sies å være en bærebjelke i norsk rovviltforvaltning – slik det også er i mange andre land. Kunnskapen om erstatningsordninger er naturlig nok størst blant dem som har behov for dem, og erfaring med dem, nemlig husdyrbrukere som har hatt tap. Selve erstatningsbeløpet pr tapt dyr betraktes tilsynelatende som rimelig av de fleste.

Intervjuer: Hva med erstatningsordningene da, hvordan de fungerer i dag, er det...?

A: Hvis du får det dokumentert så synes jeg nok det har vært ganske så greit. Det er trukket ut den naturlige tapsprosenten som dem har regna ut at vi skal miste naturlig og det...

B: Jeg trur nok kanskje at vi i Trysil er litt i en særstilling. Vi har jo hatt disse tapsproblemene i over 20 år, og dem er jo klar over problemene her. Det er nok verre andre steder. Der dem kanskje har fått dokumentert lite og der problemet er forholdsvis nytt, så kan det nok være mye større problemer enn det vi har.

(Bondegruppe 1, Trysil)

Kritikken av erstatningssystemet er mer indirekte. Det vises til at erstatningene ikke dekker merarbeid med ekstra tilsyn og arbeidet med å lete etter kadaver. Problemer knyttet til tap av avlsdyr kompenseres heller ikke gjennom lik erstatning pr tapt dyr, og kan aldri kompenseres på en fullgod måte gjennom økonomiske overføringer. Det ligger mye arbeid i selve avlen som ikke kan kjøpes tilbake når viktige avlsdyr går tapt. Det framholdes også at erstatninger ikke kan sikre utmarksbeitet på sikt, ettersom de følelsesmessige belastningene ved tap og merarbeidet ved ekstra tilsyn er så omfattende at det i lengden ikke er mulig å drive, og slik at yngre mennesker ikke vil satse på utmarksbeite som driftsform – og dermed trolig ikke gå inn i landbruket i det hele tatt.

Vi spurte sauebrukerne om hva de mente om den såkalte "svenske modellen", som går ut på at det gis økonomisk kompensasjon for å ha rovdyr i nærheten, uavhengig av hvilke tap dette

fører til. Hensikten er da å stimulere til forebygging, siden det vil lønne seg mest å både selge dyra og motta kompensasjon. En slik ordning ble foreslått i rovviltmeldingen fra 2003 (altså av Bondevik II-regjeringen), delvis som et supplement og delvis i stedet for dagens ordning. Forslaget ble trukket av den rød-grønne regjeringen i Soria Moria I-erklæringen.

A: Vi synes ikke noe særlig om den modellen, i alle fall personlig gjør ikke jeg det.

B: Men det er sånn helt typisk skrivebordspolitikk...

Intervjuer: [Det er jo innført i Sverige, men det er det jo knyttet til reindrift og til samebyene.]

A: Ja, men det går på rein [og det er organisert på en helt annen måte enn sauehold i Norge]. For utmarksbeitet på sau i Sverige er så forsvinnende lite at der snakker vi om promiller av promiller.

(Bondegruppe 1, Trysil)

Forslaget avvises av våre informanter fra landbruket. Det er flere grunner til dette, bl.a. at de som har størst tap da ikke vil få mer enn de som har lite tap, slik at ordningen er grunnleggende urettferdig. Men det kom også fram at å akseptere en slik ordning betraktes som en form for ettergivenhet, på den måten at man lar seg kjøpe til å godta rovdyr permanent, og at rovdyr skal få legge føringer for drifta på ubestemt tid; kanskje for bestandig. De av våre informanter som drev med sau, kunne ikke godta en så stor rovdyrstamme at dette skulle være nødvendig, og de avviste derfor endringer i en slik retning. Erstatning for faktiske tap er en kompensasjon for tapte inntekter, og derfor rett og rimelig, men legger ikke press på brukerne i retning av endrede driftsformer. Det er et mindre onde, siden brukerne mener at driftsformen bør forstette som nå, og at det er rovdyrforvaltningen det må gjøres noe med for å sikre at det kan skje. De mener at beiteretten gir dem rett til å drive utmarksbeite uten vesentlige rovdyr tap, og at de derfor har rett til å kreve at rovdyrbestandene bringes ned på et nivå der dette kan skje. Andre former for erstatning blir likevel diskutert, men dette må nok forstås som et uttrykk for en følelse av desperasjon – der rovviltsituasjonen ses som en del av det totale trusselbildet landbruket i distriktene står overfor – mer enn som et konkret politisk forslag:

A: Da får myndighetene heller si at det skal ikke være sauer i Trysil, det skal være rovdyr. Da får dem heller kjøpe oss ut da, da får vi slutte.

B: Ja det hadde vært mye enklere å forholde seg til det egentlig, sjøl om vi kanskje hadde vært like sinna og forbanna om dem hadde tatt et slikt vedtak, men da hadde vi visst hva vi hadde å forholde oss til, i stedet for å ha en seigpining.

C: Ja, det er jeg med på, men den erstatninga skal ikke følge personen, den skal følge gards- og bruksnummer.

A: Det er en stor verdi der i mange år framover.

B: Det er jeg helt enig med deg i.

C: For akkurat hvis du bare løser ut meg, hva med den neste som kommer der? Det må være gards- og bruksnummer.

D: Det hadde egentlig vært mye mer realt det der. Om dem sa at øst for Glomma, der skal bjørnen og ulven være, Men det er greit, vi skal løse ut, vi skal gi et skikkelig oppgjør til dem som blir ramma av dette her. Det er jo egentlig som å ekspropriere

grunnen i fra noen. Det er jo det samme som har foregått her, altså du tar ifra noen en rettighet, men da skulle det være en årlig kompensasjon, for hvis ikke så hadde ikke dette så mye for seg.

C: Dette her med frarøving av beiteretter overfor en sauebruker, har jeg sagt før, og det kan hende virker litt sterkt, men det er det samme som å ta fra en mjølkebonde mjølkekvota og forlange at han skal overleve. Det blir nesten... du kan sammenligne det litt. For slaktevektene daler altså, i det uendelige.

B: Ja, det er helt håpløst.

C: Før hadde jeg gjennomsnittlige levendevokter på sau opp i 52 kilo, jeg.

B: På lam ja.

C: Ja, på lam ja. Det var helt i begynnelsen. Og da fikk jeg da betaling for sauekjøttet og da. Jeg fikk da 43 kroner kiloen for stjernekjøtt den tida. Det er helt sant det.

B: Ja, ja, nei det var noe helt annet...

C: Jeg har gamle slakteoppgjør jeg har sett på. Det var før denne forferdelige EU-klassifiseringa og alt det der. Da var det litt lettvinere slik og da, for da var et brukbart slakt etandes, og vel så bra. Men hvis det blir for tungt nå så er det trekk i den retningen, og blir det for lett er det gærent, hva faen vil dem ha da?! [Mye latter]

A: Det er jo mange problemer... Jeg tror nok alle på et vis føler at det er for å holde garden i hevd, det er for å holde jorda produktiv, det er for å på et vis ikke la det dø ut og gro til.

C: Nei, det er livsnerva på garden dette der.

B: Vi kan se det på en litt annen måte, vi har vært såpass privilegert at vi har overtatt et bruk som vi skal holde i hevd. Det er en arv som vi har tatt imot, og som vi på ett eller annet vis skal bringe videre til neste generasjon. Det er et forvaltningsansvar vi har blitt tildelt.

A: Ja for når vi hører om alle problema vi har så er det jo rart...

B: ... at noen gidder!

A: ... at noen orker å gjøre det rett og slett.

(Bondegruppe 1, Trysil)

Ikke overraskende var det flere med et positivt syn på store rovdyr som så annerledes både på erstatningsordningene og på bøndernes moral. Det ble hevdet at både bønder og reieiere spekulerer i erstatningsordninger som er alt for sjenerøse, og med alt for slappe krav til dokumentasjon av tap. I en av nabolagsgruppene i Halden ble en aktuell nyhetssak brukt som illustrasjon:

A: Og så det der med erstatninger, det er jo så tullete det systemet der også, for du trenger jo ikke dokumentere... det er jo så mye juks med det der. Det er jo mye *det* som gjør at det er sånn motstand mellom de som er *for* rovdyr og, bønder og jegere og sånn, fordi at vi stoler ikke på bøndene for at dem jukser med de tallene som blir rapportert inn. Ulven får jo skylda for alt, alt... mesteparten i hvert fall. (...)

B: Dem lever godt i hvert fall.

A: Vi så jo bare i Aftenposten i dag, altså 44000 reinsdyr som er tatt av rovdyr bare i Finnmark.

C: Var det 30000 som var tatt av kongeørn? Dem sa det på radioen i dag.

B: Det var i hvert fall sånn at hver kongeørn spiste to reinsdyr om dagen. [Mye latter]

A: Og da blir det jo sånn...vi kan ikke stole på den forvaltninga når det er sånn!
(Nabolagsgruppe 1, Halden)

Erstatningsordningene for hund var godt kjent av noen jegere, men det var også mange jegere som selv hadde hund som visste lite om betingelsene for å få erstatning. De som kjente ordningen mente stort sett at den var for begrenset, dvs. at det var for få situasjoner den dekket (bare jakt og jakttrening, ikke annet opphold i skogen, på gårds plasser, osv.):

A: Det er jo ikke noen konsekvens... det er jo ikke noe som heter selvforsvar eller sunn fornuft lenger. På Rømskauen har jo ei ulvetispe tatt innpå 50 jakthunder og dem får ikke lov til å skyte henne. Hu har vært til og med oppå trappene og napper hunder som står i band, bundet på trappa, på gårdene. Det fins jo ingen konsekvens i det hele tatt, jo. Hu nappa til og med tak i en hund som gubben var ute og gikk tur med i bånd.

Intervjuer: Da begynner den å bli ganske nærgående, da.

A: Ja, ja, du har aldri noen garanti for hvor grensa går for en som er så varm i trøya, for å si det rett ut.
(Jegergruppe, Halden)

Det kom imidlertid også fram positive erfaringer med ordningen fra folk som hadde mottatt erstatning:

Intervjuer: Men hvordan opptrådte rovviltkontakten da? Var det en sympatisk kar..?

A: Ja, veldig bra! Veldig bra! Avisen var oppe blant annet, og jeg sendte inn... det er i hvert fall fint å få erstatning for sånt noe, og jeg tenkte at nå skal staten få betale, for dem skal jo kreve mest mulig av oss bønder. Alt skal jo ned i pris av det vi leverer og sånt. (...) Jeg sendte inn krav på mandag og hadde [beløpet] på konto på torsdag. Det får du ikke av Fylkesmannen for noe annet!

(Bondegruppe, Halden)

I motsetning til denne hundeieren framholdt andre at erstatningsbeløpet for virkelig gode og høyt premierte jakthunder er for lavt, det dekker på ingen måte hundens reelle verdi. Ordningen ble også gjerne omtalt i sammenheng med nødvergeretten, som ikke gjelder for hund i Norge. Mangelfull erstatningsordning og manglende nødvergerett ble sett på som et uttrykk for at jegerens interesser ikke vektlegges, verken sett i forhold til sauene eller verneinteressene:

A: Når vi er inne på dette der med hund og ulv, apropos lovverket, liksom dette med at det ikke er noen nødvergerett for hund, det er jo helt bak mål etter mi mening. Du kan

skyte en ulv som angriper et lam, liksom. Jeg veit ikke hvor mye verdi et lam har jeg, men tar ulven en jaktchampion som har en verdi på 60-70000 kroner så har en ikke lov til å skyte etter den ulven da den angriper jakthunden din. Det er veldig mange jegere som... det er klart, de fleste jegere vil nok antakeligvis ta loven i egne hender og skyte den ulven, det ville i hvert fall jeg gjort. (...)

B: Problemet er at dem verner så vanvittig om disse rovdyra. Det skal liksom ikke gis et tvilstilfelle. Det skal ikke komme... det skal komme rovdyra til gode alltid!
(Jegergruppe 2, Trysil)

Tap av hund var lite aktuelt i Aurskog-Høland i 2009. Det var ikke noe ulvarevir i kommunen på det tidspunktet, og i følge våre informanter var det flere år siden sist en hund var tatt av ulv. Problematikken vakte likevel sterke følelser. Man kunne ofte fornemme en undertone av mistillit som signaliserte at man heller ikke kunne vente seg noe av myndighetene, og at tap av hunder ikke kan aksepteres under noen omstendigheter, slik at erstatningsordninger i utgangspunktet ikke er det folk interesserer seg mest for. Da er det noe annet med nødverge:

A: Jeg har ikke problemer med å si at hvis jeg hadde sett ulven skulle ete bikkja mi i skauen, da hadde jeg... da veit jeg ikke hva jeg hadde gjort.

B: Den situasjonen der har jeg [tenkt på], da veit jeg ikke utfallet av den. Det trur jeg du må ta der og da.

A: Svenskene har jo kommet med nødvernrett for jakthund, har dem ikke det?

B: Mm.

A: Ja, det syns jo jeg det absolutt burde vært her og.

(Jegergruppe 1, Aurskog-Høland)

En studie fra Wisconsin (Treves et al. 2009) viste at erstatning for tapte jakthunder ikke påvirket eiernes holdninger til ulv i det hele tatt. På den tida studien ble gjennomført var ordningen i Wisconsin slik at ikke alle jegere som mistet hunder pga. ulveangrep, fikk erstatning. Forskerne sammenlignet holdningene til ulv blant de som hadde fått og de som ikke hadde fått erstatning, og fant ingen forskjeller. Langt de fleste mente det var for mye ulv i Wisconsin. Det tyder på at erstatningsordninger ikke rokker ved holdninger som er rotfestet i andre og tildels dypereliggende forhold, selv om de betraktes som en selvfølgelig rettighet når rovdyrpolitikken er som den er.

4.6 Rovdyrgjerder

Myndighetene gir støtte til en rekke tiltak som skal forebygge rovdyrangrep på bufe. Dette gjelder for eksempel støtte til tidlig nedsanking, innmarksbeite og rovdyrsikre gjerder. I vårt studieområde var alle disse tiltakene aktuelle. Nedsanking og innmarksbeite er viktige og ressurskrevende tiltak, men de berører i hovedsak bare beitenæringa selv. Vi har derfor valgt å fokusere på et tiltak som også berører andre utmarksbrukere, og som potensielt kan ha konsekvenser i forhold til andre viltarter enn rovdyr; nemlig strømførende gjerder som skal holde rovdyra ute. Et slikt gjerde var under oppføring i Trysil da vi gjorde våre intervjuer der, men har ikke vært aktuelt i verken Aurskog-Høland eller Halden. Gjerdeprosjektet i Trysil var imidlertid godt kjent av mange informanter der, og siden dette er en type tiltak det skal satses en del på framover, men som potensielt kan ha noen utilsiktede konsekvenser, har vi valgt å se nærmere på tryslingenes syn på gjerdeprosjektet i Flendalen.

Når det gjelder akkurat dette temaet, er det selvfølgelig en svakhet at vi ikke har intervjudata fra tida etter at gjerdet kom i drift, ikke minst fordi den første beitesesongen medførte ganske store problemer. Det var trolig flere gauper innenfor gjerdet, og en bjørn kom seg også inn. Denne ble etter hvert flyttet ut med helikopter, fordi det var ei radiomerket binne som kunne bidra til flere reproduksjoner på norsk jord. Det ble derfor ikke gitt fellingstillatelse selv om bjørnen var inne i den rovdysikre innhegningen, noe som vakte til dels sterke reaksjoner⁴. Da vi gjorde våre intervjuer i Trysil var gjerdet under forberedelse. Det betyr at den kjøreveien som må gå langs hele gjerdet var under bygging, og at planene for gjerdet var mye omtalt i lokale medier og et viktig lokalpolitisk tema på dette tidspunktet. Saken var derfor godt kjent, og det var mulig for oss å registrere prinsipielle synspunkter på denne typen tiltak, så vel som oppfatninger av konsekvensene i det konkrete området der gjerdet skulle oppføres. Vi mener at kunnskap om dette vil kunne bidra til en bedre og mer prosessorientert forståelse av reaksjoner og synspunkter som har dukket opp i ettertid. Ikke minst vil denne kunnskapen være et godt utgangspunkt for eventuelle framtidige evalueringer av slike tiltak.

Først litt om selve tiltaket. Sommeren 2008 ble det inngjerdede området på 21.592 dekar for første gang tatt i bruk av seks sauebønder som til sammen hadde 914 sauer på utmarksbeite der. Gjerdet er 120 cm høyt og består av fem strømførende tråder. Langs hele gjerdet på 23 km. går det en kjørevei, som er nødvendig for å kontrollere og vedlikeholde gjerdet. Det meste av denne veien er bygget i terrenget i forbindelse med gjerdet, det var ikke vei der før. Utenom beitesesongen skal strømmen slås av og gjerdet legges ned, for ikke å hindre fri ferdsel for verken folk eller dyr. Mens gjerdet er oppe utgjør det et stengsel for både mennesker og større dyr, som for eksempel elg. Fylkesmannen i Hedmark har støttet prosjektet med 1,7 millioner kroner, og vil inntil videre også gi årlig støtte til drift og vedlikehold.

Mens gjerdet var under planlegging var det betydelig uenighet om prosjektet i Trysil, og dette kom blant annet til uttrykk i lokale medier, som i avisen Østlendingen. Blant annet var Trysil fellesforening for jakt og fiske svært skeptisk, på grunn av konsekvensene for viltet, jakta og den frie ferdselen⁵. Representanter for landbruksnæringa var rimeligvis positive til gjerdet, selv om de så på det som nødløsning de helst skulle klart seg uten.

Da vi gjorde intervjuer i Trysil var altså planlegging og en del forberedelser i terrenget i gang. Og gjerdeprosjektet var godt kjent, i alle fall i miljøer som brukte utmarka aktivt. Ikke overraskende fant også vi en stor variasjon i meningene om gjerdet. Disse gikk til en viss grad på tvers av de gruppene vi intervjuet, men det var likevel et tydelig hovedmønster. Oppslutningen om gjerdet var (forståelig nok) størst blant beitebrukerne selv, mens det blant jegere, en annen hovedgruppe av utmarksbrukere, var betydelig skepsis, og til dels svært negative oppfatninger av gjerdet.

Frustrasjonen blant de intervjuede sauebøndene var stor, med tanke på rovviltsituasjonen i Trysil og tap av husdyr. Flere ga uttrykk for at de så på rovviltgjerdet som en siste utvei i en vedvarende kamp for retten til å ha sau på utmarksbeite. En av sauebøndene uttrykte seg slik: "Jeg setter all min lit til å få sauene inn i det rovdysikre området i Trysil, hvis ikke så er det [slutt]". Samtidig var det flere som understreket at viljen til å fortsette med sauehold er sterk, og at de ikke har tenkt å gi opp.

Sauebøndenes frustrasjon knyttet seg ikke bare til de konkrete tapene av husdyr. Som en følge av trusselen fra rovvilt, trekker en del av sauene til bebygde områder og inn i folks hager, til plage for huseierne som igjen retter sin misnøye mot sauebøndene. For noen av sauebøndene representerte rovviltgjerdet en løsning også på dette problemet.

Jeg er av dem som håper og tror at [ting skal bli bedre når] strømgjerdet kommer. Da blir det som en annen tidsalder, som jeg ser det. Forhåpentlig når ikke rovdysa inn. Men det som jeg nesten vil føle som den største lettelsen er at [sauene] da ikke vil trekke inn

⁴ Se for eksempel H<http://www.nationen.no/rovdysr/article3732541.ece>

⁵ Se for eksempel H<http://www.ostlendingen.no/nyheter/protesterer-mot-sauegjerde-1.4522091>

i bebygde områder, og er til stor ulempe. (...) Jeg tror ikke at husdyrholdet har noen framtid i områder der det skal være rovdyr. Det er noen politikere som tror at det skal gå an. Jeg har sett noen blader fra Jehovas vitner der det sitter en unge på bakken ved sida av ei løve og klør løva, men [latter] jeg tror ikke verden blir sånn noen gang, jeg, faktisk.

(Bondegruppe 1, Trysil)

En av sauebøndene vi intervjuet uttrykte imidlertid skepsis overfor gjerdeprosjektet i Flendalen, og ønsket ikke å benytte seg av tilbudet. Vedkommende pekte på noen sider ved tiltaket han mente var problematiske.

Det som de andre setter sin lit til, dette rovdryrgjerdet, det er jeg veldig skeptisk til. Jeg ser at det kan være bra disse åra som prosjektet går, men hva med tida etter det. Hvem skal holde dette ved like? Er det vi som blir stilt til ansvar for å ta det ned og sette det opp igjen? I tillegg til at – nå når vi har hatt dyra våre i nærheten – så er vi jo veldig mye ute i terrenget og [stiller med dem]. Tar hjem igjen syke dyr, og behandler dem og får dem ut igjen. Det vil jo ikke kunne gå an, egentlig, for det blir så langt unna der du bor. Så jeg synes ikke det er noen god løsning. Da tror jeg heller vi bare får kutte ut. Det er en veldig dårlig løsning det der, for grenda der jorda vår er blir jo fattigere, for alt gror igjen og. Så kan man jo si at vi ikke er avhengige av disse sauene for å ... vi kan jo leve fint uten dem, men miljøet rundt oss blir jo dårligere.

(Bondegruppe 1, Trysil)

Rovviltgjerdet fikk også støtte fra flere andre informanter, for eksempel blant de som representerte reiselivet. Det ble hevdet at det fortsatt er så store områder å ta av i Trysil at gjerdet neppe vil by på store problemer for turistnæringen. Det ble likevel påpekt at et slikt gjerde representerer et alvorlig inngrep i naturen, i tillegg til en symbolsk, om ikke faktisk, utstenging av de menneskene som bruker den:

Selv om området er forholdsvis stort, så er det likevel ikke så stort at [det ikke vil merkes]. Du vil få en merkelig situasjon der, med stort sett bare den ene dyrearten som beiter der. Jeg regner med at elgen spretter over det gjerdet så enkelt som bare det, men en del andre [arter] vil jo ikke komme gjennom dette gjerdet, med mindre de er små nok til å kripe gjennom rutene. Så det er en del som blir stengt ute. Blant annet så blir jo mennesket stengt ute på et vis, for du har jo ikke lyst til å krysse et gjerde. Det er på en måte privat innafor det gjerdet.

(Reiseliv, Trysil)

I de fleste fokusgruppene ble det uttrykt forståelse for sauebøndernes situasjon, og behovet for å beskytte husdyra mot rovvilt. Ikke desto mindre var de fleste opptatt av de negative følgene av å gjerde inn et så stort utmarksområde. Kritikken omhandlet forhold knyttet til begrensninger på den frie ferdselen og konsekvenser for hjortevilt og andre dyr. Dessuten var det mange som hadde liten tro på at et slikt gjerde skulle være tilstrekkelig beskyttelse mot rovviltangrep. Det ble også framholdt at tiltaket var urimelig dyrt, særlig sett på bakgrunn av at sauene allerede er tungt subsidiert. Den sterkeste kritikken knyttet seg imidlertid til de estetiske og etiske sidene ved et slikt inngrep i naturen. I forkant av installasjonen av det over 23 kilometer lange strømgjerdet i Flendalen, ble det ryddet og bygget skogsvei rundt hele området. Mange av informantene var opprørte over det noen av dem beskrev som "rasering" av utmarka.

Jeg synes det er rart at myndighetene gir tillatelse til et så vidt stort inngrep i naturen. Jeg kjenner til, fra skogsida, hvor vanskelig det er i dag å få lagt en skogsbilvei eller en traktorvei, og her må det planeres der gjerdet skal gå, helt klart. At de da får lov til å gjøre et slikt inngrep i naturen, med de restriksjonene som ellers ligger på skogbruket, så er jeg veldig overrasket. Det virker kanskje som en slags, for å sette det på spissen, en slags avlat.

(Nabolagsgruppe, Trysil)

Sitatet er hentet fra et intervju med uttalte rovviltmotstandere, og står som et eksempel på hvordan negative holdninger til rovvilt ikke nødvendigvis går hånd i hånd med et positivt syn på rovviltgjerder i utmarka. I rapporten "Rovdyr og landskap" (Skuland og Skogen, 2008) har vi beskrevet hvordan jegere og gårdbrukere gjerne deler syn på rovdyras tilstedeværelse, samtidig som de kan ha forskjellige grunner til å mene at rovdyr ikke hører hjemme i norsk natur. Selv om "jegere" og "gårdbrukere" er uensartede kategorier, som dessuten overlapper hverandre, avtegner det seg likevel et bilde av to ulike former for virksomheter, eller praksiser som knytter seg til ulike *landskapsidealer*. Mens mange av gårdbrukerne vi intervjuet var opptatt av at naturen i Trysil skal være et brukslandskap med rom for skogbruk, gårdsdrift og husdyr, der sporene etter menneskelig virksomhet gjennom generasjoner er med på å gi landskapet verdi, ble det i jaktsammenheng ofte snakket om et landskap der det er kontakten med de ville dyrene og naturopplevelsen som står sentralt.

I rapporten om rovdyr og landskap har vi understreket at slike landskapsperspektiver er *idealtypiske*, dvs. at de er beskrevet av oss på en forenklet, men ekstra tydelig, måte (Skuland og Skogen, 2009). I virkeligheten vil de gli over i hverandre og mange vil kunne kjenne seg igjen i flere slike tolkninger av landskapet. Poenget er at forståelsen hva naturen i Trysil er og skal være, er utslagsgivende, ikke bare for synet på rovdyras tilstedeværelse, men også for hva slags holdning man har til etablering av strømgjerder i utmarka. Både husdyrhold og jakt er aktiviteter som, om enn av noe ulike årsaker, danner grunnlag for landskapssyn der det ikke er rom for store rovviltbestander. For sauebonden representerer rovdyr en trussel mot husdyr på beite, og dermed mot kulturlandskapet. For jegeren utgjør de en trussel mot tilgangen til jaktbart vilt, og, når det gjelder ulv, et problem for den som jakter med løs hund.

Til tross for at sauebønder og jegere ofte enes i synet på rovvilt, fremgår det av vårt materiale at rovviltgjerder i utmarka kan komme i konflikt med jegerens interesser og landskapssyn. I tråd med det som er sagt om betydningen av å oppleve naturen og de ville dyrene i jaktsammenheng, er det kanskje ikke overraskende at jegerne fremsto som spesielt kritiske til rovviltgjerder. I tillegg til at de var opprørte over de estetiske aspektene ved gjerdeprosjektet i Flendalen, var flere av jegerne bekymret for konsekvensene av inngrepet for utviklingen av elgstammen og andre viltbestander. I sitatet under kommer det også fram en del skepsis til sauens generelle evne til å klare seg på utmarksbeite, slik at vi aner at uenigheten mellom en del jegere og sauebøndene stikker dypere enn bare gjerdet i Flendalen.

A: Trekkruta til mange dyr blir helt forandra.

B: En elgkalv kommer da ikke over dette gjerdet der den første stønna han lever.

C: Men altså, nå skal gjerdet opp i juni, midten av juni, om det funker, da. Ok, så da har det blitt født en del kalver inni der, da. Åssen blir det med dem da? Kolla går jo over. Men så kommer kalven da, stakkar. Mange kalver går seg jo fast i vanlige sauegjerder. Blir den innestengt der den da, i strømgjerdet? Det er ikke bare, bare, synes jeg (...).

D: Det er vel ikke [så sannsynlig] at den setter seg fast...

C: Nei, men det går jo an.

D: Jo,jo, det gjør det.

C: Eller en sau og. En sau setter seg fast i alt som er, han.

A: Dummere krek finnes da ikke.

(Jegergruppe 1, Trysil)

Alle intervjuene sett under ett, var det utbredt skepsis til rovviltgjerdet, og det ble anført mange grunner til det. Dette gjaldt også i fokusgrupper som ikke var rekruttert på grunn av sitt forhold til jakt, beitebruk eller utmarksbruk for øvrig. Her er for eksempel en ansatt i Trysil kommune som ikke har tro på effektiviteten:

Jeg vet at vanlig gjerde høyde hopper jo bjørnen over, med sauene, det så vi i sommer senest. [Navn] hadde dem oppå setra inngjerda, og [det ble funnet] kadaver. Og da hadde bjørnen vært innpå og tatt med seg sauene over gjerdet sånn at det ikke hang igjen noe ull eller noen ting i gjerdet, så den hadde bare løftet og tatt den med seg over gjerdet og (...) opp i skogen. Så det er ikke bare å gjerde ute heller, mener jeg.

(Ansatt i Trysil kommune)

Med unntak av en del av bøndene vi snakket med, mente både de som var positive til å ha rovdyr i området og de mer rovdyrsketiske at det å gjerde inn et så stort område er et alvorlig og uheldig inngrep i naturen. Som vi har illustrert i tidligere publikasjoner (se f. eks. Figari og Skogen 2008; Skuland og Skogen 2009) er både rovviltmotstandere og -forkjempere opptatt av å bevare naturen der de bor, selv om de kan ha ulik forståelse av hva denne naturen skal inneholde, og hvem som skal forvalte den. Det kan se ut til at en del rovdyrmotstandere i denne saken danner felles front med de som har et rovdyrvennlig syn:

Det gjerdet der irriterer meg noe forferdelig, bare så jeg har sagt det. Det var da det eneste villmarksområdet vi hadde att her da, og nå har dem faen meg rasert det også. Nå har dem gravd veier over hele dette fine berget, mellom her og Flendalen. Det er jo totalt ødelagt. Hvor var miljøvernerne da? At det går an å få til noe slikt! Jeg skjønner ikke... at en sau som blir tatt av ei gaupe, det er ikke akkurat noe særlig det heller, men jeg synes det er helt forferdelig altså. Det er rasert hele området. Så skal dem legge ned tråda, da, fem tråder, legge ned [stolper og tråder], skal dem ligge på bakken da, det er jo felle for vilt og hunder det, vet du. Nå er det jo faktisk forbudt å ha trådgjerde liggende i utmark som ikke er i bruk, ikke sant, det skal tas vekk. Og så kjører dem på i dag, altså – i 2007 – med noe slikt. Jeg synes det er totalt meningsløst. Men, men, om ti år så er det jo borte. For det virker jo ikke, tror jeg da. Men lell så er jo terrenget ødelagt, da, for det er jo digre veier.

(Jegergruppe 1, Trysil)

4.7 Rovviltjakt

Det er en alminnelig antakelse at jakt på rovdyr kan bidra til å dempe noen sider av konfliktene. I St.meld. nr 15 2003-2004 "Rovvilt i norsk natur" heter det for eksempel (s. 26): "Det finnes klare indikasjoner på at felling av og jakt på rovvilt fungerer konfliktdependende. Det kan se ut til at dette er tilfellet både i Norge og i en rekke andre land med viktige jakttradisjoner, kanskje særlig i Øst-Europa og i Sverige. Dette skyldes delvis at jakt og felling bidrar til å begrense veksten i bestandene. Videre at felling og jakt som åpner for lokal deltagelse sikrer en bedre forankring av forvaltningen lokalt. Dernest er det også en alminnelig erfaring at jakt og felling

kan bidra til å gjøre rovdyra mer sky.” Dette var dels basert på utredningsarbeidet som ble utført i forkant av meldinga, se for eksempel Haaland m.fl. (2003), og dels – må vi anta – på argumentasjon anført av interesseorganisasjoner som NJFF og Folkeaksjonen ny rovviltpolitikk.

Vår forskning gjennom de siste ti år gir flere indikasjoner på at rovviltjakt kan ha en heldig effekt på konfliktnivået. Det er vanskelig å måle dette på en presis måte, og vi har ikke hatt muligheter til å gjennomføre undersøkelser med sikte på dette. Uttalelser fra jegere i en rekke intervjuer, sammenholdt med observasjoner av konfliktutviklingen rundt arter det drives jakt på i dag (både i Norge og Sverige), peker imidlertid i en slik retning. Dette underbygges ytterligere av intervjudata fra den undersøkelsen vi rapporterer fra her.

I tillegg til argumentasjonen anført i sitatet fra meldinga, er det særlig rovviltjakt som spennende og attraktiv jakt, samt behovet for ”predatorkontroll” som ledd i viltforvaltningen, som vektlegges av jegerne vi har intervjuet. Vi kan likevel ane et hierarki blant de argumentene som anføres, og mange er nøye med å understreke at beskatning av rovviltbestander som ellers ville bli for store er den viktigste begrunnelsen for rovviltjakt. Men så er det ingen ulempe at jakta også er spennende, og at den – fordi den er krevende – bidrar til å gi ivrige jegere en sterk følelse av mestring og kompetanse, kanskje også anerkjennelse fra andre jegere. Det vektlegges også at flere former for rovviltjakt er nye i Norge, og at det er både utfordrende og tilfredsstillende å være med på utvikle nye eller forbedrede jaktmetoder. Her er først noen utsagn som gjelder gaupejakt:

A: Det er jo et kjempefasinerende dyr å jakte på. Hu passerer jo (...) her på natta, og om vi finner et spor så kan jo den... Nå ligger jo vi helt inntil Sverige, så den [går] jo over der ofte, og da er det jo bare å stoppe der. Ja, ellers så er det jo å informere de der [nabojaktlagene]... nå kommer katten.

Intervjuer: Fasinerende fordi den er så intelligent og...?

A: Ja da...

B: Hu er spesiell vet du. Hvis du går på spora under jakt, kan du si, så kan hu komme og gå rett bak deg, vet du. Hu er veldig var samtidig som hu er ikke så sky heller. Hu har veldig kontroll da, hele tida.

(Jegergruppe 1, Aurskog-Høland)

A: Vi begynte i vinter. Eller året før, men da ble det jo felt ei oppi indre Østfold, eller i Enebakk var det vel...

B: Det var ei [hunngaue], så da ble jo alt stoppa. Men i vinter så prøvde vi. Og det er veldig populært. Det er ikke noe problem å samle 60 mann på halvannen time, midt på dagen, på en hverdag. (...) [Det ble] sendt ut melding, vi var ute åtte ganger. Det minste antallet folk var vel 30, på det meste var det 70 mann. Men det er klart, det er nytt og populært, sånn til å begynne med, så det er klart det er mange som ikke kommer i år, kanskje, når dem syns dette blir kjedelig, for det er mye venting og kaldt er det og...

A: Men trur du ikke dem ser alvoret i det og – behovet?

B: Jo, jeg trur det. Det er veldig mange som gjør det.

Intervjuer: Ja, trur du det er den viktigste motivasjonen da? At dem ser behovet for å...

B: Ja, jeg tror dem føler, dem fleste, i hvert fall som er [mest aktive], dem regner det som en dugnad for bygda. I tillegg til at det er mange jegere. Men som jeg sier, de jegerne som syns det er moro å jakte, dem er vi avhengige av.

(Bondegruppe, Halden)

Det var også enkelte som åpnet for at jakt på ulv kunne gjøre ulven mindre uglesett i jegerkretser, selv om det ikke var noe vanlig synspunkt blant jegerne. Her er noen sitater som illustrer ulike nyanser i et slikt syn:

Intervjuer: Men ulven da? Etter hvert blir det lisensjakt på ulv. Er det ...?

A: Jeg er så dum at jeg tror at da burde den blir populær blant jegerne.

Intervjuer: Ja, er det dumt? Det er mange som har tenkt den tanken egentlig, da.

(Jegergruppe 1, Trysil)

A: Og da det gjelder ulv, så tror jeg nok også at streifdyr aksepteres, men at det skal etableres slike familiegrupper her som er her hele tida, det er nok mange sterkt imot. Men jeg tror kanskje at synet på disse rovdyra vil bli endret hvis det ble (...) muligheter for lisensjakt eller en eller annen form for jakt, slik at det blir jaktbart vilt. Da vil det være attraktivt at det er bestander av det. Så at det åpnes opp [så snart] den muligheten fins der.

(Nabolagsgruppe, Trysil)

Intervjuer: Men nå blir det jo, i alle fall oppi Hedmark, så har det jo vært og blir sikkert igjen, lisensjakt på ulv da... det er spennende det og, vel?

A: Ja, det er kanskje det...

B: Det hadde vært kraftig spennende det.

Intervjuer: Men ikke så spennende at det liksom hadde oppveid for ulempene ved ulv?

A: Nei, det syns ikke jeg i hvert fall.

C: Hvis vi først skulle få lisensjakt, da må vi få såpass med dyr at det blir et problem, og da kommer det til å gå utover elgstammen og rådyrstammen og det... nei.

Intervjuer: Nei, dere som er i ulvesonen kan jo ha ganske lang vei fram til lisensjakt, det er jo klart...

C: Det kan bli ganske langt, ja.

(Jegergruppe 1, Aurskog-Høland)

Intervjuer 1: Men syns dere de kunne ha vært spennende å jakte på ulv, eller?

A: Ja det ville vært spennende det.

Flere: Kjempespennende.

Intervjuer 2: Det er ingen av dere som har prøvd det da?

B: Vi var med i Rendalen og skjøt ulv. Så vi var med på det. Det var spennende jakt det, ingen tvil om det. Det er jo en viltart som er veldig ukjent på jaktfronten. Det er ingen tvil om at det var spennende jakt.

Intervjuer 2: Hvordan var det sammenlignet med gaupejakt?

C: Samme i grunnen...

B: Veldig mye veldig likt, egentlig. (...)

C: Slapp ingen hund på den, da...
[Latter]

B: Nei, vi brukte jegere som drivere da, men det blir jo på samme måten som gaupa at en prøver å holde kontrollen på dyret liksom, og når vi kom [innafor] grensa til der vi hadde lov å jakte, så var det jo å prøve å ringe inn på samme måten som gaupa, da. Renne på ski opp berget og rundt hele berget og prøve å finne ut hvor ulven var, og vi var klart litt heldige også, for vi klarte å ringe den inn på første forsøket. Og da blir jo postene satt ut slik spredt rundt i terrenget der en trudde at ulven skulle stikke ut, og [vi] gikk etter da med et par drivere på ski, som prøvde å drive ulven fram. Og det gikk jo veldig smidig egentlig det, det gjorde det.

Intervjuer 2: Dere får jo sånn fin førstehåndserfaring med... dere kommer jo tett innpå dyrene, lærer kanskje litt om atferd og...

B: Jada, det er jo klart, en får jo litt [erfaring] med sporing og slike ting om hvordan dyret, ukjente dyr, oppfører seg i jaktsammenheng (...).

(Jegergruppe 2, Trysil)

Vi kan konkludere med at en del jegere signaliserer positiv interesse for jakt på ulv, men ikke uten en viss ambivalens. Utsagn om mulige endringer i holdninger til ulven bør ikke uten videre forstås slik at de gjelder den enkeltes egne holdninger, men heller som generaliseringer av samme type som kom til uttrykk i rovviltmeldingen. At denne muligheten erkjennes i noen jegermiljøer er imidlertid betydningsfullt.

4.8 Regler for rovviltjakt

I vårt materiale inngår to fokusgruppeintervjuer med gaupejegere. Disse gruppene besto av det vi kan kalle kjernen i to forskjellige jaktlag, fra to ulike deler av studieområdet. I tillegg var det en del av de andre informantene som også hadde erfaring fra gaupejakt. Til sammen har vi derfor et betydelig materiale om gaupejakt på Østlandet. Det var et par informanter som hadde vært med på lisensjakt på ulv, og flere hadde vært med på bjørnejakt i Sverige. Noen dro regelmessig til Sverige for å jakte bjørn.

Her tar vi bare for oss erfaringene med gaupejaktas rammebetingelser som påvirkes av forvaltningsregimet, det vil si jaktreglene, kvotene og prinsippene for fastsettelse av kvoter. Vi går ikke inn på jegerens opplevelse av selve jakta, deres motiver for å delta, osv. Det er ingen tvil om at det er kvotestørrelse og prinsippene for kvotefastsettelse som opptar jegerne mest, og som til dels fører til frustrasjon. Vi anser dette som så viktig at det fortjener en egen omtale i kapittel 4.10, men siden det oppfattes som en del av rammeverket for jakta må det også nevnes her.

Det er betydelig misnøye med at kvotene er for små. Som vi har sett er det en utbredt oppfatning at gaupebestanden er vesentlig større enn de offisielle anslagene. Dette begrunnes med mangler ved registreringsmetodikken, og manglende vilje fra forvaltningens side til ta hensyn til observasjoner som ikke uten videre passer inn i forvaltningens registreringssystem (se kapittel 4.10). Det er alminnelig enighet om at egne observasjoner er sikrere, og det er vanlig å hevde at X antall gauper eller familiegrupper er kjent i eget område, mens forvaltningen opererer med et langt lavere antall. Disse bestandstallene, sammen med den verneideologi som anses dypt rotfestet i forvaltningen, fører i følge mange til at kvotene settes alt for lavt.

Det kom også fram en del misnøye med inndelingen av jaktregioner og fordelingen av jaktkvoter mellom disse. Den viktigste årsaken til dette er nok at kvotene er svært små, slik at jaktlag i noen regioner må konkurrere om bare ett eller to dyr. Kvoten skytes (eller overskytes) da i løpet av meget kort tid, og noen jaktlag får ingen gaupe før jakta er over. Dette tolkes ofte som et bevis på at bestandene er ganske store, siden det ellers ikke ville være mulig å finne gaupene så raskt.

A: Det viser seg jo det, altså, dette er jo veldig tilfeldig, vi har jo hatt veldig varierende jaktforhold. Snakker vi om gaupa her da, så må vi ha snø, ikke sant. Og sånn som nå da, når vi fikk ideelle forhold over hele regionen, helt fra Nes her oppe og til Halden, og... først i år da, så ble det bestemt at Halden og Aremark skulle ha ei av de to gaupene vi kunne skyte. [Den ene] var forbeholdt Halden og Aremark. Vi har stort sett skutt katten her oppe, for vi har hatt snø og da har det regna der nede. Så dem har vel klaga litt på det, regner jeg med. Jeg vil anta at det er grunnen.

C: Ja, det sto det at det var.

A: Men så viser det seg jo da, at nå hørte jo jeg på radioen, når det virkelig begynte å snø, [og jeg regnet med] at disse gaupene ble skutt... Jeg bare sto *sånn* jeg da [med radioen] på kvelden, for det var jo på kvelden [det begynte å snø], og bare venta. Da visste vi om gaupejakta var ferdig dagen etter. Sånn er det bare. Så mye gaupe er det. (...) Nei, det er ikke for høye gaupekvoter her ute, det er ingen tvil om det.

Intervjuer: Kvote på to dyr i... hvor mange kommuner er det snakk om til sammen?

B: Ja, hva er det for noe.. det er jo Halden, Aremark, Id, Marker, Rømskog, Aurskog-Høland, Nes, Blaker...

C: Nja, Blaker, er dem med hos oss...? Er dem det? Neeei...

A: Ja, nei, jeg veit ikke, dette står jo på internett. Skulle hatt moro av å sett måla, hvor stort det [området] var. Aurskog-Høland, hvor stort er det? 600000 mål?

B: 670 000, noe sånt...

(Jegergruppe 1, Aurskog-Høland)

Sett fra forvaltningens synsvinkel må prosedyrene for innrapportering av skutte gauper være så effektive som mulig, for å forhindre overskyting. Siden kvotene er små, må jakta stoppes raskt når de er fylt. Dette krever også at alle jaktlag holder seg orientert om utviklingen i jakta, slik at de kan avslutte når kvotene er fylt. Flere hevdet at dette ofte er vanskelig i terreng med dårlig mobildekning, og at kravet om å ringe inn jevnlig er for strengt slik det er nå. Under denne oppfatningen ligger nok først og fremst misnøye med kvotestørrelsene, siden det er denne faktoren som nødvendiggjør det strenge kravet, og ikke at det er så fryktelig krevende å holde seg orientert. Det ble også påpekt at streng håndhevelse av reglene innebærer en

unødvendig kriminalisering av vanlige jegere, som ikke har noe ønske om å bryte lover og regler. Men det er vanskelig "å jakte mot klokka", det oppfattes som i strid med jaktas natur, og ødeleggende for jaktopplevelsen.

B: Det er leit at det blir et sånn veldig tidspress da.

A: Skal skyte den på ei bestemt tid om dagen, liksom, det blir bare stress og mas. Det legger en demper på det mot slik som det var før, da. Og det er det som frambringer den delen som blir veldig organisert, på grunn av at du har kun den ene dagen og det blir liksom..det skulle vært veldig artig å lykkes den ene dagen når det pågår, da.

D: Ja, nå er det ingen dag lenger heller, da.

B: Nei nå er det jo fram til klokka to.

C: ...ja, det er fram til to nå, da, og så er det [å kontakte Fylkesmannen mellom ett og to]. Og det er jo, jeg syns, det er litt ...det blir gæli.

B: Kan ikke jakte mot ei klokke, liksom, det går ikke an. Det er ingen jegere som er vant med det. (...) Du har drevet på i dagevis og så har du liksom dyret omhender og så om du skyter det fem på to eller om du skyter det klokka tre, det ser ikke jeg på [som et problem].

C: Hvorfor skal du begynne å kriminalisere folk, altså, lage banditter av vanlige jegere? Det er jo tross alt vanlige folk som ikke vil være kjeltringer, men dem gjør nesten alt for at du skal bli en kjeltring. Det ser jeg på som det helt tragiske altså.

(....)

Intervjuer: Synes dere [prisen for jakta] er rimelig, eller...?

A: Altså, det er jo snakk om bare noen timer, da.

D: Femti kroner timen!

C: Det er den dyreste jakta! (latter)

A: Det er jo ikke det at...

B: Nei, alle overlever en hundrelapp i dag.

A: Men prinsippet i det er jo for så vidt at jakta er jo innskrenka så jævlig så vi har jo snart ikke mulighet til å jakte. Får ikke jakte en dag en gang.

Intervjuer: Også hvis du ikke hadde fått gaupa heller da, så hadde du jo likevel måttet betale...

A: Vi måtte likevel betalt de tre tusen kronene. Og vi kunne ha blitt oppringt da kanskje klokka ni om morran, før vi hadde kommet ut også: Nei, det er skutt ei gaupe i Åmot, det er slutt, karer. Dere har betalt tre tusen kroner [til ingen nytte] og får ikke jakte en dag en gang.

(Jegergruppe 2, Trysil)

De lave kvotene skaper en ikke ubetydelig konkurranse mellom jaktlagene i samme region. Hvis ett eller to lag får ei gaupe, må de andre pakke sammen. Derfor er det om å gjøre å skyte gaupa fort, og for å klare det må man ha god kontroll på hvor den er. Det er derfor sporing pågår intensivt i tida før jakta begynner, og det er også derfor det er nødvendig med så store jaktlag. Det krever mange jegere for å kunne ta ut gaupa i løpet av en time eller to, som ofte er det tidsrommet man har til disposisjon før det smeller hos naboen. En bivirkning av dette er at jakta utad kan framstå som en slags industriell avlivning, der gapa ikke har en sjanse, og på den måten bidra til å gi jakta dårlig omdømme. Det er, mente flere informanter, ekstra stor mulighet for dette siden gaupejaktas mer og mer spektakulære karakter også fører til betydelig mediedekning, ofte med fokus på de negative sidene av en sånn massiv jaktinnsats.

A: Gaupejakta har vel fått veldig mye blest og omtale (...) Vi jakta jo gaupe hele vinteren før kvotejakta kom liksom, og da var det jo aldri lag som var noe større enn kanskje seks-åtte-ti mann, liksom, som jakta gaupe og, ja... (...) så ble det ikke skutt mange gauper heller... det ble ikke skutt veldig mange gauper i Trysil da. Men det er klart, gaupebestanden var kanskje mindre enn den er nå, på grunn av det kanskje ble jakta over flere dager, så det ble jo skutt flere gauper kanskje i løpet av en vinter, men... det har jo blitt veldig mye slik blest om gaupejakta, det har blitt veldig mye sånt negativt fokus på gaupejakta på grunn av at det har blitt så spesielt med kun denne ene dagen, liksom, og denne suppa der, og så er det veldig mange jegere som henger på for det er nå bare én dag. Den tida dem jakta hele vinteren så var det nesten ingen jegere som ville være med, for det var kaldt og det var mye snø og det var... februar, det er tungjakta som [fanden]. Nå har det blitt mer gjevt å være med på den ene dagen det skjer, det er klart det...

B: ... på ett vis en negativ vinkling på det... sjøl om det er ei veldig spennende jakt, og utfordrende, da, sjøl om det er mye snø og kaldt vær og sånne ting.

C: Så er kanskje jakta for oss jegere like spennende som det var den gangen, men sånn utad i media så har det fått veldig mye sånn negativ vinkling da... på grunn av at det blir mange jegere og...

(Jegergruppe 2, Trysil)

At gaupejakta har problemer med et negativt "image", bekreftes i flere av våre intervjuer, der flere også omtaler gaupejakta på en lite fordelaktig måte. Sett i lys av sitatet ovenfor, kan dette knyttes nettopp til den organiseringa som – i følge jegerne – presses fram av dagens jaktregler. Her er et mindre positivt syn på gaupejakta:

Der trur jeg B og jeg har litt forskjellige innstillinger til dette her, det har noe med min holdning til jakt [å gjøre]. Altså, dette her med 30 jegere ute som på en måte ringer inn ei lokalisert gaupe og så slipper inn en hund eller et eller annet og der står dem og skyter dette dyret, jeg har ikke sansen for den type jakt. Jeg synes ikke det er jakt. Jeg jakter på et område når det gjelder elg, for eksempel, der elgen har ganske stor sjanse til å unnsnippe. (...) Sånn jakt, på en måte for å slakte, det er litt sånn... samtidig som jeg ser på jakt som en måte å drive matauk på, så skal dyret ha en litt bedre sjanse til å slippe unna. Og jeg føler den her nærmest klappjakta som har vært drevet en del på gaupe, det har ikke jeg så veldig sans for egentlig.

(Ansatt i Trysil kommune)

4.9 Jakt eller uttak?

Fra en del hold har det lenge blitt framholdt at felling, eller "uttak", av skadegjørende rovviltindivider, bør gjennomføres av jaktlag som lønnes av staten. Det kan godt (eller kanskje helst) være lokale jegere, men disse må altså lønnes av det offentlige, slik at det ikke blir en belastning for lokalbefolkningen å drive rovviltjakt, og slik at ansvarsforholdet i rovviltforvaltningen tydeliggjøres: Det er staten og "storsamfunnet" som vil ha rovdya, og da må staten betale det forvaltningen koster. Å forvalte rovdya innebærer også å eliminere skadedyr på en mest mulig effektiv måte.

En slik tankegang bygger på en oppfatning av rovviltforvaltning som en teknisk affære, der målet er å minimalisere skadene på beitedyr. Konfliktreduksjon som innebærer økt aksept for rovdya er ikke i fokus her. Derfor kan det innvendes at en slik tilnærming ser bort fra det potensialet for konfliktredning som ligger i ordinær jakt, ettersom slik jakt kan være attraktiv og gjøre jegere mer velvillig stemt overfor rovvilt. Men om dette i så fall betraktes som et godt resultat, vil jo avhenge av flere ting: blant annet om man mener det er bra at aksepten for rovdya øker. Hvis ikke, er denne effekten av tvilsom verdi – og særlig hvis det også fører til mindre effektivt og målrettet uttak av skadegjørere.

I vår studie viste det seg at det var noe ulike syn på dette spørsmålet blant bønder og jegere: Det var en ganske tydelig tendens til at bøndene i større grad foretrakk offentlige, betalte fellingslag, om nødvendig med bruk av teknologi som ellers ikke er tillatt under jakt.

A: Men jeg vil litt tilbake til en annen ting, jeg vet ikke om det er riktig måte å gjøre det på, å gå inn med et fellingslag eller hva det nå skal være for å ta ut disse dyra. Hvorfor ikke bruke det mest effektive vi har? Vi har helikoptre, vi har... for dette er jo ikke jakt. Når vi har en situasjon der skadevolder skal tas ut, så må dem bruke de midler og det som er best egnet for det, og da er det å bruke, ja, helikoptre eller noe som kommer fort ut i terrenget og [kan] avsøke et stort område på relativt kort tid.

B: Dette ba jeg tynt og pent om til [navn] en gang jeg, i min store frustrasjon. Jeg sa: Dere får starte opp et helikopter og reise opp i skogen her og avlive dette kreket. Nei, det går ikke an, sa han. Ja, hvorfor går det ikke an, sa jeg. Det går da an å merke bjørn på denne måten, det må da gå an å avlive den og. Nei, det er sommeren nå, sa han, så vi ser den ikke!

A: Nei, men altså det er dette jeg mener, at det er egentlig ingen vilje til å ta ut disse skadedyra. Det er et stort skuespill, og det er klart at hvis det var en reell vilje så ville dem kunne sette inn de midlene som trengs, enten det var proffe folk med hunder, som kunne flys inn fra hvor dem nå bor i landet, for å effektivere den tillatelsen. Altså, jeg vil ikke kalle det jakt, det er bare et uttak av et skadedyr. Det er ikke spørsmål om jakt.

B: Avliving på en effektiv, rask måte.

[Unisont rundt bordet: Ja!]

Intervjuer: Men hvordan ville det bli framstilt på forsida av Dagbladet og hvilket lys ville det kaste over sauene?

A: Ja, men det er akkurat det der... det er jo det som er problemet. Da er det jo liksom hvordan dem kaster seg på den grusomme saken med helikopter og det ene med det andre, men altså hvis det var en reell vilje i Norge til å føre en politikk [for] at skadedyra skulle tas ut, så måtte politikerne eller hvem det nå var som skulle bestemme dette ha såpass ryggrad! Skjønt, det finnes jo ikke noen med ryggrad i dette landet her, dem snur jo etter hva dem tror folk mener og det er det som er så håpløst.

(Bondegruppe 1, Trysil)

Mot slutten av sitatet ser vi også at problemer knyttet til beitenæringas "omdømme" erkjennes, men ansvaret for dette plasseres hos mediene, politikerne (uten ryggrad) og storsamfunnet. Dette viser hvor dype problemer næringa står overfor, slik utøverne selv ser det.

Jegerne var generelt mer positive til jakt de kunne drive selv. De argumenterte for at slik jakt ville føre til mer effektiv beskatning (altså predatorkontroll) enn jakt med faste fellingslag, i tillegg til at de mente at slik jakt allerede er populær for de arter og i de områder det kan drives jakt, og har potensial for å bli populær for andre arter (ulv) og i andre områder, hvis adgangen til lisensjakt/kvotejakt øker.

A: Skal en ta ut rovvilt, så mener jeg det er greit å bruke jegerne. Du så den ulvejakta som var for noen år siden der de brukte helikopter, du får ikke noe bra bilde av jakta i hvert fall, eller av jegerstanden. Det blir så gærent liksom, for folk som ikke har bedre vett de forbinder dette med jakt kanskje, og trur det er slik det utføres. Det blir jo helt [feil].

Intervjuer: (...) Det gikk jo mye bedre neste gang for å si det på den måten – og så ble det mye mindre bråk.

B: For ikke å prate om hvor mye billigere det måtte bli.

Intervjuer: Ja det vil jeg tro, men det er det jo mange som er irriterte over da, at staten burde betale – altså, at dette skulle ikke lokale folk ha noe å gjøre med siden det staten og (...) storsamfunnet som vil ha de ulvene der, så da må egentlig staten ta ansvaret for jakta. Det er jo (...) særlig mange innenfor saueneæringa og husdyrhold og sånt som mener det, da."

B: Men det er kanskje bare for å, ja, provosere staten da, for at dem skal se at dette koster å ha i naturen. Jeg tror det er den vinklinga... at skal dem på død og liv pukke på oss dette så skal det svi litt på pungen. Men når det gjelder sjølve uttaket og slikt så trur jeg nok den lokale befolkningen er best egna.

(Jegergruppe 2, Trysil)

Intervjuer: [Ulvejakta i Rendalen: Det var delte meninger om det var bra at lokale jegere gjorde jobben, men mange mente at det var mest effektivt.]

A: Ja, lokalkjente og...

B: Ja , vi så bare på den her bjørnen, det var en jeger rett nedi åsen her som skjøt på denne bjørnen, skadeskjøt den, så var det en der med hunder som kunne spore den en time etterpå. Men dem fikk ikke lov, dem måtte vente i over ett døgn til dem kom fra Steinkjer med hunder. Da var det selvfølgelig ikke igjen noe lukt av den bjørnen.

C: Det er ikke noe moro å gå der da. Vi hadde jakt der da, det var ikke mye trivelig. Da pakker du i hop hunden og reiser hjem.

D: Og så har vi det humane i det og da, ikke sant. En bjørn er skadeskutt og det er profesjonelle folk som har drevet i skogen med elghunder og løshunder hele livet sitt. Dem er like proffe som dem oppi der, kanskje proffere og. Fikk ikke i det hele tatt...

A: ...gå inn. Og så kommer dem et døgn etterpå!

B: Altså, da er det jo ikke igjen noe lukt der. Det var akkurat den blodpølen der han hadde skutt på den, og så fant dem blod mange andre steder.

A: Ja dem fant blod hele natta.

D: Den blødde jo, i 12 timer etterpå blødde jo bjørnen, da.
(...)

C: Men det kan hende at politiet... at dem ikke ville ha folk til å gå etter for sikkerhetens skyld, da, det kan hende det. Det vet da ikke jeg. Det er mulig at det var det som stoppa dem, men... ett døgn etterpå så blir det i grunnen litt i seineste laget.

(Jegergruppe 1, Trysil)

Jegerne fokuserte mindre på uttak av skadegjørere. I den grad de kom inn på beitenæringas problemer, var argumentasjonen ofte at generell bestandskontroll vil føre til færre angrep både fordi antallet rovdyr blir mindre enn det ellers ville vært, og fordi dyra kan bli mer sky når det drives jakt på dem. En jeger fra Trysil sa det slik: "Det er jo egentlig veldig logisk, hvis du slutter å jakte på et vilt, og ikke forfølger det på 200 år, da får ikke de den skyheten det egentlig skal ha, så klart. Det er helt innlysende, det."

4.10 Deltakelse i sporing og bestandsregistrering

Sporing på snø er en bærebjelke i norsk forvaltning av store rovdyr, fordi det gir en oversikt over bestandene som man bare vanskelig kan få i områder uten snø. Heldigvis befinner de fleste norske rovdyr seg i områder som har bra med snø om vinteren. Men sporing er en ressurskrevende oppgave for forskere og forvaltere. Bak bestandsestimatene ligger det et enormt antall timer i felt. På den annen side er det også noe alle kan gjøre, ikke bare fagfolk. Dette skiller sporing fra andre teknikker som brukes for å beregne bestandsstørrelser som gjerne er høyt spesialiserte (for eksempel DNA-analyser).

At sporing er noe alle kan drive med, har to viktige konsekvenser: For det første gir det grunnlag for alternative bestandstall, basert på lokale observasjoner. Ivrige jegere og andre som er mye ute hevder gjennomgående at deres sikre observasjoner – i kombinasjon med omfattende lokalkunnskap og praktisk erfaring med vilt – tydelig viser at det er et høyere antall gauper (for eksempel) i deres lokalområde enn de offisielle tallene sier. Spor er harde data, samtidig som de observeres gjennom en aktivitet som jegerne identifiserer seg sterkt med: Vandringer ute i marka sommer som vinter, ofte flere ganger i uka i årevis, til dels i samme område. Dette hevdes (sikkert med rette) å gi en unik kunnskap om det aktuelle området, samtidig som det ofte kontrasteres til det som oppfattes som "skrivebordskunnskap", eller i det minste basert på mangelfull kjennskap til de helt lokale forhold.

Men nettopp sporingens karakter av å være "demokratisk", gjør også at den egner seg godt for samarbeid mellom forskere, representanter for myndighetene, og lokalbefolkningen. Særlig i Hedmark er det nå lang tradisjon for å gjennomføre store sporregistreringer om vinteren. Disse er lagt opp som et samarbeid mellom forvaltning (Fylkesmannen), forskere og fylkeslaget av NJFF, som igjen sørger for at lokale JFF deltar. Det er i neste instans disse som mobiliserer et stort antall frivillige over hele fylket. I tillegg til medlemmer av lokale JFF, deltar også en del grunneiere og andre interesserte. Men jegere er i klart flertall, og jegernes viktige plass i registreringene understrekes av JFFs sentrale rolle både regionalt og lokalt.

Hensikten med samarbeidet, sett både fra forvaltningens, forskningens og NJFFs side, er selvsagt å få bedre data, slik at bestandstallene kan bli mest mulig riktige. Hovedfokuset i registreringene er gaupa, en jaktbar art som det skal settes kvoter for, men spor fra de andre

artene registreres også. Særlig fra NJFFs side er dette viktig for å fastsette gaupejaktkvoter som ikke er alt for små. Det er en grunnleggende antagelse at flere folk i felten vil føre til registrering av flere spor, og dermed bidra til å korrigere bestandstallet oppover. For forskning og forvaltning er det selvsagt fint å få flest mulig observasjoner.

En annen hensikt med dette samarbeidet er å få til et bedre klima mellom særlig lokale jegere på den ene siden, og forskning og forvaltning på den andre. Dette var ikke i utgangspunktet en del av målsettingen på noen annen måte enn at man ønsket å gjøre uenigheten om bestandstallene mindre. Men etter hvert økte bevisstheten om at selve kontakten mellom jegere, forskere og forvaltere kunne bidra til å bygge ned noen barrierer, og at selve følelsen av å bli tatt på alvor og gi et verdifullt bidrag kunne få jegerne (og de andre lokale deltakerne) til å føle seg mindre ekskludert (Skogen 2003).

I en tidligere undersøkelse intervjuet vi jegere, forvaltere, forskere og representanter for NJFF og blant disse var det en ganske utbredt oppfatning at tillitsforholdet mellom «jegere flest» og forvaltning/forskning var bedret gjennom samarbeidet (Skogen 2003). Studien omfattet relativt få informanter, men disse var sentrale aktører i gjennomføringen av sporregistreringene, og inntrykket av positiv velvilje og gode erfaringer var gjennomgående (selv om det også ble pekt på problemer). Vi intervjuet også en rekke «vanlige» jegere om rovvilt og rovviltforvaltning i omtrent samme periode (1999-2002), og det kom ikke fram mange negative uttalelser om sporregistreringene og samarbeidet rundt dem.

I den runden med intervjuer som begynte i 2007 var tonen blant jegerne i Trysil ofte ganske kritisk.⁶ Det var mange av dem vi intervjuet som tidligere hadde deltatt i registreringene, men som ikke ville være med lenger. Årsakene var sammensatte, men det handlet på ulike måter om at innsatsen var bortkastet: Bestandstallene blir ikke oppjustert til det som oppfattes som et reelt nivå, selv om lokale jegere deltar og gjør så godt de kan. Hovedgrunnen til dette er at registreringsopplegget ikke er fleksibelt nok, og heller ikke lagt opp ut fra lokal kunnskap. Det framheves at takstlinjer (linjer som skal følges under sporingen) ofte er lagt feil, i den forstand at de ikke er lagt der lokalkunnskapen tilsier at rovdyr (stort sett gaupe) oppholder seg. Mange av våre informanter påberoper seg sikker kunnskap om dette, og denne reflekteres ikke i opplegget for sporingen. Det oppleves ikke som om det er noen interesse for å ta hensyn til denne typen lokal kunnskap, og lang mindre noe opplegg for å integrere den i planleggingen.

Jeg var med på dette i et par år, og gikk slike takstlinjer, men jeg har ikke vært med de siste åra. Det er to år siden jeg gikk ei linje da. Men måten dette ble håndtert på... da ble jeg så irritert at dette gidder jeg ikke bruke hele helga på lenger. Var med og lette, og da lette vi etter gaupe, da, og oppe i Jordet, oppe i Fallberget ble det funnet spor, også ble det funnet spor her, og i Sundet, og så ble det funnet spor i Søre Trysil. En strekning på seks-sju mil. Men for det første så skal det jo komme utnevnte folk og evaluere om vi i det hele tatt klarer å se hvordan gaupespor ser ut, da. Det var så vidt de rakk det innerter her. Det var nå en ting. Og så en annen ting, så kom de sjekket spora og så fikk du til svar at dette var *ei* gaupe. Men åssen i helvete kan du vite de da, sa jeg. Jo, for de hadde rekt opp at den derre der hadde [gått på bakspor]. Sjøl Mioto eller Bjørn Dæhlie hadde ikke greid å renne i løssnøen fra Jordet oppom Kalberget nedom her, innpå Støpa, nedat Sundet, og så ut i Sør-Trysil, for det snødde da (...). Det er jo blank løgn vet du. Men de skal jo ha det til at det ikke er noe gaupe da. Vi fant spor etter fem, og så fikk vi bare ei.
(Jegergruppe 2, Trysil)

⁶ Vi må ta forbehold om at intervjuer om sporing ble gjort i Stor-Elvdal og Elverum i 2002, mens de nyere er fra Trysil, Halden og Aurskog-Høland. Vi har heller ikke analysert intervjuer med offisielle representanter for myndigheter og NJFF i materialet fra 2007-2009. Det er jegerne i Trysil som gir uttrykk for skepsis, mens det er mindre erfaring med slike sporregistreringer i Akershus og Østfold. Derfor er det umulig å si noe sikkert om endringer over tid, men vi mener at intervjuene fra Trysil kan indikere noe slikt. De sier uansett noe om ganske sterk misnøye nå, i en region der registreringene har pågått i lang tid.

Det var jo ett år... da går det ei sånn takstlinje sør i bygda her (...) Den går fra toppen her og ned til veien der. Og så skal du registrere alle viltarter som har gått over, og det er jo gaupa også, da. Så gikk vi fra toppen der og ned til veien, og mellom veien og elva der hadde det kommet ei gaupe med to unger, altså tre gauper. Dem skulle ikke være med i rapporten for dem hadde ikke kryssa takstlinja. Da skjønner ikke jeg poenget lenger, altså. Skal du finne ut hvor mye hare det er eller hvor mye fugl det er, så kan jeg skjønne at du har den samme linja og får et snitt, men dette er rovdyr, altså, og det er ikke en mengde av dette à la skogsmus, altså.

(Jegergruppe 2, Trysil)

Videre rettes det kritikk mot kravet om at all sporing må foregå samme dag. Våre informanter hevder at gaupa ligger i ro i perioder, og at dette ofte har vært tilfelle med kjente gauper i deres områder akkurat når sporingen gjennomføres. Derfor regnes ikke disse med når bestandstallene beregnes. Jegerne opplever at det er umulig å få innarbeidet slike – etter deres mening sikre – observasjoner i bestandstallene.

Du veit, det er gaupa som (...) har opptatt oss, for det er jo eneste lisensjakta vi har [i] området vårt egentlig. Og det er klart, en følger jo med på den kanskje over hele vinteren da. Det er (...) litt frustrerende: På den ene tellingsdagen så klarer en kanskje bare å få med ett spor f.eks. da, og har altså hatt besøk av ei familiegruppe og slike ting som er veldig avgjørende for den kvotetildelinga. Og da er det veldig frustrerende at det er kun den ene tellingsdagen som skal tas med i bestandsmålet, da, når en veit at kanskje den totale bestanden nok er litt større enn det som en får med seg den ene dagen. En ser jo (...) når en ferdes i skogen at gaupa kan ligge veldig stasjonær på et sted over lengre tid hvis den har tatt et rådyr og slike ting, og da er den veldig vanskelig å oppdage og snappe opp med de basislinjene som er lagt ut, da.

(Jegergruppe 1, Trysil)

I flere intervjuer ble det klaget over at kvotene syntes å være fastsatt før sporinga. Særlig ble det referert til en episode der kravet om et bestemt antall familiegrupper av gaupe (terskel for å tillate jakt) angivelig ble oppjustert etter tellinga, fordi det ble funnet "for mange" gauper. Her ble observasjonene, i følge våre informanter, godtatt av de som kom for å kontrollere, men så ble altså kravet om antall dyr endret.

Det samme var jo i fjor da. Da var det et krav for å få jakt her at det skulle være 10 familiegrupper i Hedmark. Fant 12, og da gikk dem tilbake på det, da skulle det være de siste tre åra i snitt. Og da ble det ikke jakt, fordi dem gikk tilbake. Da skulle dem ta [gjennomsnittet av] tre år (...) Det blir gæli. Da hjelper det ikke noe.

(Jegergruppe 2, Trysil)

Det beskrives imidlertid også som et vedvarende problem at observasjoner som meldes inn utenfor den store koordinerte registreringen ikke tas alvorlig nok av forvaltningen. Dette problemet ble imidlertid ikke vektlagt like mye som vi har sett i undersøkelser fra andre områder, for eksempel i Østfold noen år tidligere (se Skogen og Haaland 2001). Der ble dette framstilt som et alvorlig problem, og flere informanter beskrev situasjoner som de hadde oppfattet som ganske nedverdiggende fordi de ikke ble trodd. Interessant nok gjaldt det både jegere og lokale ulveentusiaster. Det kan være flere grunner til at dette ikke var like påtrengende i Trysil i 2007 og 2008. Generelt er det mye som tyder på at representanter for forskning og forvaltning er mer oppmerksomme på denne typen problemstillinger enn de var tidligere. En annen grunn er nok at flere av våre jegerinformanter fortalte at de ikke så noe

poeng i å melde inn observasjoner siden det erfaringsmessig likevel ikke påvirket verken offisielle bestandstall eller gaupekvoter.

Springene fortsetter imidlertid som før, og tilsynelatende med bra deltagelse av lokale frivillige. Men våre informanter hevdet at mange av de som var med nå var mer uerfarne folk enn dem selv. Dette betydde nok dels at det var folk de ikke kjente så godt, altså ikke fra de samme jaktmiljøene, men også at de ble ansett som mindre skikket til å bidra til et korrekt bilde av rovdyrbestandene. Derfor var dette utsagn som bidro ytterligere til å svekke tellingenes – og dermed bestandstallenes – troverdighet.

Intervjuer: Men det har ikke vært problemer... selv om dere ikke prioriterte å gjøre det nå i år, av forskjellige grunner... så har det ikke vært noen vanskeligheter med å få gjennomført selve den registreringen her i området, da?

A: Nei, dem får folk til å spore...

B: Nei, dem får noen til å gjøre det...

C: Dem får *noen* til å gjøre det, ja, men det er mange som gjør det som kanskje ikke skulle ha gjort det og, da

B: Som ikke ser forskjell på rådyr og gaupefæler, vet du.

C: Så den er ikke så bra som den kunne ha blitt, kanskje.

B: Nei, så lenge at... la oss si at kvota på gaupe hadde blitt bestemt etter den takseringa, så er det klart at det hadde vært mye mer interessant å gå de linjene. Men da kan en ikke [behøve å] plusse på med femti spor, da for å få [ei rimelig kvote]...da er det ingen vits i at vi går dem lell, om dem setter kvota før vi [sporer].

(...)

C: Men så kan det også hende det da, vet du, [...] at mange som ikke har så mye rede på det, [sier] at "ok, jeg får gå denne linja", og så ser dem et fæl [spor] i gammel snø, da vet du, [og tenker,] "Jeg kan vel ikke melde om dette her, jeg er ikke helt sikker på hva det er for noe, jeg får si det er et gammalt elgfæl," eller noe sånt, ikke sant. Jeg trur det er mye det at dem er redd for å si at det er ei gaupe eller en jerv eller noe sånt, ikke sant.

A: Jeg gikk og så etter denne gaupa oppi her, så traff jeg han som gikk linja. "Så du gaupefæler oppi der?" "Nei, jeg har ikke sett noe." "Har du ikke sett gaupefæler?," sa jeg. "Da skal [fortelle deg] at det er ei lenger borti her som har gått sørover." "Jaa, kanskje det var noe nedi der, vet ikke..." Han var usikker, da.

C: Ja det, det er det jeg mener, dem vil ikke si noe når dem er usikre, dem vil ikke dumme seg ut, rett og slett. Mange, da. Trur jeg.

(Jegergruppe 2, Trysil)

I Halden var det lite erfaring med spinger på grunn av snøfattige vintre som ikke tillater slike koordinerte registreringer. Likevel hadde lokale jegere høstet erfaringer som sammenfaller med det vi hørte om i Trysil.

A: Vi har jo en i foreninga vår som er vilttoppsynsmann, da. [Navn] er jo det.

B: Ja, ja. Men han sitter jo ikke... han har jo ikke noe han skulle ha sagt der. For det var jo han som var ute og registrerte den familiegruppa vi meldte inn i fjor, blant annet. den var jo han og titta på, så at det var to dyr, og skulle melde i fra. Så fikk vi beskjed etterpå at det var for sent på året, så den kunne dem ikke registrere. Det her var i februar, slutten av februar...

C: Like etter jakta.

B: Ja. Og det var ikke han som hadde bestemt det. Han gjorde jobben sin han. Det er politikere som sitter og sier at, "Nei, den kan vi ikke registrere som familiegruppe for nå er det slutten av februar." Hva har det med saken å gjøre da?

A: Var vel bare for at det var puncha og ført statistikk alt, da vel.

B:Ja. Det virker som dem har bestemt seg på forhånd, og det er hele problemet.
(Jegergruppe, Halden)

Intervjuer gjennomført i 2000 i Våler og Moss (Skogen and Haaland 2001), indikerte på den annen side at representanter for forvaltningen på ulike nivåer den gangen så klart at denne samarbeidsformen hadde potensial for konfliktdeмпing også i Østfold. Våre data kan ikke si noe om utvikling over tid her.

Også i Aurskog-Høland hadde jegerne vi intervjuet mindre kunnskap om registreringene, men ingen hadde inntrykk av at JFF spilte noen viktig rolle. Få informanter hadde deltatt selv, og det var en utbredt oppfatning at dette var noe Fylkesmannen ordnet med sammen med grunneierne. Ingen hadde hørt om noen som hadde trukket seg fra registreringene pga misnøye. Men ingen av våre informanter ga heller uttrykk for noe sterkt ønske om mer involvering i registreringene, siden det var en utbredt oppfatning at bestandstall og gaupekvoter *uansett* ville være for lave. Som i Trysil var det en grunnleggende antakelse at forskere og myndigheter ønsket å operere med konservative anslag for å rettferdiggjøre lave jaktkvoter på gaupe, og færrest mulig fellingstillatelser på de andre artene. Det var en utbredt oppfatning blant de jegerne vi intervjuet i Aurskog-Høland at bestandene i virkeligheten er mye større enn forskere og myndigheter vil ha det til. Og feilkildene som ble påpekt var de samme som vi hørte om i Trysil.

A: Nei, jeg veit ikke jeg, men... og så er det jo dette at dem fokuserer kun på familiegrupper. Jeg har ikke noe greie på dette, men jeg bare... når brunsten kommer og det kommer enslige hanngauper og flyr milevis på natta og dem oppsøker enslige hunner, så blir det fort en familie, sånn jeg skjønner dette...
[Latter]

Intervjuer: Sånn er det vel med mange arter...

B: Så hvorfor dem ikke teller... registrerer enkeltgauper, det skjønner jeg ikke.

(Jegergruppe 1, Aurskog-Høland)

Synspunktene som kom fram peker på vesentlige utfordringer, og viser at involvering av lokale krefter i aktiviteter som sporing, ikke på noen måte er en vidundermedisin. Så lenge konfliktene drives av mange faktorer samtidig, ikke minst av kampen om hva som er gyldig kunnskap (et tema vi ser nærmere på i kapittel 5.1), vil slike tiltak ha begrenset effekt, særlig over tid. Det betyr ikke at det er hensiktsløst å la lokale slippe til. Men begrensninger i denne framgangsmåten potensial og – ikke minst – hva som kan gjøres for å minimere disse

begrensingene må overveies nøye dersom konfliktreduksjon er en del av målsettingen. Vi kommer tilbake til noen generelle aspekter ved slike avveininger i kapittel 5.2.

5 Avslutning

De temaene vi har løftet fram her er i stor grad de temaene som informantene selv la mest vekt på. Som allerede nevnt er det en sentral observasjon at svært få har særlig kjennskap til detaljene i den forvaltningspraksisen som er virksom. Det førte til at mye av det som kom til uttrykk i intervjuene var ganske generelle synspunkter på rovviltpolitikken, eller handlet om helt konkrete, lokale forhold.

Formelle, organisasjonsmessige sider ved rovviltforvaltningen ser i liten grad ut til å engasjere mennesker som føler seg berørt av rovdyrproblematikken. For eksempel virket det som om de fleste av informantene hadde lite kjennskap til, og interesserte seg lite for, spørsmål som er relatert til selve oppbygningen av rovviltforvaltningen, så som beslutningsprosesser eller regionale nemnder. Vi hørte ofte folk si at de ønsket mer lokal innflytelse (spesielt på fellingstillatelser), men svært få hadde særlig innsikt i hva som er kommunenes rolle i dag, eller konkrete forslag til hvordan noe slikt kunne gjennomføres. Vi hørte ofte folk si at "det er bestemt" uten noen klar referanse til hvem som hadde bestemt eller hvordan beslutningsprosessene fungerer. Folk formulerer seg som om beslutninger og vedtak fattes langt vekk og høyt opp. Den makta som utøves på dette feltet framstår for mange som diffus. Nå er strukturen i naturforvaltningen (som i offentlig forvaltning ellers) både kompleks, uoversiktlig og i stadig endring. Det er krevende å skaffe seg oversikt og vanskelig å følge med, og det er trolig én grunn til at folk som oftest ikke har klare synspunkter på selve oppbyggingen av rovviltforvaltningen.

En annen grunn er trolig at få bryr seg om hvordan forvaltningen er organisert så lenge det er de praktiske konsekvensene som berører dem. Vi har inntrykk av at de fleste med tydelige meninger knytter disse konsekvensene til det overordnede politiske nivået – til den generelle rovviltpolitikken – og ikke til det som oppfattes som detaljer som ikke påvirker det store bildet. Det kan virke som om dette gjelder uansett hvilke konkrete synspunkter folk har på rovvilt og rovviltforvaltning: Er de engasjerte, peker de på beslutninger fattet "der oppe" og vil helst ikke kaste bort tid på å diskutere et uoversiktlig tema som de tillegger liten betydning.

Rovviltpolitikken fortolkes i en større samfunnsmessig kontekst, slik vi var inne på innledningsvis og slik vi har beskrevet i en rekke tidligere arbeider (se for eksempel Skogen 2001, Skogen og Krangle 2003, Krangle og Skogen 2003, Skogen m.fl. 2008, Krangle og Skogen 2010). Den kan forstås som ledd i "storsamfunnets" angrep på bygdenes økonomi og livsstil, anført av den urbane middelklassen. Eller omvendt, som del av en forfeilet miljøpolitikk der næringsinteresser (i dette tilfellet landbrukets) alltid settes foran hensynet til biologisk mangfold og en levende natur. Få ser ut til å vurdere regionale nemnder og andre organisatoriske grep som relevante faktorer i denne sammenhengen. Under fokusgruppeintervjuene beveget som oftest samtalen seg raskt vekk fra slike temaer, og over på det folk virkelig var opptatt av, nemlig det overordnede politiske nivået eller de helt konkrete, lokale konsekvensene.

Vi så en tydelig tendens til at folk viser stor interesse for, og har detaljert kunnskap om forvaltningspraktiske sider som konkret angår dem selv. Deltar man i rovviltjakt har man også gjerne greie på regler for dette, og vet hvilke instanser som har ansvaret for hva. De som har mistet sauer vet godt hvordan erstatningsordningene fungerer og hvilke myndighetsorganer som er inne i bildet. Informantenes var med andre ord mest opptatt av det konkrete og erfaringsnære – det som berører dem i hverdagen – og da blir forvaltningens mangfoldige virkemåte fort en ugjennomtrengelig kakofoni av detaljer.

Samtidig avdekket fokusgruppediskusjonene et sterkt engasjement i rovviltpolitiske spørsmål på et overordnet nivå. Mens informantene gjennomgående viste liten interesse for å diskutere den konkrete utformingen av den regionale og lokale rovviltforvaltningen, ville de gjerne – og aller helst – drøfte spørsmål som hvorfor vi skal ha ulv i Norge og hvem som egentlig bør forvalte rovdirene. Det er slike temaer som opptar folk som er engasjerte i saken. Den

sentralpolitiske beslutningen om at Norge skal ha levedyktige bestander av rovdyr oppleves for eksempel av mange som et angrep på bygdenes økonomiske og sosiale grunnlag. Hvem som er rovviltkontakt i distriktet og hvorvidt de politisk oppnevnte regionale nemndene fungerer etter hensikten, fremstår i denne sammenhengen som mindre relevante spørsmål, all den tid de ikke berører den overordnede rovviltpolitikken.

Men heller ikke på et generelt plan framstår spørsmål om regional og lokal administrasjon av rovviltpolitiske vedtak som spesielt relevante. Folk oppfatter at de viktige rammene legges sentralt, og at dagens forvaltningssystem – uansett konkret organisering – bærer preg av sandpåstrøing. I dag gjelder dette helt ned på det lokale nivået. Mange uttrykker et ønske om mer makt til kommunene, og ser for seg at dette ville utløse større jaktkvoter og raskere fellingstillatelser enn tilfellet er i dag. Dette standpunktet synes å være tett knyttet til oppfatninger om at rovviltbestandene er vesentlig større enn forskernes og myndighetenes anslag, og at mer jakt og raskere uttak av skadedyr bare vil holde bestandene på et rimelig nivå. Det synes også å hvile på en forutsetning om at aktuelle kommunale beslutningstakere er enige i en slik vurdering, og i praksis ville ha tillatt felling av flere dyr.

Hvorvidt dette faktisk ville ha skjedd, er naturligvis et empirisk spørsmål som ingen kan besvare i dag. Men det er interessant å observere at kommunene Trysil og Engerdal hadde en betinget, stående fellingstillatelse på bjørn på det tidspunktet våre intervjuer ble gjennomført. Denne hadde aldri vært utløst av Trysil kommune, til sauebrukernes store frustrasjon. I diskusjoner om dette ble det pekt på bestemte personer i kommuneadministrasjonen som ikke hadde et "riktig standpunkt" i rovviltsaker, og som heller representerte verneinteressene. Konklusjonen måtte bli at heller ikke kommunalt forvaltningsansvar er noen garanti for et mer liberalt fellingsregime. Men dette rokket ikke ved ønsket om en helt lokal forvaltning, og det kunne vises til at Engerdal kommune hadde brukt sin "del" av fellingstillatelsen mer aktivt. Likevel viser dette fram et interessant dilemma: Lokal forvaltning er bare et poeng hvis det gir ønskede resultater. På andre områder i samfunnslivet, der kommunene faktisk har ansvar, synes jo tilliten til kommunen å være variabel – for å si det forsiktig. Vi kan bare nevne saksområder som eldreomsorg, byggetillatelser, trafikk løsninger, offentlig utsmykking... Det er kanskje ingen grunn til å tro at kommunal rovviltforvaltning vil bli mer unisont populær – særlig ettersom det i enhver kommune også finnes mange med et positivt syn på rovdyr.

Våre intervjuer tyder på at mange innbyggere i områder som er berørt av store rovdyr er frustrerte over manglende innflytelse på de beslutningene som tas av sentrale myndigheter. De er klar over at det er i disse organene den reelle beslutningsmakten ligger, og at den regionale og lokale forvaltningen har begrenset spillerom. Vårt datamateriale gir med andre ord grunnlag for hevde at den reelle maktfordelingen i rovviltpolitikken bidrar til at innbyggere i rovviltkommuner ikke opplever å ha faktisk innflytelse, tross forsøkene på å flytte beslutningene nærmere de berørte områdene gjennom opprettelsen av regionale forvaltningsorganer. Dette kommer da blant annet til uttrykk gjennom et generelt fravær av interesse for og kunnskap om de konkrete forvaltningsordningene.

5.1 Kunnskap, makt og avmakt

Et tema som kan illustrere den fremmedheten folk opplever overfor forvaltningsordningene er det forholdet mange har til den kunnskapen politikk og forvaltning tar som utgangspunkt. I flere tidligere publikasjoner har vi understreket at rovviltkonflikten også er en konflikt om kunnskap – om retten til å definere hvordan virkeligheten ser ut (se f. eks. Krange og Skogen 2007 og Skogen m.fl. 2008). Også i denne undersøkelsen må vi konkludere med at folks reaksjoner på rovviltpolitikken må forstås i lys av forholdet mellom vitenskapelig og folkelig forståelse, og hva som betraktes som legitim og viktig kunnskap i ulike befolkningsgrupper. For selv om mange av informantene hadde liten kjennskap til de formelle sidene ved rovviltforvaltningen, hadde svært mange overraskende mye og detaljert kunnskap om rovdyr. Når vi her bruker begrepet *kunnskap* tar vi ikke stilling i noen konflikt mellom vitenskapelig og folkelig kunnskap. Her betyr

kunnskap den forståelsen en gruppe mennesker har av et bestemt fenomen, objekt eller levende vesen.

Våre informanternes kunnskap om rovdyr skiller seg fra den vitenskapelige kunnskapen blant annet ved at den er forankret i lokale og dagligdagse erfaringer. I faglitteraturen omtales ofte folkelig kunnskap som erfaringsbasert eller hverdagslig kunnskap. Denne forankringen i det hverdagslige og erfaringsnære kom tydelig til uttrykk i måten våre informanter snakket om rovdyr på. I en av de andre rapportene som allerede er utgitt som en del av prosjektet ROSA 2, har vi blant annet sett nærmere på hva som kjennetegner folkelig kunnskap om ulv (Figari og Skogen, 2008). I rapporten skiller vi mellom to typer forestillinger om ulv: de sentrale og implisitte som det råder bred enighet om, og de mer perifere som er gjenstand for forhandlinger. Mange ulvevenner- og motstandere, viser det seg, har felles, sentrale forestillinger om ulvens natur. De har derimot ulikt syn på hvorvidt ulven hører hjemme i Norge eller ikke, om den er truet og om den er farlig for mennesker. Under fokusgruppeintervjuene ble det tydelig at egne og relevante andres erfaringer med ulv spiller en helt sentral rolle for etableringen av den første formen for kunnskap; de grunnleggende forestillingene. Gjennom fortellinger om observasjoner av ulv tegnet informantene et bilde av ulvens egenskaper, og ved å tolke ulvespor i snøen sluttet mange seg til scenarioer der ulvens egenskaper kommer til uttrykk, som illustrert i dette sitatet.

En gang gikk vi på spor etter to ulver, også var det helt åpenbart at den ene ulven hadde postert – sto stille. Vi kunne se han hadde stått der ganske lenge og tråkka, mens den andre hadde tatt en runde, og da naturligvis jaga et rådyr rett til der denne sto [og venta]. Og så hadde den da felt det rådyret, som de hadde spist opp alt av, unntatt hornene og skallen. Det var det som lå igjen. Jeg synes... jeg ble så imponert når jeg så hvordan de hadde jobba. Å få se at her var det noen som visste hva dem dreiv med, på en måte.

(Nabolagsgruppe I, Halden)

Denne måten å etablere kunnskap på basis av egne erfaringer og andres fortellinger om egne erfaringer gjelder selvsagt ikke bare for ulv. Også når det var snakk om andre arter fortalte informantene ofte om egne eller andres møter med rovdyr – eller observasjoner av rovdyrspor – for å begrunne eller underbygge antakelser om dyras egenskaper. I eksempelet under er det bjørnens antatte manglende frykt for folk som begrunnes på bakgrunn av egne erfaringer:

A: Jeg tror ikke bjørnen er så redd folk.

B: Nei.

Intervjuer: Du tror ikke det?

A: Nei

B: Det er sikkert.

Intervjuer: Har du sett den noen gang?

A: Ja, et par ganger, og det var liksom... han var ikke redd meg i hvert fall.

Intervjuer: Nei, akkurat...

A: Og vi hadde nå tatt med et av disse jaktlagene, [for] den hadde gått og brølt etter oss. Den hadde antakeligvis tatt noe... hadde noe åte – tatt noe dyr som den hadde skjult. Og da går den etter folk. Brøler og står i.

B: For at den passer på, og...

Intervjuer: Akkurat. For det er jo en sånn gjengs oppfatning at bjørner er så redde at de forsvinner med en gang [de får ferten av folk].

A: Nei. Også så jeg en bjørn en gang jeg kom kjørendes i bil. Og så var det en sjø like nedafor. Jeg var lokalkjent, så jeg kjørte ned, slik at jeg sikkert kom til å få se denne bjørnen - trudde jeg. Og det gjorde jeg, men ikke sånn som jeg trudde, for jeg trodde jeg skulle komme til å se han komme løpende langs med sjøen der. Så jeg sprang ut av bilen min og... så ingen bjørn. Så gikk jeg tilbake til bilen. Og bare tjue meter fra bilen, der lå bjørnen under ei gran, og glodde [på meg] [Høylytt latter fra de andre i gruppa]. Da den så at jeg hadde sett den, da lusket den unna. Sånn at jeg trur ikke dem er noe spesielt redde. Det har vist seg mange ganger at dem går etter folk. Om den vet det er folk [som går] i nærheten, så går bjørnen etter. Bare for å forvise seg om... holde styr på oss.
(Bondegruppe 2, Trysil)

Til tross for at det er vanlig å anta at for eksempel mediene har en sterk innflytelse på folks kunnskap og forestillinger, ser det ut til at den informasjonen som tilflyter våre informanter utenfra – enten det er i form av vitenskapelige rapporter, informasjon fra myndighetene eller oppslag i mediene – har relativt liten betydning for deres forståelse av de ulike rovdyrs vesen og adferd. På samme vis som en pasient som nylig har fått en diagnose kanskje vil tillegge andre pasienters erfaringer med den samme diagnosen vel så stor vekt som informasjonen fra helsepersonalet, forankres våre informanters grunnleggende forestillinger om rovdyr i folkelige fortellinger og lokale erfaringer. Majoriteten av informantene fra Haldenområdet var bosatt innenfor grensene av det såkalte Dals Ed-Haldenreviret, og mange av dem hadde sett ulv. Blant informantene i Trysil kunne flere fortelle om møter med bjørn. Disse informantene kunne derfor legge egne observasjoner til grunn for sin forståelse av rovdyr. Den erfaringsbaserte kunnskapen begrenser seg likevel ikke til slike førstehåndserfaringer. Som illustrert støttet mange seg også til observasjoner av spor i snø eller myr i sine tolkninger av rovdyrs adferd og vesen. Noen ga også eksempler på hvordan man kan bruke hørselen til å lære om dyr.

Vel så viktig som egne erfaringer er imidlertid relevante andres fortellinger om hva de har sett, hørt og opplevd. Når vi bruker uttrykket "relevante andre" er dette for å understreke at det er nærheten i relasjonene som gir fortellingene legitimitet. Enkelt uttrykt er det naturlig å feste lit til det som familiemedlemmer, naboer og gode venner forteller om egne opplevelser med rovdyr. Slike personlige erfaringer er ganske enkelt vanskelige å tilbakevise. Denne formen for kunnskap har følgelig sterk legitimitet blant våre informanter.

Dette er ikke ensbetydende med at de intervjuede ikke har kjennskap til den vitenskapelige kunnskapen om store rovdyr som formidles gjennom rapporter eller via andre kanaler. Det er også kunnskap informantene forholder seg til, men på en annen måte. I motsetning til de grunnleggende forestillingene, som fremstår som så selvfølgelig at de ikke trengs å diskuteres, har de et *refleksivt* forhold til vitenskapelig etablert kunnskap. Det vil si at de aktivt vurderer både kunnskapens innhold og deres eget forhold til denne kunnskapen. Til tross for at vitenskapelig kunnskap kanskje ikke nyter like stor legitimitet lokalt, fremgår det av intervjuene at informantene har et bevisst forhold til den statusen slik ekspertise har i samfunnet. De tar da også denne kunnskapen aktivt i bruk for, i retorisk øyemed, å argumentere for sitt ståsted i rovviltdebatten.

En illustrasjon på dette er hvordan rovviltmotstanderne blant informantene brukte vitenskapelig kunnskap om den skandinaviske ulvepopulasjonens genetiske egenskaper til å argumentere for at ulven her til lands er "unaturlig", og derfor heller ikke har noen plass her. For eksempel ble det lagt vekt på at DNA-prøver har avslørt at den eksisterende norsk-svenske ulvebestanden ikke nedstammer fra de dyrene som opprinnelig holdt til i Norge og Sverige. De har funnet veien hit fra Finland eller Russland, der forskere mener bestanden er meget stor – kanskje snakker vi om så mange som 300 000 individer⁷. "Vi har jo en voldsom mengde ulv i verden i dag, så vidt jeg har forstått. (...) Det er ikke noe problem sånn sett," uttalte for eksempel en bonde fra Haldendistriktet. Ettersom det altså verken dreier seg om opprinnelig norsk ulv, eller en globalt sårbar og utrydningstruet art, var det mange som stilte seg spørrende til fredningen av dyret her til lands. All den tid den nålevende skandinaviske ulvebestanden ikke forstås som en naturlig del av den norske faunaen, fremstår myndighetenes og naturvernernes argumenter om at ulven bidrar til å øke det biologiske mangfoldet som meningsløse.

Skeptikernes oppfatning av at ulven ikke hører hjemme i norsk natur forsterkes i sin tur av oppfatningen om at metodene forskere og myndigheter bruker for å etablere kunnskap om dyra (for eksempel elektronisk overvåking) i seg selv bidrar til utviklingen av "unaturlige" rovdyrbestander:

A: Jeg tror det blir sånn med både ulv og bjørn etter hvert, det at dem kommer inn på husa og sånn. I hvert fall slik som for bjørnen, den blir forfulgt så mye av folk, i forbindelse med peiling og forskning og slikt, så dem mister den naturlige skyheten for folk.

Intervjuer 1: Fordi folk følger så mye etter den?

A: Ja, den blir vant til dufta - av folk.

Intervjuer 1: Tenker du at det gjelder for ulv også?

A: Ja, det kan jo godt bli sånn, at den blir mindre sky. Du kan jo si med elg, for eksempel, for vi har elg inn på huset. Og da kan man skremme dem en gang eller to så dem flyr som bare det. Neste gang de kommer tilbake – nei, da løper dem ikke så langt eller fort. Til slutt så er det nesten så en kan stå på trappa og prate til dem, altså, dem bryr seg ikke. Legger seg for natta bare noen meter fra husveggen.

B: Ja, det er kanskje noe med det. Konsekvensen av omganger med mennesker, om de merker at det får noen konsekvenser...

A: Ja, at dem ikke er farlige!

(Bondegruppe 2, Trysil)

Ettersom den erklærte hensikten med å bevare rovviltbestandene er at de bidrar til mangfoldet i norsk natur, er denne "unaturlige" framferden for mange i seg selv et argument mot rovdyr. Mange hevder at dyras tilstedeværelse tvert i mot forringer norsk natur, nettopp fordi de viser alle tegn på å ha mistet de egenskapene som kjennetegner "naturlige", ville dyr. Her argumenterer med andre ord rovviltmotstanderne på myndighetenes og miljøbevegelsens egne premisser. Fremfor å avvise ideen om at østnorske rovviltkommuner fortsatt preges av autentisk og vill natur, benytter de seg selv av den kunnskapen myndighetene støtter seg til for å slå hull på rovviltpolitikkenes rasjonale. Under fokusgruppediskusjonene var det for eksempel flere som karakteriserte den norske ulven som syk og lite levedyktig, gjennom å vise til biologisk forskning og DNA-tester som viser at graden av innavl i den skandinaviske

⁷ Se for eksempel (Andersen, Linnell og Hustad 2003)

ulvefamilien er svært høy⁸. Dessuten, påpekte noen, er den befengt med ytre skavanker som for eksempel skabb og alt for kort hale. Konklusjonen måtte bli at en så defekt ulvestamme ikke er noe å samle på:

A: Nei, Gulliver [en avdød alfahann i den lokale ulveflokk] var jo helbroren til... [alfahunnen i samme flokk]. Så det var en dårlig stamme som var blidt født oppi der altså.

B: At dem var helsøsken?

A: At dem var helsøsken, og til og med kullsøsken skulle dem være. Det er jo helt usannsynlig at dem skulle kunne etablere et par, men...
(....)

C: Den flokken som er her, det er vel den som er mest innavlsbeslektet av alle revira.

B: Men det du sier nå, vil jo jeg tolke som at den flokken egentlig ikke har livets rett.
(Bondegruppe, Halden)

At den vitenskapelig etablerte kunnskapen tilpasses den lokale og erfaringsbaserte kunnskapen om rovdyr, på en slik måte at førstnevnte understøtter sistnevnte, understrekes av måten identisk biologisk informasjon i noen tilfeller tas til inntekt for motsatte ståsteder. Også de av informantene som betraktet rovdyr som en naturlig del av den norske faunaen brukte gjerne forskning for å legitimere standpunktene sine. Ved flere anledninger henviste de for eksempel til publiserte vitenskapelige rapporter der det går frem at den isolerte skandinaviske ulvebestanden stadig blir mer sårbar, og i sin ytterste konsekvens står i fare for å dø ut dersom ikke "friskt blod", i form av innvandrende dyr, slipper til. Den samme biologiske forskningen om innavl og sårbarhet som skeptikerne viser til, blir altså her benyttet for å understreke behovet for ivaretagelse og varsom behandling av det ulvevennene oppfatter som en *truet* art:

A: Det kan ikke være så veldig mye mindre ulv enn det de er nå, for da...

B: Nei, det er på et minimum.

A: ... for da forsvinner den.

C: Alle er jo i slekt.

B: Mmm, ikke sant.

A: I tett slekt og!

C: Sann som dem som ble merka [i nærheten her], dem var jo kullsøsken... [det vil si] ikke kullsøsken, men dem kom fra samme sted.

Intervjuer: Å ja, det er mange av de dyra som er mye mer i slekt enn vanlige søsken for eksempel.

C: Ja visst. Det er jo ikke helt... bra i lengden.

B: Nei, det er ikke bra! Det i seg sjøl sier jo at da er det for få, at de ikke klarer å ha en normal, frisk stamme... med litt nye gener innimellom.

⁸ Se for eksempel Brainerd og Pedersen 2005.

(Naturvernere, Halden)

I motsetning til de grunnleggende og kulturelt forankrede ideene, som det ikke forhandles om, bruker informantene på dette viset ekspertkunnskap til å argumentere for sine synspunkter. Denne innsikten gir økt forståelse av rovviltkonflikten i Norge. Som illustrert i dette kapittelet antyder for eksempel vårt datamateriale at ulvemotstand ikke oppstår som et resultat av manglende kunnskap om rovdyr, men snarere som et resultat av en konflikt mellom den helt sentrale forestillingen om ulven "naturlig" og ubesudlet av mennesker – som ambassadør for "det ville" – og forståelsen av norsk natur som et brukslandskap (se Figari og Skogen, 2008). Slike grunnleggende fortolkninger lar seg ikke påvirke av informasjon fra myndigheter, forskere eller andre. De er forankret i folks forståelse av seg selv og verden, og påstander som utfordrer denne forståelsen plukkes fra hverandre og tilpasses allerede eksisterende forestillinger.

Hvilke konsekvenser har så denne betydningen av lokale erfaringer og innsikten i hvordan noen former for kunnskap, eller forestillinger, vanskelig lar seg rukke ved, mens andre former for kunnskap aktivt manipuleres for å passe til grunnleggende overbevisninger? For å ta det siste først: Det kan til tider synes som om både forvaltere, forskere, politikere og medier har trukket den konklusjonen at motstridende holdninger har å gjøre med ulike forståelser av de store rovdirene, for eksempel at negative holdninger til rovdyr bunner i et negativt bilde av de samme dyrene eller for lite og for dårlig informasjon. Denne undersøkelsen har imidlertid vist at rovviltskeptikere og -venner faktisk deler viktige forestillinger om rovdyr, og at også skeptikerne kan ha et positivt bilde av disse dyra (se også Figari og Skogen 2008). Av den grunn, og fordi informasjon fra myndigheter og forskere trolig har liten innflytelse på den lokale og erfaringsbaserte kunnskapen, er det viktig å erkjenne at rovdrymotstandere ikke lar seg "omvende" ved hjelp av ulike former for folkeopplysning. Dessuten forteller dette oss at det er helt vesentlig å være oppmerksom på hva det faktisk strides om – eller kanskje vel så viktig – hva det ikke strides om. Det kan i den sammenheng være hensiktsmessig å skille mellom kunnskap som retorikk og som grunnleggende og implisitte forestillinger.

Når det gjelder det andre poenget, at våre informanter favoriserer den erfaringsbaserte kunnskapen, kan dette bidra til å forklare hvorfor så mange retter frustrasjonen sin, ikke bare mot myndigheter, men også mot biologer. Den reelle maktutøvelsen vi refererer til ovenfor støtter til på vitenskapelig biologisk kunnskap. Det er den som ligger til grunn for det eksisterende forvaltningsregimet. Den vitenskapelige kunnskapens status og hegemoni gjenspeiles i måten våre informanter bruker den på – som retorisk virkemiddel. De er klar over at i møte med myndigheter, forskere, medier, osv., og i andre sammenhenger enn den lokale må de diskutere på vitenskapens premisser og ikke sine egne. Det er med andre ord et gap mellom eventuelle ambisjoner om å inkludere lokal og folkelig kunnskap i beslutningsprosessene og de faktiske premissene som ligger til grunn for slike prosesser. Så lenge den lokale og erfaringsbaserte kunnskapen har en så lav status sammenlignet med den vitenskapelige, vil forsøk på å integrere lokale aktører lett kunne betraktes som symbolske handlinger som skal rettferdiggjøre beslutninger som allerede er tatt.

5.2 Et legitimitetsproblem?

Kort oppsummert kan det virke som om mange som føler seg berørt av de store rovdirenes tilstedeværelse er frustrerte over de generelle politiske rammene som forvaltningen utøves innenfor. Formelle beslutningsprosesser på regionalt og lokalt nivå framstår som lite relevante fordi: 1) Det er ikke her de viktige rovviltpolitiske retningslinjene fastlegges. 2) Lokal og erfaringsbasert kunnskap oppleves å ha liten reell påvirkningskraft i de formelle beslutningsprosessene. Begge punktene kan bidra til å forklare den generelle misnøyen med dagens rovviltforvaltning; hvorfor det til tider kan virke som om alt som kommer fra sentrale myndigheter blir møtt med skepsis og kritikk, og hvorfor lokale rovviltmotstandere og -forkjempere faktisk ser ut til å dele mye av den kritikken som har kommet fram. Men her må vi

også igjen minne om at hele konfliktbildet er påvirket av faktorer som ikke direkte skyldes rovdyr.

Selv om rovdyra får en god del oppmerksomhet i politisk debatt og media, er det ikke slik at rovdyrpolitikken rangerer blant de viktigste politiske sakene i Norge. Mange er ganske likegyldige til hele problematikken. Det gjelder også i områder der det finnes store rovdyr (se for eksempel Skogen 2001). I denne undersøkelsen var det imidlertid mange av deltakerne som tilhørte grupper der det er vanlig å ha klare synspunkter på rovdyr. De befant seg dessuten i en situasjon hvor de måtte ta stilling til spørsmålene som ble reist, og da er det et annet bilde som trer fram. Nemlig at tilhengere og motstandere av rovdyr – eller mer presist tilhengere og motstandere av å ha rovdyrbestander på minst dagens nivå – deler mange synspunkter på sentrale myndigheters rolle i rovviltpolitikken. Nok en gang har vi møtt folk der ute som på eget grunnlag vurderer tingene som skjer, og som kommer fram til at kunnskapen som legitimerer politikk og forvaltningspraksis mangler troverdighet og dermed autoritet.

Rovviltforvaltningen har med andre ord et legitimitetsproblem blant deler av befolkningen. Problemet med manglende legitimitet er ikke trivielt. Dersom en norm eller en lov savner legitimitet føler folk seg ikke forpliktet til å rette seg etter handlingspåbudet (Coleman, 1994). Det finnes en rekke områder hvor ganske mange opplever forbud og påbud som meningsløse, og følgelig som regler man har en salgs moralsk rett til å bryte. Det er lett å finne eksempler fra hverdagslivet der ulike grupper i samfunnet ser på lovgivningen som illegitim: Uten sammenligning for øvrig kan en nevne ting som svart arbeid, skatteunndragelser, fartsovertredelser og smugling av små mengder alkohol. Dette er områder der mange også støtter gjeldende lovgivning fullt ut, og kanskje ønsker innskjerping, mens altså andre – av ulike grunner – ser på gjeldende regler som både urimelige, dumme og for eksempel skadelige for det private initiativ. Det kan hende at lovgivning og forvaltningen av de store rovdyra er ferd å bli et område hvor ganske mange opplever myndighetsutøvelsen som uten legitim autoritet. Dette legger naturligvis hindringer i veien for dialog, og det er problematisk nok. I ytterste instans kan slik mangel på legitimitet føre til akutte og alvorlige problemer, for eksempel når det for enkelte rettferdiggjør ulovlig jakt. Forskere antar at nær halvparten av alle dødsfall blant ulv i Skandinavia skyldes illegal jakt. 14 prosent av dødeligheten skyldes stadfestet illegal jakt og 36 prosent sannsynlig illegal jakt (Liberg et.al, 2008). I våre omfattende studier gjennom mange år har vi ingen holdepunkter for å anta at det er mange som driver med slik ulovlig jakt. Men det er heller ingen tvil om at mange har forståelse for at det kan skje, og opp gjennom årene har vi hørt mange si at de aldri ville finne på å tyste i en sånn sak. Som vi også har sett i *denne* rapporten, gjelder dette i enda høyere grad der det er snakk om påstått nødverge i forbindelse med angrep på bufe. Dette er i lovens forstand faunakriminalitet – og mange mennesker vil oppfatte det som svært alvorlig sådan – men straffeforfølgelse oppfattes også av mange i berørte lokalsamfunn som helt urimelig.

Men nettopp siden dette er et allment fenomen, er det jo heller ikke spesielt for rovviltforvaltningen, og kan ikke elimineres ved hjelp av tiltak som er spesifikke for dette feltet. Igjen kommer vi tilbake til den samfunnsmessige konteksten som forvaltningen – og konfliktene – opptrer innefor. På den måten skiller ikke rovviltfeltet seg fra andre politikkområder der det står strid, til dels langs de samme sosiale aksene. Imidlertid er det flere sider av rovviltpolitikken som nok kan justeres på en slik måte at noen av konflikttoppene slipes ned, for å si det på den måten.

Denne rapporten gir ikke et fullgodt grunnlag for å komme med konkrete anbefalinger om dette. Som tidligere nevnt er den ment mer som et supplement til kunnskapsgrunnlaget for videre diskusjon om rovviltpolitikken og om konkrete forvaltningsgrep. Dette er diskusjoner vi gjerne deltar i. Vi mener at det er det muligheter for justeringer på alle temaområdene som utkrystalliserte seg i våre intervjuer, og som er presentert i denne rapporten. I flere tilfeller, som når det gjelder prioritering av jakt opp mot skadefelling, eller omfanget av nye gjerderprosjekter, er dette vurderinger som klart må involvere det politiske nivået. Det samme gjelder bruken av elektronisk overvåking, som kan sies å tvinge seg fram som følge av politiske

vedtak om bestandsmål. Det er nok mulig for forvaltningen å gjøre visse justeringer for å dempe noen sider ved konfliktene. Men både slike justeringer og større, politisk funderte endringer vil oftest – kanskje alltid – føre til at noen grupper synes de mister noe av det de tross alt har fått gjennom dagens ordninger. Endringer i soneringspolitikken kan være godt et eksempel på dette, slik vi antydte i kapittel 4.2. Et annet, og åpenbart, eksempel er de reaksjonene utvidet rovdyrjakt vil skape blant folk som vil ha rovdyr i Norge, uavhengig av fordelingen mellom ordinær jakt og skadefelling. Selv om man skulle ønske å tilgodese jegere med mer jakt, eventuelt på bekostning av uttak av bestemte skadegjørende individer, vil dette være en torn i øyet på de som synes rovviltbestandene slett ikke er for store. Disse finnes, som vi har sett, også i områder med rovdyr.

Et generelt poeng som man kan ta med seg i slike diskusjoner er derfor enkelt: Det er vanskelig å gjøre alle til lags. Konflikthåndtering er sjelden ensbetydende med å eliminere konflikter. I konstruktive diskusjoner om konfliktreduksjon bør det åpent erkjennes at alle endringer i dagens forvaltningsregime vil forskyve "balansen" mellom ulike interessegrupper. Et eksempel: Om man velger å legge mer vekt på lokal, ikke-formalisert kunnskap som et supplement til vitenskapelig kunnskap (slik regjeringen for så vidt har signalisert at den vil), vil dette ikke falle i god jord hos de som mener at den vitenskapelig kunnskapen om rovdyr faktisk er det beste grunnlaget for forvaltning. Dette gjelder selvsagt mange som ikke selv er biologer – for eksempel trolig de fleste som identifiserer seg med miljøbevegelsen. Dessuten hevder både rovdyrvenner og rovdyrskptikere at de har omfattende lokal erfaringskunnskap, men de trekker helt ulike konklusjoner. Dette er ikke et argument mot å integrere lokal, ikke-formalisert kunnskap i forvaltningen, men en advarsel mot å tro at det i seg selv er konfliktreduserende. Håndtert på riktig måte kan det imidlertid hende at anerkjennelse av den kunnskapen som finnes i ulike interessegrupper kan åpne for en ny type dialog mellom disse – og ikke bare mellom interessegrupper og forvaltningen. Det sammenfallende synet på elektronisk overvåking kan være et eksempel. Å bruke akkurat dette som utgangspunkt for dialog kan være utfordrende for myndigheter som ser på denne metoden som viktig, men det er nettopp slike utfordringer som må møtes om man skal gjøre noe med konfliktnivået rundt rovviltforvaltningen og naturvernet ellers.

Referanser

- Andersen, R., J. D. C. Linnell og Håkon Hustad. 2003. Rovvilt og samfunn i Norge. En veileder til sameksistens i det 21. århundre. NINA temahefte 22. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Bertaux, D. & Thompson, P. 1997. Pathways to social class. A qualitative approach to social mobility. Oxford: Clarendon Press.
- Coleman, J.S. 1994. *Foundations of social theory*. USA. Harvard University Press.
- Figari, H., and K. Skogen. 2008. *Konsensus i konflikt: Sosiale representasjoner av ulv, NINA rapport*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Krange, O., og K. Skogen. 2003. Skudd i løse lufta? Unge jegere og rovdyrpolitikken. In *Ungdom, makt og mening*, edited by F. Engelstad and G. Ødegård. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Krange, O, og K. Skogen. 2007. Reflexive Tradition. Young Working-Class Hunters between Wolves and Modernity. *Young. Nordic Journal of Youth Research* 15 (3):215-233.
- Krange, O. og Skogen, K. 2007. Kodebok for den intellektuelle middelklassen. *Nytt norsk tidsskrift*. 24 (3), 227 - 242.
- Krange, O. og K. Skogen 2008. Den nye ulvebygda. Det stor rovdyrets symbolske betydning. In R. Almås, M.S. Haugen, J.F. Rye and M. Villa (eds.): *Den nye bygda*, 121-136. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Krange, O. og K. Skogen. 2010. The Hammertown mechanism. Cultural resistance and political marginalization. In T. Dunk (ed.) *Transitions in Marginal Zones in the Age of Globalization: Case Studies from the North and South*, 223-248. Thunder Bay: Lakehead University Centre for Northern Studies.
- Haaland, H., K. Skogen and S. M. Brainerd (2003) Jakt og konfliktreduksjon. In S. M. Brainerd (red.): *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Konfliktdependende tiltak i rovviltforvaltningen*. NINA Fagrapport 066. Trondheim: NINA
- Liberg O., H. Sand, H. C. Pedersen, og P. Wabakken. 2008. *Dödlighet och illegal jakt i den skandinaviska vargstammen*, SKNDULV, Viltskadecenter Rapport nr 1 / 2008.
- Skogen, K. 2001. Who's Afraid of the Big, Bad Wolf? Young People's Responses to the Conflicts over Large Carnivores in Eastern Norway. *Rural Sociology* 66 (2):203-226.
- Skogen, K. 2003. Adapting Adaptive Management to a Cultural Understanding of Land Use Conflicts. *Society & Natural Resources* 16 (5):435-450.
- Skogen, K. og O. Krange. 2003. A Wolf at the Gate: The Anti-Carnivore Alliance and the Symbolic Construction of Community. *Sociologia Ruralis* 43 (3):309-325.
- Skogen, K. og H. Haaland. 2001. En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning. NINA fagrapport 52. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Skogen, K., H. Haaland, O. Krange, S.M. Brainerd and H. Hustad (2003) *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning*. En

undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger. NINA Fagrapport 070.

Skogen, K., I. Mauz, og O. Krange. 2008. Cry wolf!: Narratives of the wolf conflicts in France and Norway. *Rural Sociology* 73 (1):105-133.

Skogen, K. og C. Thrane. 2008. Wolves in context. Using survey data to situate attitudes within a wider cultural framework. *Society and Natural Resources* 21 (1):17-33.

Skuland, S. E., og K. Skogen. 2009. *Rovdyr og landskap: rovdyras plass i ulike landskapsforståelser*. Vol. 491, *NINA rapport*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.

SSB. 2010a. *Rovdyrstatistikk 1846-2004: Fra skuddpremier til fredning og irregulær avgang*. Lastet ned den 23.8.2010 fra http://www.ssb.no/vis/emner/historisk_statistikk/artikler/rovdyr/art-2004-05-05-01.html

SSB. 2010b. *Rovdyr skutt 1846-2003*. Lastet ned den 23.8.2010 fra <http://www.ssb.no/historisk/aarbok/tab-2000-10-18-01.html>

SSB. 2010c. *Elgjakt, foreløpige tall 2009/10: Liten økning i elgjakt*. Lastet ned den 23.8.2010 fra <http://www.ssb.no/vis/emner/10/04/10/elgjakt/main.html>

SSB. *Befolkningsendringer i kommune, 1951-2007* 2007. Available from <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhyst/tabeller/tab/o428.html>.

Treves, A., L.J. Randle, L. Naughton-Treves og D.S. Wilcove. 2009. The price of tolerance: wolf damage payments after recovery, *Biodiversity and Conservation*, 18(14) 4003-4021.

Vevstad, A. 1991. *Trysil Kommuneskoger. 100 år*. Elverum: Elverum Trykk AS.

Wabakken, P. Maartmann, E. og Strømseth, T. H. (2010) Ulv i Norge pr. 22. mai 2010: foreløpige konklusjoner for vinteren 2009/2010 - Rapport 4, Evenstad, Høgskolen i Hedmark.

NINA Rapport 607

ISSN:1504-3312

ISBN: 978-82-426-2184-9

Norsk institutt for naturforskning

NINA hovedkontor

Postadresse: 7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, 7047 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

Organisasjonsnummer: NO 950 037 687 MVA

www.nina.no